SADRİ ERTEM • KAYBOLAN ADAM

Sadri Ertem

Kaybolan Adam

Hazırlayan: Adnan Özyalçıner

Öykü

EVRENSEL BASIM YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Sadri Ertem

kaybolan adam

–Seçilmiş Öyküler–

Hazırlayan: Adnan Özyalçıner

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www.evrenselbasim.com - info@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın **652**
Kaybolan Adam: Sadri Ertem

Hazırlayan: Adnan Özyalçıner
Genel Kapak Tasarım: Savaş Çekiç
Kapak Uygulama: Bahar Eroğlu

ISBN 978-605-331-367-0
© Evrensel Basım Yayın 2015 - Sertifika No: 11015

Birinci Basım **Ekim 2015** • İstanbul

Baskı: Ezgi Matbaacılık Tekstil Pors. İnş. San. Tic. Ltd. Şti.
Sanayi Cd. Altay Sok. No: 14 Yenibosna / İstanbul • Sertifika No: 12142
T: 0212 452 23 02 - www.ezgimatbaa.net

kaybolan adam

–Seçilmiş Öyküler–

İçindekiler

Önsöz 9
Sadri Ertem 15
Kaybolan Adam 19
Bacayı İndir Bacayı Kaldır 25
Tetkik Seyahati 33
Kocasının Sesi 41
İki Kadının Kavgası 47
Silindir Şapka Giyen Köylü 55
Yazın Âşık Kışın Kokot 61
Kiralık Dam 71
Köylünün Ölümü 75
Çamurdan Köfteler 81
Altı Günde Biten Oyun 87
Mumcunun Faresi 93
Ömer Seyfettin'in Köpeği 97
Bir Boşanmanın Kuşbakışı Görünüşü 103
Bu Tarla Resmen Ormandır 109
Bay Virgül 115
Enayinin Biri 121
Dünya Şaheserleri Antolojisi 131
Namusumun Heykeli 137
Büyük Ayaklı Kadın 147
Deniz Hasreti 151
İki Sıtmalı 175
Serseriliğin Hududunda 181
Bir Boşanma Hikâyesi 197
18 Yaşında Bir Delikanlı 211
Sadri Ertem Üzerine Kısa Kaynakça 215

ÖNSÖZ

Sadri Ertem'in Öykücülüğü ve Sanata Bakışı

Sadri Ertem, toplumcu gerçekçi yazarlarımızın ilklerinden sayılır. Gerçi, daha önce Nâbizâde Nâzım, "Karabibik" adlı öyküsüyle köy gerçeklerini, köylünün yaşamını toplumsal açıdan ele almıştır. Refik Halit Karay da, Memleket Hikâyeleri adlı kitabında yer alan öyküleriyle Anadolu gerçeğini, Anadolu insanının içinde bulunduğu toplumsal çelişkileri dile getirmiştir. Sadri Ertem'in öyküleriyle romanlarında edebiyatımızdaki gerçekçilik geçmişimizin elbette bir etkisiyle payı vardır. Ama o, öyküleriyle romanlarında, olayları yorumlarken siyasal ve politik açıdan da bir değerlendirme yapar. Toplumsal olaylarla gerçeklere bilimsel olarak yaklaşır. Bu yüzden toplumcu gerçekçi edebiyat alanında ürün vermiş ilk yazarlardandır. Kendisinden sonra gelen toplumcu gerçekçi yazarlardan Sabahattin Ali (1907-1948), Kenan Hulusi (1906-1943), Bekir Sıtkı (1905-1959), Reşat Enis'e (1909-1984) öncülük etmiştir.

Sadri Ertem, 1898 yılında İstanbul'da doğdu. 12 Kasım 1943'te Ankara'da öldü. Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara gazetelerinde çalışan Ertem, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte İstanbul'da Son Telgraf gazetesinde baş yazarlık, Vatan gazetesinde de fıkra yazarlığı yaptı. Felsefe Tarihi'yle Sosyoloji öğretmenliği de yapmış olan yazar, 1939'da Kütahya milletvekili seçildi.

İşe gazetecilikle başlayan Ertem'in ilk öyküleri, 1917 yılında Genç Yolcular dergisinde yayımlandı. Bu dergide yayımlanan "Uhrevi Belde" (Ahiret Kenti) adlı öyküsünde izleyeceği gerçekçi bakış açısının ilk işaretleri vardır. Öyküde, İstanbul'un kutsal yerlerin-

den olan Eyüpsultan anlatılır. O, bu semtin mistik havasından çok, dinsel bir dekor içinde yaşayan Eyüplü kimi kişilerin hangi şeytani olaylarla içli dışlı yaşadıklarına değinir. Bunların sahte, ikiyüzlü kimliklerini ortaya koyar. Dini kendi çıkarlarına nasıl alet ettiklerini anlatarak görünüşteki kutsallığın iç yüzünü gözler önüne serer.

Bu başlangıç öykülerinin ardından ilk toplumcu gerçekçi öykülerinden olan "Bacayı İndir, Bacayı Kaldır" öyküsü, 1928 yılında yayımlandı. Bu tarihten sonra sürekli olarak yazmaya başladı. "Bacayı İndir, Bacayı Kaldır" yeni, toplumcu öykülerle birlikte 1933'te kitaplaştı. İlk romanı *Çıkrıklar Durunca* ise 1931'de yayınlandı.

Sadri Ertem, 43 yıllık yaşamı, 15 yıllık sürekli yazarlığının ardında çeşitli konularda 18 kitap bıraktı. Bunların 5'i öykü, 4'ü roman, 8'i biri iki cilt olmak üzere politika, felsefe, iktisat, tarih, düşünce ve sanat konularını içeren deneme-inceleme-eleştiri, 3'ü de yol notlarının bulunduğu gezi kitabıdır.

Sadri Ertem'in Gerçekçiliği

Sadri Ertem'in gerçekçiliğini, tarih, iktisat, politika ve felsefe üstüne kafa yormuş olmasında aramak gerekir. Bu konularda, biri iki cilt olmak üzere 8 kitabı olduğunu belirtmiştim. İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nü bitirmiş olması, felsefeyle sosyoloji konusunda uğraş vermesi sonucunu doğurmuştur. Bu çalışmalardan elde ettiği doğruları da sanatına yansıtmıştır.

Onun için öyküleriyle romanlarında, o güne kadar pek değinilmemiş konularla temalara rastlanır. Köy-köylü sorunlarıyla yaşamını, işçi-işveren sorunlarıyla yaşamını, köy, kasaba, fabrika ortamı içinde anlatarak yoksul halkın çektiklerini, toplumsal, siyasal, ekonomik gerçeklere bağlı olarak dile getirmiştir. Bu konudaki ilişkilerle çelişkileri, kimi zaman acı, kimi zaman da gülünç ama bir o kadar da düşündürücü yönleriyle ortaya koymayı bilmiştir. Onun öykülerinde mizahla gerçeklik iç içe geçer. Bürokratik ilişkilerle toplumsal çelişkilerin doğasında var olan saçmalıkla mizah duygusunu hemen her öyküsünde bulabilirsiniz. Onun öyküleri, okundu-

günda buruk bir acı, bir yürek sızısı duymanıza neden olacağı gibi, bıyık altından da güldürüp düşündürtecektir sizi.

Sadri Ertem, sanatın toplumsal bir ürün olduğu görüşündeydi. Toplumdaki değişikliklerin sanata da yansıması gereğine inanıyordu. "Sanat ve Sosyal Mesele" adlı yazısında bu görüşünü şöyle açıklıyor:

"... Sanat balık gibidir, toplumsal suyun içinde yaşar, toplumsal olmayan ne bir düşünce, ne bir dize vardır. (...) Biz yeni insanı tanımıyoruz. Onu eldeki eski ölçümlerin, eski vasıtaların kendisine verdiği alışkanlıklarla tanımaya çalışıyoruz. Elini kendi istenciyle (iradesiyle) kullanan insanı, makineye bağımlı olarak işleyen insandan ayırt edemiyoruz. Bu iki adam arasındaki fark, iki dünya arasındaki farktır, iki insan psikolojisi birbirine kapalı bir âlemdir. Yeni adamın değerler dünyası, yeni adamın dünya görüşü artık bir 'kolektiviteye' malolmuştur. (...) Dün bireysel psikolojiyi bir çözümleme konusu yapan ve bunda başarılı olan edebiyat, bugün toplumsal çözümlemeyi de bir roman içinde başarabilir."

Bunu, *Çıkrıklar Durunca* romanında yansıtır. Öteki üç romanı *Düşkünler, Bir Varmış Bir Yokmuş, Yol Arkadaşlarım*'da da bu düşünceye bağlı kalmıştır. *Çıkrıklar Durunca*, en önemli romanlarından biridir: XIX. yüzyıl sonlarında Avrupa endüstrisi ürünü dokumaların yerli dokuma endüstrisini yok ediş süreci içinde Osmanlı İmparatorluğu'nun esnaf, tüccar ve yöneticilerinin işbirliğiyle emperyalizme boyun eğdirilişi anlatılmaktadır. İmparatorluktaki çözülmeyle çürümenin devamı olan bu olay, roman olarak ilk kez 1930'da Vakit gazetesinde tefrika edildi. 1931'de kitap olarak basıldı. Büyük bir ilgi gördü. Nedenini, edebiyatımızda ilk kez ekonomik-toplumsal sorunlardan kaynaklanan bir roman oluşunda aramak gerek.

İşte bu toplumcu gerçekçi görüşüne uygun biçimde düşüncelerini sanatsal açıdan öyküleriyle romanlarında ortaya koyuşu, onu, XIX. yüzyıl gerçekçiliğinin "edilgen" olduğuna, yeni gerçekçiliğin ise "etken" olması gerektiğine götürecektir. "Realizm Yalnız Pasif midir?" adlı yazısında bunu şöyle açıklamış:

"XIX. yüzyıl gerçekçiliği doğa karşısına geçti, doğayı olduğu gibi nitelendirmek istedi. Bu arada gerçekçilik artık gerçeğin ardından koşan, daima edilgen kalan bir öge oldu. İnsanın elinde fotoğraf objektifi nasıl çeşitli davaları ispat için vasıta olursa, gerçekçilik de bu yolda, bir dönemin neşelerinden, acılarından haberler getirdi. (...) İnsan makineye egemendir. Makine, insanın değil, insan makinenin efendisidir; insan, doğanın bir parçasıdır, fakat onu değiştirebilir. O hâlde artık insan doğa karşısında edilgen bir yaratık, bir fotoğraf objektifi değildir. Doğaya egemen olan insan, doğanın yeni bileşimlerini meydana getirmektedir."

Yazara göre bu, yaratıcı gerçekçiliktir.

"Zola'nın Realizminden Yaratıcı Realizme" adlı yazısında bu geçişi şu sözlerle belirler:

"Sanatçı gerçeği edilgen olarak seyretmekle değil, etken bir biçimde yaratmakla, birleştirmekle de gerçekçiliğe yeni bir evre açabilir."

Yazar, toplumcu gerçekçi düşünceye ulaşımı "Muharir=Ruh Mühendisi" adlı yazısında açıklamıştır:

"Doğadaki malzemeyi bir araya getirerek ona istenen biçimi veren insana 'mühendis' diyoruz. Edebiyatta da böyle insanlar vardır: Dağınık ruhları toplar, ruhların ayrı ayrı alanlara dökülmüş parçalarını bir araya getirir; ona yeni şekil, yeni hayat ve yeni bir varlık verir. Tip yaratan yazarın bir kâşif, bir mühendisten ne farkı vardır? O da ruhları kalıptan kalıba döküyor ve eski insanın yanında yeni tip insan yaratıyor. Bir toplumun anlaştırılıp karakterini değiştirmeye hazırlandığı ve bunu eylem hâline koyduğu zamanlarda yazarın görevi anlaştırılmış toplumun, yeni insanın ruhunu yaratmaktır. Yeni insan, yeni birtakım değer yargılarının toplamı olacaktır. Eskiden güzel denen şeye yeni adamın estetiği kesinlikle güzel demeyecektir; hak düşüncesi başka türlü olacaktır; ahlak anlayışı yeni ilkelere dayanacaktır... Kısacası yeni adamın bu köhne dünyaya bakan yepyeni bir görüş biçimi olacaktır. (...) Bir yaratış atılımında ruhu biçimlendiren adam yazardır. Topluluğun ruhunu böylece yaratmış insanlara, vereceğimiz 'ruh mühendisi' sıfatı hiç de bir edebiyat sözü olmayacaktır."

Sanatın Toplumsal Görevi

Bize toplumcu gerçekçiliğin özünü yansıtan bu düşünceler, yazarı elbette, 'sanatın ve sanatçının toplumsal görevi' düşüncesine getirecektir. Bunu "Sanat Vazife Kabul Edince" adlı yazısında açıklar:

"Sanat için görev kabul etmek, bir devrimde bir dava kadrosu içinde yer almak hayatın gereklerindendir. (...) Sanatı, halis sanatçının sanat dışında amaçlara yöneltmesi korkulacak bir şey değildir. Asıl korkulacak yan, yarı sanatçının, niteliği eksik adamın, sanatı sanat dışında maksatlara alet etmesidir. (...) Bir hedefe yöneltilen sanat eserlerinin de her şeyden önce sanat yoklamasından başarılı çıkması ve sanat tekniğine uygun olması birinci koşuldur."

Sadri Ertem, toplumsal görev yüklediği sanatın ilk koşulunun sanatsal başarıya ulaşmış olması gerektiğini söylemesine karşılık: *"anlatmak istediği sava konu uydurmak"*, *"kendi gözleklerinden çok gazete haberlerinden konu çıkarmak"*la eleştirilmiştir. Bunun sonucu olarak: "Olabilir izlenimi bırakmayan bu yapay konu içine oturttuğu yapay insanların yapay eylemleriyle düşüncelerini aktarmaya çalışmak"la suçlanmıştır.

Yazarın bu tür eleştirilere cevabı kısa ve kesindir. *Çıkrıklar Durunca* adlı romanında anlattığı bir açlık olayının arasına girerek şunu der:

"Gerçi karnı tok olan kaari (okur) bunu kaba bir fantezi farz edebilir. Fakat burada muharrir (yazar) için ne fantezi, ne de kaari (okur) için çıtkırıldım edebiyat arzusu (isteği) vardır. (...) Sözlerden ince traşide (traşlanmış) bir bilezik, bir küpe, bir kravat iğnesi arayanlar kuyumcu dükkânlarına koşsunlar. Muharriri (yazarı) bir perendebaz (takla atıcı), bir cambaz yahut kelimeler serdarı (padişahı) görmek isteyenler de istedikleri yere gidebilirler."

Yaşananların Doğrulandığı Gerçekler

Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*'ın 3. cildinde Sadri Ertem'i dikkatli bir gözle incelemiştir. Yazarın sanat ve

edebiyat konusundaki görüşlerini açıkladıktan sonra, öyküleriyle romanlarının bu toplumcu gerçekçi tezlere uygun olarak kaleme alındığını belirtir.

Sadri Ertem'in 1928'de Resimli Ay dergisinde yayınlanan "Bacayı İndir Bacayı Kaldır" öyküsüyle ilgi çektiğini kaydeden Cevdet Kudret, bu öyküde; "adı bile gerçek izlenimi vermeyen uydurma bir köyde (Lokman Köyü) bir tezi doğrulamak için uydurulmuş" bir olayın anlatıldığını söyler.

Oysa ki dışa bağlı endüstrinin yerli halkı nasıl sömürdüğünün anlatıldığı öykü, tam 70 yıl sonra, Bergama'da doğayla insanın yaşamını zehirleyen siyanürlü altın olayıyla doğrulanarak gerçeklik kazanmıştır. Çünkü kapitalist ve emperyalist sömürü, o gün de bugün de yürürlüktedir. Yazarın o gün için belki geçmiş olaylardan, belki de kimi gazete haberlerinden kurguladığı öykü, bugün acı bir biçimde gerçekleşmiştir. Bu olaylar, toplumcu gerçekçi bakış açısının doğruluğunu gösterdiği gibi, aynı öykünün bugün de yaşanıyor olması, bir anlamda geleceği belirlemesi, öykünün bugün de unutulmayıp hazırlanarak okunması sanatsal açıdan gücünü gösterir.

Özetle söyleyecek olursak: Sadri Ertem, görüşleri doğrultusunda, öykülerini ister gözlemlerine dayandırmış olsun, isterse kurgulamış olsun, sanatsal bakış açısının sağlamlığı toplumcu gerçekçi görüşleriyle birleştiği için yaşanır/yaşayan öyküler ortaya koymayı başarmıştır.

Adnan ÖZYALÇINER

sadri ertem

Zola'nın Gerçekçiliğinden Yaratıcı Gerçekçiliğe[1]

Emile Zola, yeni romanı gerçeklik duygusuna dönüştürür. Emile Zola'nın romantizme karşı ileri sürdüğü bu tezde bütün doğurganlığı ile 19. yüzyıl yaşamaktadır. 19. yüzyılın yalnız boyu değil, ruhu da büyüktür. Ve kaliteli bir yüzyıldır. Denebilir ki Rönesans ağacının en olgun meyvesi 19. yüzyıldır.

İnsanı ve doğayı anlamayı bir bayrak hâlinde kullanan Rönesans'ın insanda gerçeklik duygusunu canlandırması, gerçeklik duygusunu bir ölçü hâline koyması Ortaçağ görüşünden kurtulan Batı Avrupalının yaşamında bir aşamadır. Bu aşama onun ruhundaki uyumun son şeklidir.

Çünkü gerçeklik duygusunu kendine estetik ölçüsü yapan insanlık bu duyguyu destekleyen birtakım ruh gereçlerine sahip olmuştur. Sözgelimi onun doğa hakkındaki görüşü, varlığın yasallık ve zorunluk kazanmış bir dünya olmasıdır. Bu dünya ne kişinin isteğine göre biçimlenir, ne de düşünülmüş olması var olduğuna delil sayılan doğa ötesi güçlerin elinde bir kukladır.

Aklın bulduğu gerçeklerin deneyle kontrol edilebileceği bir dünyadır. Bu dünyada boş düşünce yerini akla, varsayım yerini deneye bırakmıştır. Descartes'in belkemiğini keşfettiği bir dünyada insan, doğayı yalnız zihinsel yaşamının gelişmesi hesabına değil, gündelik yaşamını kazandığı toprağın verimi ve ekonomik değeri bakımından da gerçek bir değer olarak kabul etmek zorundadır.

---

1 Sadri Ertem, *Fikir ve Sanat*, Semih Lütfi Erciyes Suhulet Kitabevi, İstanbul, 1938, s. 121.

Çünkü o, artık, toprağın cömertliği ile geçinmek olanağından yoksundur.

Yalnızca doğanın cömertliğinden yararlandıkları zaman insanlar, doğayı tanıma, onun niteliğini, kötücül yanını öğrenme gereğini duymazlar. Bu dönemde doğa düşünülen ve düşünüldüğü için var olan yüce, saf aşka ve mutluluğa benzer bir özün eseri ya da kendisi sanılırdı.

İnsan gıdasını topraktan çıkarmaya kalktı mı ya da canını tehlikeye karşı koymak zorunda kaldı mı doğanın gerçek gücünü keşfetmeye çalışır.

Sihir bunun ilk atılımıydı.

Rönesans insanının işi doğayladır. Savaşımı toprakla, hava ile, su ile, rüzgârladır. Yeni adam, ya sermayesini ya da yaşamını bu savaşımlardan birine borçludur.

Dinsel felsefeyle, yani ruhun kurtuluşunu kutsal güçlerin kılavuzluğundan bekleyen inanışla olan ilişkilerini yeni adam ne sermayesi ne de kendi hesabına uzun zaman sürdüremez. Yüce kavramların yerini gerçeklik duygusuna dayanan deneylerle yasallık düşüncesi alır.

Rönesans'ın yeni adamına göre, dünya insan içindir. İnsan dünya nimetlerini tadacaktır. Ve Ortaçağ'ın bir lokma, bir hırka ve kendi kendine yetme anlayışı yerine gereksinimleri çoğalan insanın istekleri günden güne artmaktadır. Bu istekler artık dünyaya aittir.

Bir çeşit duyumculuğa dayanan mutluluk anlayışı yeni insanı yaşamdan tat almaktan başka bir şey düşünmeyen bir insan yapmıştır. Bu doğa dekoru içinde yaşayan, yaşamdan tat almaktan hoşlanan insan, doğayı açıklayıp yorumlarken duyumcu bir anlayışa varacaktır.

19. yüzyıl Fransası ise baştan sona kadar İngiltere hayranlığı ile doludur. O İngiliz burjuva liberalizmi taklit ettiği gibi, genel çizgisini Ortaçağ'dan beri göstermekte olan duyumcu İngiliz felsefesine de hayran olmuştur.

Emile Zola'nın dilinde böylece "gerçeklik" bir dünya ölçüsü hâlini almıştır.

Gerçeklik duygusu zaman ve mekân sınırları kaldırılarak soyut bir ölçü hâlini alabilir mi?

Buna belki bir olanak düşünülebilir. Fakat insanlar arasında gerçeklik duygusu gerçeğe varabilme oranında sınırlı kalmaktadır. Gerçekle ilgileri aynı düzeyde olmayan bir topluluğun insanlarında "gerçeklik duygusu" bir karmaşadır. Bir tarafta gerçek sayılan beri tarafta fantezi, bir başka tarafta yüzde yüz doğru olarak görülebilir. Nitekim serüvenler, geziler yaşayanlar için bir gerçek, dinleyenler için çok defa bir fantezi etkisi yapar.

Toplumbilimci Levy Bruhl, insanların gerçek sayılan birçok şeyi nasıl yadsıdıklarını, hayali sanılan birçok şeyi nasıl gerçek olarak kabul ettiklerini açıklar. Sözgelişi bazı ülkelerde düş ile düş dışı birbirinden ayrılmış değildir. Birisiyle gözü açıkken konuşmakla uykuda konuşmak arasında Batı Afrika yerlilerince hiçbir ayrım gözetilmemektedir.

Herkes gerçeklik duygusunu kendi dünyasından aldığı izlenimlere göre yorumlamaktadır. Eğer bu dünya ortak bir kimliğe sahipse insanlar nesnel yargılara varacaklardır.

Bizde gerçekçilik iddiasıyla ortaya çıkan romanların ortak bir ölçüye vurulması henüz hepimiz için ortak ve nesnel bir dünya görüşünün doğamamış olmasındandır. Çok romantik, çok lirik yazılar gördüm ki gerçekçilik örneği olarak kabul edildi.

Üstünde yüzde yüz, buram buram doğruların tüttüğü olaylar karşısında gerçeğe masal yargısı verildi.

Gerçeklik duygusu için nasıl bir ölçü kullanacağız? Duyumların verdiği izlenim sonuçta gene öznel kalmaya mahkûmdur. Oysaki gerçeklik duygusu "nesnel" anlayışın öncüsü olarak ileri sürülmüştür.

Gerçeklik duygusunu dar bir deneycilik sınırları içinde irdelemek insanı yüzeysel bir doğalcılığa götürür. Aynı zamanda olaylar karşısında sanatçı yalnızca tepkisiz kalmaya mahkûm olur. Gerçi

böyle bir açıdan görülmüş yaşamın izlenimleri büyük eserler yaratmaya engel olmamıştır.

Gerçeklik duygusunu yalnız sezgiler dünyasında aradığımız sürece güçlüklerle karşılaşılmaz. Fakat psikolojik ve toplumsal âlemin de birer "gerçeklik" dünyası vardır. Bu gerçekliği görmek, yansıtmak ve insanı ruhunun alevinden geçirmek de olasıdır.

Bu zamanda "gerçeklik" ölçüsünü gitgide daha çok hafıflemiş ve berraklığını daha çok kaybetmiş göreceğiz. Psiko-sosyal bir roman için artık gerçeklik duygusu yalnızca kalabalığın deneyimlerinden ya da sezgilerinden, ani algılamalarından ibaret olmayacaktır. Toplumsal bir romanın işlenişi sözgelişi karakterlerin açıklanışı, yazarı, sezgilerin dışına çekecek ve "tipik" olabilecek gerçek bir anlatıma götürecektir.

Psikolojik ya da toplumsal bir romanda "tipik" olanı bulmak, gündelik yaşamımızın herkes tarafından görülen evrelerinin dışında uğraşmak demektir. Bunda derinliğe inmek anlamı ve niteliği vardır.

Dünkü gerçeklik duygusu, belirsiz ve karışık bir dünyadan izlenimler aktarırdı. Çünkü onun dünyası tamamıyla nesnel olamamıştı. Yani düşündüğü yasallık sınırına bir türlü varamamıştı. Oysa ki bugün gerçeklik duygusu, daha aydınlık bir anlam ve nitelik kazanmış, insan matematiksel kesinliğe yakın bir kimlikle olaylar karşısında anlayışını düzenlemiştir. Bunu daha kısa ifade etmek için şunu söyleyelim:

Psikolojik ve toplumsal dünyanın olanaklarının sınırlarını taşıyoruz. Bu âlem artık belirsiz duygular değil, denenmiş ve keşfedilmesi gerekli gerçeklerdir. Sanatçı gerçekleri tepkisiz olarak seyretmekle değil, tepki gösterecek bir biçimde yaratmakla, birleştirmekle de gerçekçiliğe yeni bir evre açabilir.

Yaratmak heyecanı, tepkisiz gözlemden daha az büyük bir sanat gereci değildir. Yeter ki bunu işleyecek bir sanatçı olsun! Sanat, olanakların sınırları içinde tanrısallaşmaktır.

Kaybolan Adam

Mütekait[1] tüfekçi ustası Settar Efendi sakalını sıvazladı mı hemen:

– Eh, derdi, Allah'ın inayetiyle[2] bu iş de bitti. Dükkânı tuttuk... İki seneliğine kontratı da imzaladık. Varsın bizim Mehmet de dükkân tezgâh sahibi olsun!

Settar Efendi bunu kimlere söylemedi? Askerlikte tanıdığı binbaşı mütekaidinden başladı, mahallenin bekçilerine kadar herkese anlattı. Settar Efendi'nin mitralyöz gibi işleyen bir çenesi vardı... Gerçi o bazen mekanizması küflenmiş bir silah gibi susardı. Fakat bizim tüfekçi ustası çenesini mekanizmalardan daha kolay tamir ederdi. Böyle olduğuna bakıp da Settar Efendi'nin oğluna dükkân tutmasına, elâleme posta tatarı gibi yaymasına yalnız ihtiyarlığının verdiği gevezelik sebebiyet vermiştir sanmayın. Settar'ın içinde bir ukde vardır. Bu ukde ta gençliğinden beri ruhunu sarmakta idi. Settar Efendi'yi cidden rahatsız eden şey bir çadırda yatıp kalktığı tabur imamının kendisinden bahsolundukça:

– Biz askerî meslekteniz sizler ise amele güruhundan[3] kimselersiniz, sizlerle bizler bir olamayız... demesiydi...

Settar Efendi tabur imamının bu sözlerine:

1 Emekli.

2 Tanrının yardımıyla.

3 İşçi kalabalığından

– Affedersiniz Efendi... Bugüne bugün esnafatı askeriyedenim[1]... Amele dediğin ne cins nesnedir. Allah bizi o dereceye düşürmedi, düşürmez de inşallah... Biz efendiden adamlarız! Hem efendim bileğimizde sanat altın bilezik... diye cevap verdi.

Hakikaten Settar Efendi sanatının ehli idi...

Gel zaman git zaman imamın oğlu o okula gitti olmadı, bu okula gitti dikiş tutturamadı; nihayet babasının çıktığı kahvenin hemen bitişiğindeki gazinoda altı kol ahçı iskambilinden başlayarak pokere kadar her türlü kumarbazlıkta karar kıldı.

Settar Efendi:

– Bu memlekette memuriyetten hayır yok, diyordu, oğlan bir sanat öğrensin, sonra da ona bir dükkân açıveririm...

Bunun için Settar Efendi oğlu Mehmet'i Sanat Okulu'nda okuttu. Settar Efendi, oğlu her sene sınıf geçtikçe senelerdir hayalini yaşadığı âleme biraz daha yaklaştığını hisseder, oğlu karnesini babasının eline verince en samimi sevincini duyardı.

Onun için bir dükkân sahibi olmak her şeydi... Settar Efendi vatanperverdi.

– Vatana, derdi, en iyi hizmet dükkân açarak kisbükâr[2] ile yaşamaktır.

Settar Efendi hürriyet âşıkı idi. Oğluna:

– Dükkânını kendin açar, kendin kaparsın, kendi gönlünün sultanı olursun, elâlemin ağız kokusunu dinlemezsin... Keyfine bakarsın: Adamlık budur oğlum, diye nasihat verirdi.

Mehmet dükkânını açtığı gün Settar Efendi evinde konusuna komşusuna güzelce bir ziyafet verdi. Bu ziyafet duvarlarında Mekke, Medine resimleri, "Ya Hafız" levhaları, ortasında masa üstünde Noel ağacı yerleştirilmiş bir odada verildi. Ziyafette fötr şapkanın altında

1 Askerî esnaftanım.

2 Kazanç.

şalvarla dolaşanlar görüldü. Settar Efendi, oğlunu simsiyah melon şapka ile görünce pek memnun oldu.

– Berhudar ol evladım, berhudar ol, bak... İşte efendice bir kıyafet...

Yanındaki bir adam:

– Evet efendim, dedi, evet... Nedir o... Sıfır numara fes yerini tutan kasketler, hiç sevmiyorum. Pek külhanbeyi işi...

Bir başkası seslendi:

– Ucuz da onun için...

– Ne olursa olsun beğenmiyorum...

Bir genç atıldı:

– İşçiler de giyiyorlar beybaba.

– Onlar ne isterlerse giysinler. Bizlere, efendiden adamlara yakışmıyor vesselam.

Settar Efendi'nin oğlu babasının çocukluktan beri yaptığı telkini[1] unutmadı...

Açtığı tamirci dükkânında beş on para kazanmaya başladı. İlk aylar fena geçmedi. Mahallede ne kadar bozuk dikiş makinesi, su çekmeyen tulumba, hurda bisiklet varsa hepsi onarıldı...

Bu melon şapkalı, tümen mutemedi[2] ile dost, Çocukları Koruma, Tayyare Cemiyeti'nde üye olan, okuldan mezun tamirci, otomobillerin de tamiri için atölye açtı...

Mehmet iki senede beyefendiler gibi oldu...

Kendi memnundu, babası memnundu, sevenler memnundu. Mehmet kazandıkça şıklaştı, kibarlaştı...

Artık o, mahalle kahvesine çıkmıyor...

Akşamları Turkuvaz'dan, Garden'den[3] ayrılmıyordu.

1 Öğütlediğini.

2 Sayman.

3 Dönemin ünlü barları.

Bazı bazı da eski dostlarını, okul arkadaşlarını davet ediyordu. Bir gün çok sevdiği okul arkadaşı Necmi'ye rast geldi...

Necmi:

– Yahu, dedi, senin işlerin fena değil ama sonu ne olacak?.. Dükkân daha ne kadar bu işe dayanabilir?.. Muhakkak bir gün büyük bir atölye dükkânları kapatır.

– Ukalalık ediyorsun... Sen...

– Eh sen öyle bil...

Necmi, Mehmet'in çok iyi dostu idi. Mehmet'in sözlerine darılmadı, pek yakında büyük sermayeli bir şirketin büyük bir tamirhane açacağını biliyordu...

– Yakında sana rakip bir büyük atölye açılıyor...

– Açılsın bakalım...

– Bakalım laf değil... Bizim fabrikada boş bir yer var, ben sana onun için söylüyorum...

Mehmet cevap verdi:

– Amelelik mi, Allah göstermesin; sabahları grup hâlinde evin önünde görüyorum, hâlleri duman! Ben ne kadar az kazansam gene başım dinç olduktan sonra mesele yoktur. Hürriyetimi, ah onu hiç terk eder miyim? Kasketli adamların caddeden geçişi hürriyetini kaybeden, kovulan insanları hatırlatıyor... Dostum ben bu işi yapamam...

Mehmet'in dükkânının biraz ilerisinde büyük atölye açıldı...

İşler hafif tertip bozulmaya başladı. Halbuki Settar Efendi oğlunun mürüvvetini[1] görmek için acele ediyordu. Mehmet'in âşıklığı da bu devreye tesadüf etti. Dükkânın işi fena gitmekle beraber Mehmet'in sevgilisi onu çok zengin bir insan ve yarının mühim işadamlarından biri olacak sanıyordu; kızla oğlan birbirlerini de pek, ama pek çok seviyorlardı. Herkes bu iki çiftin aşkına hayretle parmak ısırır:

– Aşk olsun şu kıza... Yalnız oğlanı seviyor...

– Aşk olsun bu delikanlıya, yalnız kızı seviyor... derlerdi.

1 Evlendiğini.

Ben de bunların mutlu olmalarını çok isterdim...

İşler adamakıllı kötü gidiyor, atölye gittikçe daralıyordu... Şık Mehmet'in elbisesinin rengi attı... Ayakkabıları kötüleşti... Mehmet dükkânında tek başına kaldı.

Vergileri mi dükkânın kirasını mı verecekti?

Bir zamanlar da günler böylece:

– Vergiyi versem de kirayı şöyle bir atlatsam, yahut:

– Kirayı versem de öbür taksitte vergiyi toptan ödesem, gibi düşüncelerle geçti. Ve nihayet hiçbiri için ne düşünecek ne de iş yapacak hâl kaldı... Bir gün dükkânın kepenkleri kapandı, ertesi gün dükkânın kepenkleri üstünde görünecek bir yerde "Kiralıktır" levhası asıldı.

Mehmet bir hafta sonra sevgilisinden bir mektup aldı... Bu ne soğuk, ne fena, ne bayağı mektuptu. Bu mektupla sevgilisi artık kendisi ile evlenemeyeceği için bir daha alâka göstermemesini bildiriyordu! Kızın babası artık mahalle kahvesinde:

– Şurada sözde dükkân açtım diyen bir serseri vardı, şimdi yerinde yeller esiyor ya... Laf kıtlığında asmalar budayım, bizim kerimeyi almak istiyormuş, dedi...

Mehmet'in dükkânındaki bisikletlerden gün doğuşundan gece yarısına kadar inmeyen favorili bey, sabık[1] kayınbirader annesine:

– Serseriye, diyordu, ben kız mız vermem... Alimallah o iti bizim mahallede görürsem leşini yere sererim... Vay it vay...

Mehmet sevgilisinden mektup aldığı akşam eve pek meraklı, pek kederli döndü.

Settar Efendi oğlu ile pek çok meşgul olurdu. Sordu. Mehmet cevap verdi:

– Dükkânı kapamaya mecbur oldum...

Settar Efendi beyninden vurulmuş gibi oldu... Mosmor kesildi. Başı dineldi sonra boğuk bir ses çıkardı:

– Neeeee?..

1 Eski.

Daha sonra gözleri döndü. Ve sizin anlayacağınız Settar Efendi bir kalp sektesinden cavlağı çekti...

Necmi ona kendi fabrikasında iş buldu.

Mehmet de birbirine benzeyen, birbirinden farkı olmayan kasketli insanlar arasına karıştı...

Her gün hürriyet hürriyet diye inleyen tek adam, fabrika düdükleriyle balyozlar gibi yataklarından kalkıp inen insanlara karıştı... Dükkânda çalışan, barda para yiyen, melon şapkalı adam bir gün içinde ortadan silindi, kayboldu.

Şimdi onun yerinde bir adam yaşıyor:

"Tek adam" yerine "Cemiyet adamı".

Bacayı İndir Bacayı Kaldır

Bir toz duman... Çıplak insan ayaklarının ve nalsız hayvan izlerinin sıralandığı yollardan gürüldeye homurdana otomobil geçiyor.

Uzaktan, besili, dolgun gövdeli köpeklerin sesleri camları gıcırdattı:

– Hovv... hov... hov...

Bu, sivri bir diş gibi Maden Ocakları Müdürü'nün etine saplandı. Müdür yüzünü buruşturdu. Kulakları dikildi.

Siz diyeceksiniz ki bir adam köpek sesi duyunca ne olur?

Bu, benim için, sizin için böyledir. Bir şey olmaz. Köy köpeklerinin gürültüsü bizlere nihayet yabancılığımızı hatırlatır. Bu bir yabancıya karşı gösterilen hayretin ilk belirtisi ve yalnızlığın ilk işaretidir. Eğer biraz daha hatıranız varsa, o nihayet size bir korku, bir ürkeklik verecek, bacağınızdan ısırılıyormuş gibi olacaksınız. Ocak müdürünün kafasına köpeğin sesi bir diş gibi battı ve derhal bir şimşek gibi çaktı, kafasında loş dehlizler aydınlandı. Karanlıkta ara sıra gerinerek uyuyan hatıralar kalktılar, birbirlerini dürttüler ve bir asker safı gibi dizildiler.

Müdür, besili bir köpeğin bağırdığı yerde refahın derecesini anlayabilecek kadar tecrübeliydi, zeki idi, kısaca tam bu işin adamı idi. Hasta, yoksul köylerin cılız, tüyleri uyuzlaşmış, sesleri kısık köpekleri vardır. Zengin ve kibar köylerin muhafızları da mağrur, alınları yukarıda ve heybetlidir. Sesleri dağdan dağa bir kasırga gibi hükmeder.

Müdür bunları düşündü ve:

– İşçilerin gündeliği umduğum gibi az olmayacak... diye duyduğu sesin ilham ettiği sonuca vardı.

Otomobil, yabancıyı az zaman sonra gözün alabildiği kadar uzanan yemyeşil bir ot denizine çıkardı. Bu, denizin ortasında renk renk kor gibi koyu, yakıcı gelincikler, su üstünde yüzer gibi bu sonsuz denizde çalkanıyordu.

Derenin öbür tarafında sararmış olgun tarlalar kocaman birer yumruğa benzeyen başaklarını dizleri üstünde dinlendiriyorlardı. Her şey gürbüzdü, otlar gürbüzdü. Biraz ötedeki ağaçlar gürbüzdü, yapraklar gürbüzdü, yıkık duvarlarından taşan dallar, olgunlaşan meyvelerini tozlu yollara salıvermişti.

Buğulu erikler, güneşin altında kıpkızıl alevden bir yuvarlak gibi yanan narlar, kâh kütüklerinden, kâh bir çardağın üstünden dalgın dalgın vücutlarını salıveren iri taneli üzümler, sonra beyaz, tertemiz kiremitli evler, temiz elbiseli çocuklar onun tahmininde aldanmadığını gösterdi.

"Gümüşlükurşun" Maden Ocakları Müdürü bu güzel, bu şirin ve zengin ovaya denebilir ki ilk bakışında hayran oldu.

Müdür, köylülerden öyle tatlı yüz, öyle candan bir dostluk gördü ki, her gün ziyafetten ziyafete gitti. Her ziyafet onda yeni bir âlem keşfetmiş gibi his bırakıyordu.

Güzel ve bereketli ovanın mahsulü onu gayet kolaylıkla kendisine ısındırdı. Bir hafta sonra o da artık köy zenginlerine ziyafetler veriyor, Ermeni tercümanı vasıtasıyla her gün bir şeyler öğreniyordu.

Bir gün, ihtiyar muhtar Ömer Ağa kıvrık sakalını sıvazlayarak buraların şöhretinden şöyle bahsetti:

– Hey çelebi... Lokman Hekim ölüme çareyi burada buldu, kitaba yazdı. Neylemeli ki kitap suya düştü, eridi. Ölüme çare bulamadı ama, Lokman'ın kitabının eriyen yaprakları buranın topraklarına karıştı. Onun için buraya ne eksek biter, çıplak ayakla basan hemen insan çıkar... Bire elli buğday buradan gayri nerede var?

Müdür zembereklenmiş gibi yerinden sıçradı, sordu:

– Bire elli mi?..

– Ya ne zannettin çelebi!..

Müdür, bundan sonra arazi sahiplerini teker teker davet etti. Tercümanını yanına alıp şöyle bir ağaların oturma odalarına gitti. Hemen hepsine ayrı ayrı şöyle söylüyordu:

– Ben bu Lokman köyünü çok beğendim. Belki de çoluğumu çocuğumu alıp buraya yerleşmek de mümkün olur. Hele sizden çok memnunum, nerede Avrupa'nın o dalavereci insanları... Ben burada kendimi emniyet içinde görüyorum... Bana biraz tarla satmaz mısınız?

– Satarız... Ama, dönümü elli liradan aşağı idare etmez... Başka türlü veremeyiz.

Müdür, "Gümüşlükurşun" ocakları işletme müdürüne rast geldi. Dert yandı:

– Bilsen şurada bir çiftlik sahibi olmak hem maden için kârlı olacak, hem de bizim için... Seninle de ortak olurduk... Bir çaresini bulsak da biraz toprak alabilsek... Çok para istiyorlar... Böyle satın almanın imkânı yok...

İşletme müdürü:

– Fazla düşünceye lüzum yok... Kolay iş...

– Nasıl?.. Nasıl?..

İşletme müdürü gülümsedi:

– Çok kolay... Bacayı şöyle biraz indirdin mi, iş bitti demektir. O zaman dönümü on kuruşa pahalı deriz. "Kezzap"[1] "zac yağı"[2] nelere kadir değildir.

– Vallahi sen dâhisin. Fakat bacanın kısaltılması için bir sebep?..

– Düşündüğün şeye bak... Onu Haçik'e bırak... O, köylülerin ağzından girip burnundan çıkmayı mükemmel becerir.

– Sahi yapar mı dersin?

– İşten bile değil!..

Haçik, köylüler arasında itibarlı adamdı. Onun için herkes "dinince dinlensin" derdi.

1 Nitrik asit.

2 Demir sülfat.

Haçik, kat kat kırışık ensesi, yağlı yakası, düşük kıranta bıyıkları, gür ve yozuna büyüyen sazlar gibi çarpık çurpuk kaşları ile bir acayip mahlûktu. Felsefeden, tasavvuftan bahsederdi. Hele Bektaşi nüktelerine ve nefeslerine bir Bektaşi babası gibi vâkıftı.

Köy kahvesinde ağaların meclisine girdi. Kâhya tütün kesesini uzattı:

– Haçik Ağa, çek bakalım... diye iltifat etti. Onun bugün sinsi bir hâli vardı. Heyecanlı bir tehlikeyi haber vermek ister gibi söze karıştı:

– Bir Mevlâ'nın kullarıyız. Yollarımız ayrı olsa da... Kudüs'le Mekke bizi ayırmaz... Son menzilimiz Hak divanıdır.

– Öyle öyle, Haçik Ağa...

Bir başkası yanındakinin kulağına:

– Mübarek adam... Bir Müslüman olsa...

Haçik devam etti:

– Demek isterim ki... Zati şeriflere[1] hangi dinde olursa olsun hürmet gerektir.

– Öyledir Haçik Ağa...

Sesler:

– Yaman adamdır vesselam...

İhtiyar bir köylünün Haçik Ağa'nın sözlerinden gözleri dolu dolu oldu. Yanındakine yavaşça:

– Bu adam gizli din kullanıyor diyorlar, dedi. Biri atıldı:

– Yalansa doğru olsun!..

Haçik anlattı:

– Söz aramızda... Görüyorsunuz ya... Yatırın başı ucundaki şu selviyi... Bir de öteye bakın koskocaman baca!.. Şimdiye kadar zatı şerifin selvisinden daha yüksek bir şey var mıydı?

Bütün köylüler:

– Yoktu...

– Şimdi?..

1 Kutsal kişilere, burada ermişlere, yatırlara.

– Şimdi var...

– Baca...

– Baca... Baca evet... Evet.

– Acırın size... Vallahi iki gündür gözüme uyku girmez oldu. Zati şerifler çok kızgın şeylerdir.

Hep birden seslendiler:

– Doğru... Kabahatimiz var... Fakat ne yapalım el adamı dinler mi hiç?..

– Dinletmeli!..

İnceli kalınlı, genç ihtiyar sesler:

– Doğru, doğru!.. Fakat frenktir anlamaz ki...

– Ben giderim... Köylüler bacanın yarıya kadar indirilmesini istiyorlar, derim anlatırım... O da Müslümanların dinine hürmet eder... Müslüman dostudur. Piyer Loti adında bir Türk dostu vardı. Hani canım, gazeteler hep resmini yapardı, işte bizim müdür onun yeğenidir, yarı Müslüman sayılır. Amcasının evinde Allah hakkı için söylüyorum, iki elim yanıma gelecek cami vardı.

Kâhya okur yazar adamdı, başını salladı:

– Bilirim, dedi, gazetede ben de okudum. Allah din kısmet etsin...

– Amin!

– Amin!

Köylüler gözlerini ümitle açtılar, yalvarır gibi söylediler:

– Haçik Ağa şunu bir yaptırsan yok mu?

– Yapıldı bilin... İnsanlar birbirleriyle dost olmalı. Bir Allah'ın kuluyuz. İyilikler yanımızda kalır...

Baca yarısına kadar indi. Köy derin bir nefes aldı. Bir felaketten kurtulmuş gibi sevindi direktör ve işletme müdürü, Haçik Ağa'ya bir şişe mastika hediye ettiler. Köylüler ona bol bol ziyafet çektiler...

Baca kısaldı...

Baca, boğucu gaz atan bir top namlusu oldu. Durmadan dinlenmeden bombardıman etti, hangi bombardıman bu kadar kanlı, bu kadar uzun sürdü?

Yirmi dört saatte bir defa bile sönmeyen ocak, bir taraftan kükürt savuran, bir taraftan zac yağı yağmuru serpen bir zehir denizi oldu. Eczanelerde, kimyahanelerde saklanan zehirler burada bir dere gibi aktı. Bir yağmur gibi her yeri bastı. Rüzgâr bu ağır gazları bir kurşun gibi toprağa yaydı. Mermer üzerine dökülen kezzap onu nasıl paramparça eder, didilmiş bir pamuk yığını hâline koyarsa, topraklar da öylece harap oldu.

Toprak güzel rengini kaybetti. Soluk, ölüm duygusunu veren bir hâl aldı.

Yeşillikler bir anda sarardı, ertesi sene gürbüz ağaçlar kupkuru bir iskelet hâline geldi. Bahar bir hazan gibi girdi ve kimse baharın geldiğini anlayamadı. İri boylu otlar cüceleşti, cılızlaştı. Nihayet kayboldu.

O nazlı, güzel çiçek denizi kurudu, şimdi ortada sonsuz bir çöl var. Sanki dünyanın vahşi sürüleri ayaklarıyla, dişleriyle, tırnaklarıyla burayı eştiler. Eski zamanların karınlarına bir mahallenin evleri sığan hayvanlar susuzluklarını burada dindirdiler.

Artık buradaki rüzgârlar Sam'dan başka bir şey değildi. Ovada ancak ölüm ekildi ve sefalet biçildi; şen sesli, dolgun vücutlu, gözleri parlak, sevimli, zeki hayvanlar, yavaş yavaş ahmaklaştı. Öküzler zayıf, nesli tükenen bir akrep hâline girdi. Atlar kişnemeyi, koşmayı unuttular. Sarsak başlı, düşünceli bir acayip mahluk hâline girdiler, sanki bir kaplumbağa... İki sene sonra uzaktan sesi duyulan, müdürün kulağının memesini bir diş gibi kapan köpeğin tüyleri döküldü.

Karnı sırtına apıştı. Artık bağıramıyor, güç hâlle ağzını açarak, havlamanın taklidini becerebiliyordu.

Bir hayalet gibi yavaş yavaş sürüklenen hayvanlar da kimi ahırlarından çıkmaya takat bulamadı, kimi düştü ölü, kimi yatalak hasta oldu.

Bahar hayvanlar için bir haradır. Bütün tabiat, sinirlere, damarlara ve bütün canlıların uzviyetine[1] coşkun bir hayat neşesi verir. Hâlbuki bu bahar, ne güzel bir kuzu yavrusu göründü, ne sevimli bir eşek, ne bir buzağı, ne bir tay sesi duyuldu.

1 Gövdesine.

İnsanlar da soldular. Sert kemiklerin üstünü, buruşuk bir deri kefenledi. Dudaklar kurumuş yosunlara benzedi. Yeşilimsi beyaz, ölü rengi fersiz gözlerin etrafını kapladı.

Kır yollarında cıvıldaşan insanlar bir hayal oldu. Artık köy halkı değneklere dayanarak, öksüre öksüre ve iki adımda bir durup dinlene dinlene dolaşabiliyordu. Tümünün ciğerlerini kurşun tozu kapladı. Atların üstüne elini dokundurmadan hoplayan eski süvari çavuşu şimdi yerinden kalkmak için koltuk değneğinin ve birkaç adamın yardımını bekliyor.

Günler öyle geçti, her geçen gün, sanki köylülerin damarlarını açtı, kanlarını boşalttı, boşalttı...

Bacanın etrafında köyler için artık düğün, balıkların konuşması, öküzlerin yumurtlaması gibi acayiplikler arasına girdi. Bir mucize olarak doğan çocuklar da yaşamadı. Köylüler son bir yardım diye maden ocaklarının müdürüne koştular.

– Çelebi bize ne verirsen ver de artık tarlaları satalım...

– Ağa iyi ama ne yapalım, Allah bir afettir verdi.

– Hani vaktiyle istemiştiniz de onun için söylüyoruz.

– İşe yaramaz ya... Ne istersin?

– Ne olacak canını...

– Ben burayı mal olsun diye değil, size bir yardım olsun diye alacağım. Dönümü yarım liradan...

– Eh ne yapalım! Peki olsun...

Maden ocakları müdürü bütün köylünün arazisini satın aldı. Köylüler heybelerini sırtlarına vurarak, tozlu yollardan uzaklaştılar. Fakat her adımda, her izde bir hatıra buldular. Ayakları yürümedi, köylerini ana ana gittiler. Kimi öldü, kimi dere kenarlarında, kimi ağaç altlarında yurda hasretin acılığını duydu. Döndü. O, zehirli havayı doya doya teneffüs etmek için geri geldi. Bu zehirli hava, sanki onları yaşatacak, sanki onlara derman olacaktı.

Birçokları yamaçtan köylerine baka baka gülümseyerek bir taş parçası üstünde can verdi, sağ kalanlar ellerindeki para ile ne yapa-

bilirdi? Döndüler, dolaştılar, nihayet maden ocaklarına amele oldular... Bu da bir teselli idi, hem kazanacaklar, hem de köylerinden ayrılmayacaklardı.

Ocak insan eriten bir makine gibi çalıştı. Maden ocaklarının yanında taşları olmayan adsızların sonsuz mezarlığı uzadı gitti.

Baca hâlâ yarım. Çünkü daha sekiz on adam var ki, topraklarını satmadılar. Birikmiş servetlerini yiyip her şeyi olduğu gibi muhafaza ediyorlar.

Onlardan biri kötürüm bir pehlivan, ötekiler delikanlılardı.

Nihayet mal sahiplerinin de ambarları boşaldı, kuyularından suları çekildi, hayvanları öldü. Tatlı yenip tatlı konuşulan evler şimdi bir sinek vızıltısı, bir hastanenin iniltili koridoruna ne kadar benziyordu. Sonunda açlık, sıcak iklimlerin ormanları arasında eşinen kaplanlar gibi öteyi beriyi sarstı. Onlar da topraklarını satmak istediler. Fakat kimse para vermedi.

Bir gün, yedi köylüyü maden ocağı yolunda yan yana devrilmiş buldular. Bir delikanlının göğsünde şu dilekçe çıktı:

"Gümüşlü Kurşun Ocağı Müdüriyetine.

Efendim,

Boğaz tokluğuna maden ocağına kaydedilmemizi rica istirham eyleriz."

Artık üç köyde satılmadık toprak kalmadı. Yirmi otuz bin dönüm araziye hudut çekildi. Yeni arıklar açıldı, toprak gübrelendi ve fabrika bacası tekrar yükseldi, hem o kadar ki, eski selvi onun yanında bir fidan gibi kaldı.

Üç köyün Yemen'de esarette bulunup köye dönen askerleri şaşırdılar. Çiftlik kâhyası onları:

– Köy arıyoruz diye çiftlikte hırsızlık edeceksiniz. Burada köy möy yok haydi... Geldiğiniz yere... Sizi açıkgözler sizi... Defolun yoksa jandarmaya haber veririm, diye başından savdı.

Tetkik Seyahati[1]

I

Üç otomobil tozu dumana kata kata ilerliyor.

En öndekinde üç adam var. Biri sarı sakallı bağa gözlüklü; öteki şişman, büyük gövdeli, pehlivan yapılı; üçüncü, ince uzun boylu, ipek çoraplı, kısa dar paça pantolonlu bir adam.

İkinci otomobilde bir kambur adam ve iki jandarma vardı. Kamburun yüzünden, elbise paçalarının ve kollarının uzunluğundan belli ki bu çarpık çurpuk adam birinci otomobildeki uzun boylu adamın uşağıdır. Üçüncü otomobilde eşyalar yüklü...

II

En öndeki otomobilin etrafı kapalı, kendisi genişti. Bu, Anadolu yollarında bir kağnı gibi alışıklıkla, fakat bir keçi süratiyle hoplaya zıplaya dolaşan Fortların yanında ağır başlı, kibar tavırlı insanlar tesiri bırakır. Anadolu yollarında bu makine köylüleri, hatta küçük kasaba halkını düşündürür, herkesin gözü otomobillerin pencerelerine uzanır. Halk mebuslarını, vekillerini, kolordu kumandanlarını hep bunların içinde görür; ihtiyarlar heybetli misafirler göreceklerini, ateşli delikanlılar ve olgun yaşlılar devlet kuşunun bu kafeslerde yaşadığını, çocuklar bu büyük arabalarla geçen misafirler bir köye

1 İnceleme Gezisi.

veya kasabaya geldikleri zaman okulların tatil edildiğini, kendilerinin marşlar söyleyerek sokaklara döküldüklerini hatırlarlar.

III

Yol üstünde tesadüf edenler onları süzüyorlardı. Ortada oturan pehlivan cüsseli adam yüzünü bazen sağındakine, bazen de solundakine çevirerek anlatıyordu. (Sanki bu kocaman heykelin içine mini mini bir çocuk saklanmış gibi idi.) Berikiler dinliyor:

– Köylülerin ilim ve irfana[1] düşmanlığından bahsederler, Üniversite adını bu millet henüz anmamıştır derler. (Ortadaki bunu söylerken, birkaç köylü çocuğu tarlalarının kenarında askervarî selam verdiler, otomobildekiler ciddiyetle selam aldılar.)

Sağdaki sakallı cevap verdi:

– Elbette azizim, yaşamak isteyen millet irfanına hürmet etmesini bilir. Muasır[2] milletlerde ilim kıymeti ahlak gibi, hukuk gibi bir dayanışma vesilesi olmuştur. Güzel elbiseli kolundaki ince altın bileziğin ucuna sarılı yuvarlak maden parçası ile oynarken:

– Teknik noksanı, diyordu, fakat azizim artık Bergson'un dediklerine inanmaya engel bir şey kalmadı. "Hayat içten gelen bir hamledir." İşte misal otomobilin etrafındaki köy çocuklarının coşkunluğu.

Ortadaki:

– Şu tarlada, dedi, gözlerini gözlerimize diken, yolun bir kenarında durup bizleri selamlayan insan ne kadar şuurlu, ah şu Türkiye'nin yarım âlimleri, onların Kadıköyü'nde, Erenköyü'nde, doğrusu bir üniversiteden haberleri yok, fakat şu adını haritanın bile kaydetmediği toprak üstündeki saf insanlar, gelecek için ne kıymetli ümitlerdir.

Bu sözlerden sonra üçü de dua eder gibi bir şeyler söylediler. Ortadaki adam bir hatip tavrı aldı. Bıyıkları yerinden oynadı; yüzünden bir heyecan dalgası geçti, kalbi muhakkak son süratle işlemeye başlamıştı. Hafifçe söyledi:

1 Bilgi ve yeteneğe.

2 Çağdaş.

– Uzaktan sesler geliyor.

– Acaba nedir?

– Karşılayıcılar olacak...

– Uzaktan yanık zurna sesi ne güzel aksediyor.

Hâlbuki uzaktan bir sürü hâlinde bayıltıcı gıcırtılarıyla odun yüklü kağnılar geliyordu.

IV

Muhtar evinin kapısını iki eli ile yumrukluyor, iki ayağıyla tekmeliyor, hem de telaşlı telaşlı söyleniyordu:

– Kadınlar çekilsin, İstanbul'dan gelme misafirlerimiz var.

Kapı açıldı, kıvrık kıranta sakallı muhtar bir ok süratiyle odaya çıktı. Komşu kadınlar, komşu çocukları bir ocağın yamacında birikmişler, genç Dursun ellerini belindeki kuşağına sokmuş hem sallanıyor, hem de bir masal anlatıyor, annesi saçta hamur pişiriyordu. Muhtarın sesi odada samyeli gibi dolaştı. Herkes bir köşeye kaçtı. Muhtarın ikinci karısı hamur teknesini aldı, Dursun'un anasının çuvalını yüklendi. Odadaki kadınlar onlara yardım için öteye beriye koşuşmaya başladılar. Zorlu misafirleri ağırlamak için usul buydu. Muhtar, emrini bağırarak tekrar etti:

– Profesörler geliyor. Devrin zorlu uleması[1]. Çekilin oradan. Bir nezaketsizlik etmeyin.

İşi olmayan kadınlar dışarıdan görülmeyecek yerlere gizlendiler. Muhtar evinden henüz dışarı çıkmıştı ki, önce kolları yan yana geldiği zaman bir çevre teşkil eden dolgun vücutlu jandarma çavuşu; sakallı, bıyıklı, şalvarlı, entarili köy eşrafı; şalvarının üstüne eski bir palto giymiş öğretmen; rengi atmış cübbesi ve sarığı ile köy imamı; mavi şalvarlı, dokuma mintanlı, Amerikan bezinden cüz keseleri boyunlarında iki okul çocuğu, bir takım hâlinde, profesörleri misafir odasına getirdiler.

1 Bilgini.

Üç misafir ağır ağır yürüdüler, arkalarında kambur hizmetçi bir büyük bavulla bunları takip etti. Misafirlerin önünde ezile büzüle yol gösterenler nihayet odayı buldular. Herkes, sıra sıra ocağın kenarında diz çöküp oturdu. Ocağın içinde çıtırdayan çalılar, birden parlayarak odadakilerin suratlarına berraklık veriyor, sonra loşluk içinde İstanbul'dan gelen bu yabancılar gittikçe dumana karışan bir yarı hayalet gibi gözüküyorlardı.

Duman arttıkça arttı. İnsanlar artık sadece birbirlerinin sözlerini işitiyorlardı.

Profesörlerden biri kahve fincanını yanındaki toprak tümseğe bıraktıktan sonra:

– Bu duman, dedi, sıhhate muzırdır[1], neden soba kurmuyorsunuz? Hamızı karbon[2] insan için ne kadar fena şeydir bilseniz!

Bir ihtiyar cevap verdi:

– Efendi, biz eşeğin semerini bile yenileyemedik, hayvanlar nalsız.

Sakallı arkadaşı fısıldadı:

– Muhafazakâr ruh başka ne düşünebilir?

Şişman pehlivan gibi Profesör ilave etti:

– Kaloriferli asri köy isteriz muhtar efendi... asri köyyyy...

– Emriniz baş üstüne!

Sakallı Profesör genç birine sordu:

– Köyde hastanız çok mudur?

Öteki Profesör defterini kalemini eline aldı, not etti. Genç cevap verdi:

– Epey vardır.

Pehlivan gibi Profesör devam etti:

– Bunun sebepleri nedir birer birer sayabilir misiniz?

– Hangilerini sayayım efendi ağam?..

---

1 Sağlığa zararlıdır.

2 Karbonik asit.

Sakallı Profesör söylendi:

– Bu şartlar altında malumat toplanabilir mi? Halk bize yardım etmezse...

Genç Profesör yanındaki başka bir adama sordu:

– Bu köyün temelini kim attı? Kurulduğu zamandan beri ne kadar büyüdü acaba!..

– Babamızdan böyle bulduk.

İki köylü birbirleriyle şöyle konuştular:

– Bunlar, yoksa buranın asıl tapu sahipleri midir... Nedir?

Jandarma çavuşu söylendi:

– Ağa gözünü aç... Bunlar profesördür. Profesör...

Köylüler gene birbirleriyle yavaşça konuşmaya devam ettiler. Kadınlar da duvarın arkasında birbirleriyle söyleşiyorlardı:

– Uzun delikanlıyı gördünüz mü? Artık erkekler de bilezik takıyorlar... Hele...

Dursun, ocağın başında uzunca sac üstündeki ekmek çevireceği elinde misafirleri dinliyor, fakat misafirlerin sözleri onda sanki bir gıcıklama tesiri bırakıyordu. Sonra bu üç adam neler söylüyorlardı. O bunların bazılarını anlıyor, birçoklarını seziyordu. Onların tuhaf hayretleri ve ocak etrafındakileri küçücük, yerde sürünen bir tarla mahluku gibi görenlerin ruhları, Dursun'un önünde perde perde açılıyordu.

Dursun buranın dağlarını, topraklarını karış karış bilir, güzel sesiyle köyün kızlarını arkasından sürükler ve o konuştuğu zaman kimse onun sözleri önünde gözlerini kırpıştırıp "acayip şey" demez, koyun sürüleri bile onun kavalını hayran hayran dinlerdi. Dursun'un içinde sanki bir şeyler hoplamak, zıplamak istiyordu. Başının üstünden odadakilere garip garip bakan bu adamlar onda inanmamaktan ziyade şüphe uyandırıyordu. Hele büyük cüsseli adam, nahiye merkezindeki alacalı kumaş satan dükkâncıya ne kadar benziyordu; onun da, rengi çabuk solan alacaları halka satmak istediği zaman döktüğü diller vardı, onun da, dikkatsiz müşterilerine "Sen bunu bilemezsin,

ne kadar iyi maldır..." diyen yüksek bakışlı bir duruşu vardı. İkisi de aynı cinsten çalım satıyorlardı.

Misafirlerin biri yarenleşir gibi Dursun'la konuşmaya başladı, köylüler ötekileri dinliyordu.

– Delikanlı o elindeki nedir?

Dursun gülümseyerek cevap verdi:

– Egiç...

– Bu ne işe yarar?

– Siz profesörsünüz, size ne malum değil!..[1] Bunun ne olduğunu benden iyi bilirsiniz.

Pehlivan gibi misafir yerinde şöyle biraz daha derlenip toplanarak, kendini etrafa gösterdi:

– Bakalım sen bizim bildiğimiz gibi biliyor musun?

– Siz tabii bilirsiniz. Bizim çocuklarımız bununla doğar... Efendim bundan köyde iki tane vardır. Güç doğan çocukları bununla alırlar...

Profesör sordu:

– Burada bu aletle doğan adam var mı?

Dursun, Çanakkale'de bacağını kaybeden topal bir köylüyü, kör bir adamı ve kendisini işaret etti... Ve birçok isimler sayıp döktü.

Profesörler hiddetle, tepinir gibi bağırdılar:

– Artık bu cehalet kalkmalı...

Jandarma çavuşu âmirane[2] bir tavırla şunları söyledi:

– Duyuyor musunuz, artık bu cehalet kalkmalı...

V

Davullar çalıyor, muhtarlar kapı kapı dolaşıyorlar, herkesin cami avlusunda birleşmesini söylüyorlar. Jandarmalar ellerinde bir defter,

1 Siz her şeyi bilirsiniz.

2 Emredici.

omuzlarında silahları köyün hasta, zayıf, cılız, t opal insanlarından bir grup yapıp camiye sürüklüyorlardı.

Davul çalınca herkes şaşırdı. Acaba muharebe mi var diye birbirine soranlar jandarmaların önünde cami yolunu tutan insanları görünce hayretten hayrete düştüler.

Üç profesör melon şapka siyah elbiseleriyle cami avlusuna girdiler, camiden dışarıya çıkarılan kürsü üzerinde sıra ile söylediler...

Biri, "Demokrasi bir hayat hamlesidir" dedi. Biri, "Millî istihsalin[1] ancak Avrupa tekniği" ile mümkün olduğunu anlattı; üçüncüsü, hantal çenesini oynata oynata sözlerine şöylece devam etti:

– Köyünüzde niçin medeniyet yok? Köyünüzde nüfus neden azalıyor? Neden fakrü sefalet[2] kapılarınızdan uzaklaşmıyor? Sebebini biliyor musunuz? Siz söylemeden ben söyleyeyim: Cehalet. Size bir misal: Elimdeki şu demir parçasını görüyorsunuz değil mi?

Hep birden:

– Evet görüyoruz...

– Sanki ilmi bir usulmüş gibi çocuklarınızı bununla doğurtuyorsunuz.

Dinleyenler arasında hafif gülümseyenler profesörün dikkatini çekti:

– Gülmeyiniz ağalar, gülmeyiniz. Bu en büyük derdimiz... Bilmemezlik.

Köyün öğretmeni ayağa kalkarak itiraz etmek ister gibi bir vaziyet aldı, muhtar, imam eteklerinden tuttular, "Arabın yaşına devletin işine akıl ermez, başına bir bela gelir" diye yerine oturttular... Bir ihtiyar:

– Elinizdeki ekmek çevireceğine benziyor, dedi! Hiçbir çocuk böyle doğmamıştır, diye öksüre öksüre söyledi.

Profesör hiddetli hiddetli devam etti:

1 Üretimin.

2 Yokluk ve yoksulluk.

– Ciddi müşahedeler[1], ciddi tetkikler neticesi olarak söylüyorum. Söylediklerim hakikattir. Artık bütün dertlerimizi açık konuşalım. Onu inkârla bir şey kazanmış olmazsınız. İşte bu aletin eserleri, dedi.

Jandarmaların muhafazası altında bir sıra teşkil eden adamları gösterdi.

– İşte, dedi, bu katil aletlerin mağdurları, kimi bu demir parçasına vücudunun bir kısmını, kimi gözünü, kimi bacağını vermiştir. Bundan sonra, dedi, bu katil cehalete yüz vermeyiniz. Hemşehriler, kardeşler, vatandaşlar.

VI

Misafirler, konferanslarını bitirdikten sonra otomobillerine bindiler. Dursun ve arkadaşları, "Yaşasın Profesörler" diye bağırdılar.

Profesörler bu tetkik seyahatinden tıp müzesine bir ekmek çevireceği hediye ettiler.

1 Gözlemler.

Kocasının Sesi

Kocası öleli daha bir gün olmuştu. Geniş bir odada, kısık bir lambanın loşluğu ve gölgeye benzeyen aydınlığı altında yatağının bir köşesine korkak korkak büzülmüştü. Avuçları çenesini kenetlemiş, gözlerinden şıpır şıpır yaşlar damlıyordu. Odanın öbür köşesinde yere çömelmiş başı dizlerinin arasında sağa sola sallanan ihtiyar hizmetçi, kadın hıçkırmaya başlayınca gözlerini şöyle bir açtı:

– Hanımcığım etme... Emir büyük yerden. Sen üzülme, o da rahatsız olmasın... O makamını buldu. Makamı cennettir. Bana malum oldu kızım... Malum... Demin biraz kendimden geçivermiştim. Rahmetli, başında nurdan bir sorguçla karşıma çıktı.

İhtiyar hizmetçi bunları söylerken vaziyetini değiştirdi; yere yayılmaktan yorulan dizlerinden birini kaldırdı, kafasını kanepelerden birine iliştirdi. Ve horlamaya başladı. Kadın, anlatılan rüyanın sonunu öğrenmek için seslendi:

– Bacı! Bacı!.. Rüyanın sonu ne oldu, dedi. Fakat cevap almak ne mümkün! Odada horultudan başka bir şey duyulmuyor.

Kadın dertli dertli içini çekti.

Tekrar seslendi:

– Bacı! Bacı!..

Cevap:

– Harrr... Puuf... Puuf... Harrr...

İhtiyar kadının ciğerleri bozuk bir ateş körüğü gibi işliyor... Daha hafif bir hırıltı oldu, bir tel çıtırdadı... İhtiyar cevap vermeyince, kadın rüyanın alt tarafını kendisi tamamlamaya çalıştı... Düşüne düşüne hafifçe daldı ve rüyada şunları gördü: Kocası uzun bir geziden dönüyordu. Kapının arkasından sesini işitti... Kapıyı açtı. Kocası içeri girdi. Soyundu ve yatağına uzandı... Kolları kollarına sarıldı, vücudunda bir sıcaklık hissetti. Dudakları kocasının dudaklarına bitişik olduğu hâlde kocasının sesi kulaklarında çınladı.

Kocası:

– Yahu, diyordu, hanım, gel yanıma yat.

– Yahu hanım, gel yanıma yat...

Kadının gözleri dört açıldı... Bu ses kocasının sesiydi. Kadın, kocasının sesini çok severdi. Buna şaşmayınız. Kimi adam bir güzel elden, bir güzel gözden, sevimli yüzden nasıl hoşlanırsa; bir renk, bir saç parçası insanı nasıl alakadar ederse; bu kadın da kocasının sesini öyle severdi. Onun için bu ses kadını o kadar şaşırttı ki birdenbire:

– Ne var bey, diye yatağın boşluğuna atıldı...

Bir erkek bedeni aradı, fakat patiska yatak çarşafı bir bıçak gibi vücuduna dokundu. Yatak bomboştu. Lakin ses susmadı!.. Kadın tamamen uyandı ve gördü: Tavanda asılı kafesteki papağan kanatlarını çırparak, tüneğinde takla atarak söyleniyordu.

– Yahu... Hanım gel yanıma yat...

Gel yanıma yat...

Gel yanıma yat...

Kocası sağlığında bu sözü hemen her akşam tekrar ederdi. Papağan da karısı gibi bu sese alışıktı. Kadının kocasıyla tam yirmi beş senedir beraberdi. Kadının kocası onu Basra'da genç bir bahriye subayı iken satın almıştı. Basra'ya kadar diyarlar dolaşan bu parlak tüylü, pırıl pırıl renkli, sıcak güneşli memleketler kuşu, pek marifetli bir şeydi. Her papağan aşağı yukarı konuşur, öğrendiklerini tekrar eder. Fakat bu papağan öbürkülere hiç benzemezdi. Pekâlâ bilirsiniz ki papağanların pek çoğu genizlerinden konuşur. O hım hım papağanlardan de-

ğildi. Bir insan gibi taklitler yaparḍı. Onun için bu aile, karı koca ve papağandan ibaretti. Gramofon icat edilmediği zamanlarda papağan onlara İstanbul kantoları söyler, zaman zaman Arapça söyler, maval okur, deveciler gibi bağırır, sokak satıcıları gibi söylenir, hasılı bu geveze malıluk onları her zaman için eğlendirirdi.

Papağan ailenin içine girdikten sonra karı koca papağandan, papağan karı kocadan birçok şey öğrendi.

Kadın, papağanın sesiyle uyandıktan sonra bir hayli zaman uyuyamadı. Vücudu sapır sapır titriyordu... Sabaha karşı sükûnet buldu. Bu sükûnet büyük sağanaklardan sonra gelen durgun bir hava gibi idi. Sinirleri gerginliğini kaybetti, daldı. O gün öğleye kadar acayip acayip rüyalar gördü. Bu karmakarışık rüyalardan onda kalan hayal, papağan kafesinde papağan gagalı ve insan yüzlü kocasının suratıydı...

Günler geçti... Papağan gagalı kocasının erkek hayali bir türlü silinmedi. Geveze papağan her akşam mı her akşam gece yarısı olunca:

– Yahu... Gel yanıma yat, diye seslendi durdu.

Bir hafta geçti...

Bir ay geçti...

Bir sene geçti...

Kadın, kocası ölmeden; eğer, derdi, sen ölürsen zannetme ki ben sağ kalırım...

Kadın bu sözü yalnız kocasına değil, dostlarına, ahbaplarına da söylemişti. Kendi kendine de aynı şeyleri tekrar ediyordu. Bu hislerinde pek samimi idi. Kocasından ayrılmak ihtimali ona bir teviye[1] gözyaşı döktürüyordu. Fakat korktuğu başına geldiği hâlde kadın canına kıymadı... Dostları, tanıdıkları bu işe hayret ettiler. Gerçi ölenle ölünmez diyeceksiniz. Ama bu söz kadına göre değil, intihar filan etmese bile dertten, hasretten ölürdü. Ölmedi, zannetmeyiniz ki bu

1 Sürekli.

kadın yavaş yavaş kocasını unuttu, kendini zevku sefaya[1] verdi. Böyle düşünürseniz, kadıncağızın günalına girersiniz.

Bilir misiniz bu kadın günlerini nasıl geçirdi? Şüphesiz bilmezsiniz... O hâlde anlatayım dinleyiniz. Kadın daha kocasının öldüğü gece ölmek istiyordu. Çünkü kocasının sesini kaybetmek ona müthiş, korkunç bir şey geliyordu. Hâlbuki papağanın:

"Yahu gel yanıma yat" sözü, onu âdeta ölümden kurtardı.

Şimdi bana soracaksınız, diyeceksiniz ki:

– Pekâlâ... Papağan onu bir defa ölümden kurtardı, ya sonra... Mutlaka o dindar filan bir şey oldu... Yarın ahirette kavuşmak üzere inzivaya daldı[2].

Evet efendim... Bu kadın ahirete filan inanıyordu ama, kocasını her şeyden daha çok severdi, hem vallahi, hem billahi. Kadın, kocasının ölümünden sonra papağanı ile yaşadı... Papağana neler öğretmedi... Günlerce kafesi karşısına aldı. Kocasının cümlelerini öğretti. Papağan o hâle geldi ki, kadın ne yapsa, nasıl hareket etse kocasının bir cümlesini tekrar ediyordu. Sabahleyin kapının önünden gazetecinin "Havadis..." diye sesi işitildi mi, papağan kanatlarını çırpar:

– Hanım... Yahu gözlüğümü ver, diye seslenir.

Kadın bu sesten hazzeder[3] ve:

– Peki bey, derdi...

Biraz sonra bakarsınız papağan tüneğinde böbürlenir:

– Hanım... Hanım bir kahve...

Kadın cevap verir:

– Baş üstüne efendiciğim...

Aradan beş dakika geçer geçmez gene papağan söylenir:

– Karıcığım artık beni ihmal ediyorsun...

1 Eğlenceye.

2 Köşesine çekildi.

3 Hoşlanır.

Kadın:

– Ayol bey, sen çıldırdın mı, varım yoğum senin... İşte cezveyi sürdüm...

Öğleyin papağan hiddetli hiddetli bağırır:

– Karnım aç... A hanım, hiç de kocanı düşünmez misin sen?

Kadın bu sesten çok hoşlanırdı, çünkü vaktiyle kocasının da sesi hiddetlendiği zaman daha halâvetli[1] olurdu.

Akşam olunca papağan:

– Karıcığım lambayı yak... Akşam oldu... Sofrayı hazırla...

Kadın koşa koşa gider lambayı yakar, yerine oturur oturmaz:

– Hanım hani kadeh... Hani meze...

Yatma zamanı gelince papağan seslenir:

– Yahu gel yanıma yat...

Kadın cevap verir:

– Allah rahatlık versin...

Kadın böylece papağanı ile yaşadı...

Böylece seneler geçti... Dul kadın fena vaziyetlere düştü. Hayat pahalılaştıkça pahalılaştı. Kadın günden güne fakirleşti. Seneden seneye düşkünlüğü arttı. Evde ayna, konsol ne varsa pazara çıktı. Bakır mangallar bir tane kalınamacasına satıldı. Fazla kilim, battaniyeler satıldı. Yastık, kanepe, yorgan satıldı. Hasılı[2] bir iki senede ev tamtakır kaldı. Kadın önünde bir saç mangal, altında yalınkat bir şilte, mangalın soğuk küllerini karıştırdı durdu. Tamtakır odada papağan ona, o papağana baka baka seneler geçirdi. Dostları ona papağanı satmasını söylediler. Oysa dul kadının evinde papağan kel başa şimşir tarak gibi münasebetsizdi. Fakat kadın maaş cüzdanını kırdırdı... Kuşuna yem aldı... Kendi aç kaldı. Papağanına iyi su içirdi.

1 Sevimli.

2 Sözün kısası.

Geçen seneki müthiş kış, papağanın da, dul kadının da vaziyetlerini fenalaştırdı. Kadın ihtiyardı. Soğuk müthiş, işitilmemiş bir hâl almıştı. Evde ne örtünecek bir şey, ne de odaları ısıtacak biraz kömür vardı.

Kar bir günde camları örttü. Kadın da şaşırdı, papağan da... Hele papağan, kafesinde fırdolayı dönüp güneşi arıyordu. Aradı, taradı, fakat neye yarar ki güneş yüzünü göstermedi. Papağan üşüdükçe üşüyordu. Tüylerini dikti. Kadın soğuktan büzüldü. Papağan gene sözlerini söyledi: "Karıcığım" dedi. "Yahu" dedi. Dedi. Dedi... Kadının soğuktan çeneleri birbirine çarpıyordu. Nihayet bir gün kadın titreye titreye bumburuşuk bir hâl aldı. Artık kadın, başını kaldıramıyordu; yüzünü papağana çevirdi: Ondan ümit ve şifa bekliyordu. Bekliyordu ki papağan ona emretsin. Kocasının sesi onu gergin bir yay hâline koyardı. Kesik kesik öksüre öksüre papağana seslendi:

– Bey... Bey...

Papağan, kanatları düşük, gagası aşağı doğru kadına baktı... Ve nezleli bir sesle:

– Allah rahatlık versin hanım, dedi ve pat diye tünekten aşağı düştü.

Kadın:

– Yavrum, yavrum!.. diye inledi, inledi... Olduğu yerden kalkamadı.

Ertesi gün kadını evde ölü buldular.

Şimdi tabii bana bu kadın kocasının ölümüne nasıl tahammül etti diye sormazsınız zannederim. Bence o, kocasının öldüğü gün değil, kocasının sesini kaybettiği gün öldü.

İki Kadının Kavgası

Cennetzade Bekir Efendi önünde diz çöken hastasının başını sıvazladı ve dudaklarını hunileştirdi:

– Puh! diye üfledi...

Hastası geri geri edeple erkânla[1] giderken Bekir Efendi de biraz hava alayım diye pencereden başını uzattı... Kapının önü tıklım tıklım hasta ile doluydu.

– Allahü âlem[2] bu gece bize uyku haram, diye düşündü.

İstanbul'da meşhur doktorların muayenehaneleri nasıl hastalarla dolup dolup boşalır, boşalıp boşalıp dolarsa, Bekir Efendi'nin hastaları da o kadar bol ve bereketli idi.

Vakit geçti ama uzak köylerden gelen hastalar Bekir Efendi'nin nefesinden ümit ve sıhhat almak için bekleşiyorlardı. Diyeceksiniz ki Bekir Efendi böyle geç vakitlere kadar hastalarını bekletmesin... Buna imkân yoktur; evvela hocanın müşterisi çoktur, ne zaman okumaya başlasa arkası sökün eder. Hastaların böyle geç vakitlere kadar sokaklarda kalmalarının bir sebebi de vardır. Bekir Efendi herkese bedava nefes eder. Gündüzleri de çarşıdaki dükkânında çalışır. Bu dükkânın ne dükkânı olduğunu tarif müşküldür[3]. Bekir Efendi'den at nalı isteseniz size hemencecik bulup verir, bir okka tuz isteseniz hayır demez, kitap isteseniz şıpınişi kitap bulur. Levanta lazım derseniz

1 Yolu yordamıyla.

2 Allah bilir.

3 Güçtür.

derhâl levanta emrinize amadedir. Bekir Efendi gündüzleri yağ satar, bal satar, kumaş satar fakat en çok kâr ettiği iş petrol satışıdır.

Çubuğunu yaktı. Sokağa değil bahçeye bakan pencereye geçti. "İçtiğim şu mekruh[1] zıkkımı halk görmesin" diye lülesini tıka basa doldurdu. Bir nefes çekti çekmedi, uzakta ne petrol ne de zeytinyağı ışığına benzemeyen bir aydınlık gözüne çarptı. Telaşlandı, hayret etti. "Acep bu ne ola ki?" diye uşağını çağırdı.

– Çabuk git bana şu karşıdaki ışığın ne olduğunu öğren, gel, dedi.

Uşak telaşla daha kapıdan dışarı çıkarken Bekir Efendi'ye görünen aydınlık heyecanlı ve uhrevi bir haber gibi dağıldı. Herkes birbirine:

– Gözün aydın, gözün aydın... Hastalığından pirü pak[2] oldun. Bekir Efendi'ye nur görünmüş, diye söyleniyordu.

Nur sözünü işiten bir kör hafız "Allahü Ekber ve Lillâhil Hamd" diye ezgili bir makam tutturdu. Ses birken beş oldu... On oldu... Arttıkça arttı...

O akşam hastalar büyük ama pek büyük teselli ile evlerine döndüler. Uzak köylerden gelenler de hanlara.

Uşağı ona hiç de iyi haberler getirmedi. Dedi ki:

– İstanbul'dan bir züppe gelmiş, ben her yeri aydınlatacağım ama ne mum, ne gazyağı, ne de zeytinyağı yakacağım demiş. Vali de, hadi bakalım marifetini göster demiş. O da hükümet konağında bunu yapmış...

Bekir Efendi bu haberden rahatsızlanır gibi oldu.

– Vali beğenmiş mi? diye sordu.

Uşak:

– O da, dedi, züppenin biri, beğenmese bu ecinli işini konağa sokar mı?

---

1 İslamlıkta dince yasaklanmadığı hâlde yapılmaması istenen.

2 Tertemiz.

Ertesi gün şehir elektrik dedikodusuyla çalkalandı durdu. Kimi bu işi yapanın bir sihirbaz olduğunu, kimi elektrik tesisatını vücude getirenin[1] bir frenk olduğunu... Kimi de:

– Bunlar kıyamet alâmetleridir, beti bereketi alıp götürür, diye söyleniyordu.

Elektrik tesisatını yapan genç mühendisin şehirde yalnızca valinin ve gençlerin arasında itibarı vardı. Hoş birçok genç, aklı başında insanlar da:

– Pek matalı bir şey olsa kalkıp buraya kadar gelir miydi? Kim bilir ne kırtıpilin[2] birisidir. Belçika'da tahsil ettim diyor ama hiç de böyle olmasa gerek. İstanbul'da iş mi bulunmazdı?..

Rica ederim sakın siz de bu laflara inanmayınız. Buraya kadar gelip su kuvvetinden istifade ederek şehir tesisatı yapmak isteyen mühendis öyle yabana atılır insanlardan değildi. Belçika'da da bir hayli işler yaptı. Fakat bu adamın bir karısı vardır... Bu kadının eline dünyalar kadar altın verilse iki gün içinde o gene meteliğe kurşun atacak, avuç açacak hâle gelirdi... Mühendis Sabih Aziz bu kadının yüzünden zekâsının keskinliğine rağmen Belçika'da iflas ederek kaçtı. İstanbul'da yüksek bir memuriyete girdi. Fakat kadını doyurmak ne mümkün? Oradan da çekildi. Nihayet su kuvvetinden istifade ederek şehir tenviratı[3] yapmak için buraya geldi. Ve işe başladı... Bütün hedefi, gayesi para biriktirip karısına göndermekti.

Halk artık elektriğe yavaş yavaş alışıyordu. Belediye, sokakları elektrikle aydınlattı. Hastaneye, kışlaya, okullara elektrik alındı. Vali beyin ve vilayet ekâbirinin[4] evlerine elektrik tesisatı yapıldı. Fırka kâtibi mes'ulü[5] ve eşraftan birçokları da evlerine elektrik tellerini geçirdiler, ampulleri yaktılar.

---

1 Yapanın.

2 Bayağının.

3 Aydınlatması.

4 İleri gelenlerinin.

5 Partisorumlu yazmanı.

Bekir Efendi ilk elektrik aydınlığını gördüğünden beri aradan üç ay geçmişti. Petrol satışı zıngadak değilse de hayliden hayliye düştü, satışın azalması her gün biraz daha arttı.

Petrol satışı düştükçe Bekir Efendi'yi afakanlar basıyordu. Manda gibi adam, zayıfladı çekirgeye döndü. Kat kat yağlı ensesi kirli bir şirdene benzedi.

Ben Bekir Efendi'nin ölmediğine hayret ediyorum. Bana, "Hikâye değil mi, at gitsin" demeyiniz. Hâlâ hayret ediyorum. Çünkü Bekir Efendi dördüncü karısını çıldırasıya sever. Onun bir dediği iki olmaz. Dördüncü karısı dehşetli surette altın meraklısıdır. Beşibirlikleri bir kurdeleye dizmek, sonra göğsüne takmak, onlarla şangır şungur dolaşmak, başına giydiği fesin etrafına altın dikmek, beline altın kemer, kollarına altın bilezik takmak onun ezelî derdidir.

Bu şehirde sokağa çıktıkları vakit, eşraf karılarının yüzlerini ve kendilerini görmeden, yalnız boğazlarında asılı beşibirliklerin şangırtısından tanırsınız. Hemencecik gerdana bitişik bir beşibirlik dizisinin sesi pek hafiftir. Memelerin üstüne kadar uzayan beşibirlik dizisi, şangır şungur eder. Göbeğe kadar inen ve kâh sağa kâh sola sallanan bir beşibirlik dizisi insana bir deve katarı geçiyormuş hissini verir. Bekir Efendi'nin dördüncü karısı etli butlu bir kadındı. Sokağa çıktığı zaman altınların şangırtısı bir kurşun atımı yerden duyulurdu. Tuz taşıyan develer nasıl sıra sıra çanlar takarlarsa Bekir Efendi de karılarını öyle süslerdi. Fakat dördüncü karısının yenilmez bir dileği vardı... O, şehirde emsalsiz olmak istiyordu.

Onun için kocası mütemadiyen beşibirlik yaptırdı... O gerdanından göbeğinin altına kadar sallanan dizi dizi altınlarıyla adım attı mı bin çan birden çalınıyormuş gibi olurdu. Bekir Efendi de:

– Dünyada üç şeye doyulmaz, derdi. Biri su şırıltısı, biri kadın fıkırtısı, biri de para şıkırtısı...

Bunun için para şıkırtısını arttırmaktan dehşet surette zevk duyuyordu.

Petrol satışı düştükçe kadın sinirlendi, erkek sinirlendi. Üç ayda yeni bir beşibirlik yapamadılar. Hatta birini bozdular. Bir beşibirliğin

bozuluşu müthiş bir şeydi. Bu Bekir Efendi'nin hayatında bir dönüm yeri oldu. Bu aksiliğe sebep olan hep o mühendisti. Bekir Efendi onu yakalasa pars gibi paralayacak ve çiğ çiğ yiyecekti.

Çiftçi yağmur bekliyor. Tarlada çalışanlar biraz su diye kırılıyorlardı. Nihayet son çareye başvurdular: Yağmur duasına çıkmaya karar verdiler.

Halk, kafile kafile duadan dönüyordu. Kafilenin önünde giden Bekir Efendi derenin kenarında durdu. O durunca kafile de durdu. Bekir Efendi suya dalmış olan elektrik alet ve edevatını yanındakilere gösterdi:

– İşte, dedi, badii felaketimiz![1]

Herkes kulak kabarttı. Kafileden sesler aksetti:

– Söyle hocam söyle...

– Görüyor musunuz şunu?

Sesler:

– Görüyoruz...

– Bu çarklar suyumuzu berbat etti. Bunun yüzünden topraklarımızın hassası zayi oldu.[2] Tarlaların bereketi kalmadı.

Kütle inledi:

– Doğrudur!.. Doğrudur!..

Bekir Efendi'ye biraz daha cerbeze[3] geldi:

– Su dediğin süt makulesi[4] bir nesnedir. O da mayi[5], bu da mayi... Sütün hassaı şifayesi[6] onun yağındadır. Sütün yağı insanı besler, su-

1 Felaket sebebimiz.

2 Özelliği kayboldu.

3 Kurnazlık.

4 Cinsi.

5 Sıvı.

6 İyileştirici özelliği.

yun yağı da nebatatı[1]. Cenab-ı Erhamerrahimin[2] bunu böyle takdir buyurmuştur. Bu sebepten yayıkta yağı alınan süt insana yaramaz. Onun faydası olmadığından dolayı dökerler. İşte şu suyun içinde gördüğünüz çarklar da birer yayıktır. Bu yayık da derenin suyundaki yağları alıyor. Buradan da deredeki hassai gıdiye[3] elektrik lambası denen kandilin derununda[4] yanıyor; tabii bizim topraklarımız bu yüzden gıdasız kalıyor.

Kütleden sesler:

– Doğru, doğru... diyordu. Allah ülemaya zeval vermesin[5]...

Bekir Efendi sesini biraz daha yükseltti:

– Bu sudan insanların ve hayvanların da içmesi caiz değildir. Bu insana yaramaz, bedene illet verir. Vücuda giren faydasız madde insanı helak eder[6]. Bu sudan içenler vücutlarındaki pis kanları temizlemelidirler. Hacamat olmalıdır.

Kafile doğruca vilayet konağı önünde soluğu aldı... Sesler işitiliyordu:

– İstemezük... Elektrik istemezük!

Vali, mesele hakkında İstanbul'a telgrafla müracaat ettiğinden bahsederek kafileyi dağıttı.

Halk pis kanlarımızı çıkaralım diye hacamata başladılar... Şehirde kurban kesilmiş gibi günlerce kan aktı. Bekir Efendi nüfuzlu[7] bir adamdı. Halk zaten ona inanıyordu. Onun, "Bu su bize mazurdur"[8] sözünü işittikten sonra herkes erimeğe zayıflamaya başlamıştı. Gün geçtikçe ölenler arttıkça arttı.

1 Bitkileri.

2 Tanrı sıfatı: Merhametlilerin en merhametlisi.

3 Besleyici özellik.

4 İçinde.

5 Tanrı, bilginleri eksik etmesin.

6 Öldürür.

7 Sözü geçen.

8 Zararlı.

Şehirde rivayetler aldı yürüdü. Herkes valinin elektrik mühendisi ile birlikte para kırdığını söylüyor; yer yer, "Bu işi kendi kendimize yapalım... elektriği bozalım," diye laflar dolaşıyordu.

Valinin kararıyla iki jandarmanın muhafazası[1] altında mühendis akşam karanlığı basarken dört nala şehirden çıktı. Şehrin kaybolduğu yerden şehre son bir defa baktı; şehir kapkaranlıktı.

1 Gözetim.

Silindir Şapka Giyen Köylü

Otomobilimiz düzlüğe fırlar gibi atladı. Akşam morarıyor, koyulaşıyor, uzakta kapkara mini mini tümsekçiklere yaklaşıyoruz... Yol birdenbire güzelleşti. Motor artık haşarı bir keçi gibi zıplamaktan vazgeçti... Tin tin kuzu gibi uslu uslu yürümeye başladı. Tertemiz yol hepimizi sevindirdi. Ben güzel bir dere gibi önümüzden akıp giden yola daldım. Yanımdakiler konuşuyor, herkesin dilinde kelimeler tatlılaşıyor. Kelimeler tatlılaştıkça laf lafı açıyordu. Biri hızla söylendi:

– Bilir misiniz bu yol halk için ne kadar faydalı oldu?

– Hayat, hayat monşer... Kar yağar yollar, beller kapanırdı; zavallı köylüler muhasarada[1] kalırdı. Yaz olur, tozdan geçilmezdi.

Biri mırıldandı:

– Monşer halk şimdiye kadar yol diye ancak dağları tanırdı.

Öbürü cevap verdi:

– Doğru... Yolsuzluk, tahsildar gibi, jandarma gibi halkın kalbine işlemişti.

"Dağlar,

Kar yağmış sana dağlar

Bir elimde arzuhâl[2]

Bir elimde senet ağlar" diyen halkın atsız şairidir.

---

1 Kuşatmada.

2 Dilekçe.

– Şimdi bunu söyleyen başını mezarından kaldırsa da etrafa baksa! Artık yollar açık, hükümet kapısına varmak için dağlar birbirinin omzuna yaslanarak köylünün ayaklarına bukağı vurmuyor. Yol, yol... Medeniyetin kan damarı... Tevekkeli değil, yol olmayan yerde medeniyet olmaz demişler. Bu yol biraz sonra buraya dünya irfanını[1] taşıyacak. Bu zümrüt tarlalar dünya altınlarını buraya bir oluk gibi boşaltacak...

Bu sözler size ezberlenmiş bir nutuk tesiri yapıyor. Fakat bana inanınız ki bu sözleri söyleyen adam, katiyen belagat[2] nedir filan bilmez, duyduğunu söyler. Hatip[3] değildir, hitabetle alâkası yoktur. Bu uzanıp giden uçsuz yol onu coşturdu.

Hepimiz afalladık, ağızlarımız bir karış açıldı. Hepimizin dişleri arasından dört elif[4] miktarından daha büyük dört:

– Aaaa, çıktı.

Şüphesiz siz de bizim gördüklerimizi görseydiniz çeneleriniz bütün hayatınızca kapanmazdı. Bu hayret ömrünüzce sürerdi.

Bir gün, Allah'ın kırında, kuş uçmaz kervan geçmez bir yerde, Orta Anadolu'nun steplerinde bir silindir şapka görseniz ne yaparsınız? Hayret değil mi?

İşte biz de ona uğradık. Kağnının medeniyet alameti sanıldığı, çarığın refah barometresi tanındığı bir yerde silindir şapka... bir baloda öküz boynuzu kadar tuhaftır.

Arkadaşının gözleri yaşardı:

– İşte, dedi, medeniyet...

– Acaba baloya mı gidiyorlar?

– Düğün mü var?

---

1 Kültürünü.

2 Konuşma sanatı.

3 Konuşmacı.

4 Eski yazıda a harfi karşılığı.

– İntihaptan[1] mı dönüyorlar?

Otomobilimiz ilerledikçe karşımızdaki silindir şapka biraz daha büyüdü... Siyah ceket pantolon meydana çıktı. Bir hizaya geldik, otomobilin kenarına çekildiler. Silindir şapkanın yanında bir melon şapka peyda oldu. Onun yanında bir başka silindir, bir başka silindir daha! Sonra bir tüylü ve kuşlu kadın şapkası altında kırçıl bir sakal, bir heybe, bir değnek... Şalvarının üstüne mavi, sarı mayo giymiş bir çocuk... Redingota bürünmüş bir kadın, elinde gramofon...

Birbirimize baktık; niçin? Bu bakışın ne olduğunu şehirliler bilir. Çünkü şehrin en sünepe adamında bir tuhaf mağrurluk[2] vardır. Başkasını kendinden biraz zayıf gördü mü derhâl yere vurmaya kalkar. Hele birisi biraz şehrin giyinme kuşanma usullerine yan çizdi mi bebek gibi giyinmeye alışmış şehir çocuğunun elinden çekeceği vardır. Onunla alay etmek, onun zevkine bir kulp takmak, onu alt görmek bir nevi şehir eğlencesidir. Poker oynamak, tırnaklarını cilalamak gibi... Biz de karşımızdaki adamların tuhaf kılıkları önünde aynı şeyleri duyduk. Birbirimize baktık. Belki de gözlerimizi kırpacaktık! Kim bilir belki de bu vesile ile bir laf açıp kendimizi ve birbirimizi methedecektik. Kimimiz Paris'te en şık adam olduğumuzu söyleyecektik. Kimimiz giyinmenin dünyanın en büyük meziyeti olduğunu anlatacaktık. Fakat yanımdaki arkadaşım pek içli bir çocuktu, köylüyü pek severdi.

Açtı ağzını:

– Medeniyet bir sel gibidir. Evvela akar, sonra yatağını yapar. Usul kaide daha sonra yerleşir. İptidai[3] denen köylüler bakınız medeniyet alametlerini nasıl bulmuşlar, ama bırakınız onların kolalı gömlekleri yokmuş ne çıkar. Şapkayı giymeyi akıl etmiş ya, ama kadın şapkasını erkek giymiş, bu da kusur mu?

– Medeniyet ah sen ne müthiş şeysin... Senin kudretine inanmayan vallahi eşektir. Kağnı gıcırtısından başka ses işitmeyen bu köyler-

1 Seçimden.

2 Kendini beğenmişlik.

3 İlkel.

de halk işten sonra eğlenceyi düşünüyor; medeniyet hayat demektir. Yaşamak demektir.

– Doğru, doğru eski zamanda israf denen şeyler, yani ruhun musiki gibi, istirahat gibi ebedi ihtiyaçları tatmin edilmeden bir memleketin medeni olmasına imkân var mı?

Hepimiz müftü gibi cevap verdik:

– Yoktur.

Şimdi arkadaşlar düşünün bu adamlar evlerine girince karınlarını doyuracaklar, gramofonlarını çalacaklar, oh gel keyfim gel! Yolları da var, mallarını kolay kolay satacaklar. Toprak da bereketli, ah keşke köylü olsaydım. Birader bu memuriyet yüzünden, bir gün, gramofon almak değil, bir defacık olsun radyo dinlemek bile nasip olmadı. Canım köylülük...

O kadar coştu ki, köye pek yakın geldiğimiz hâlde köye kadar otomobille gitmekten vazgeçtik.

Otomobili durduralım da şu köylülerle konuşalım diye otomobilin kapısını açtık.

Efendim köylüler ne nazik şeyler. Hep birden hayret ettik. Siz olsanız hayret etmez miydiniz? Çünkü biz şehirliler silindir değil fötr şapkayı başımıza koysak bir efendiliktir beynimize çöker. Yanımızda birinin otomobili dursa, biz hemen gidip onun kapısını açar:

– Burada inecekseniz eşyalarınızı veriniz götürelim, der miyiz, hatta böyle bir otomobil evimizin ta kapısı önünde dursa bile, hatta gelenler kırk yıllık ahbaplarımız dahi olsa... demeyiz, demezsiniz. Fakat köylüler bize böyle dediler. Otomobilin kapısı açılır açılmaz tuhaf bir şey gözüme çarptı. Bu adamların hiç birinin ayaklarında ne kundura, ne yemeni ne de çarık vardı. Çırılçıplaktı.

Ben, çıplak ayaklarla silindir şapka arasında münasebet[1] ararken redingotlu kadın:

1 İlinti.

– Efendi ağa, dedi, biraz ekmeğin var mı? Çocuk açtır da onun için... Hani biz ne ise ne, ama çocuk sekiz saatlik yola aç dayanamadı. Daha üç saatlik yolumuz var.

Yemek sepetinde pek az ekmek kalmıştı. Çocuğa uzattık. Bir atmacanın bir pilice bakışı gibi ekmeğe bakıyordu. Fakat elini şiddetle uzatmaya açlığı ve yorgunluğu mani idi.

Başında kadın şapkası olan kır sakallı köylü:

– Ağalar, dedi, bizi dilenci sanmayın, biz dilenmeyiz, biz çalışırız. Gördüğünüz şu yolu biz yaptık. Dün de bir aydır biriken gündeliklerimizi yol müteahhidi, kazada tuhafiyeci Şaban Ağa'dan almaya gittik. Bize para vermedi. Zaten her zaman para vermez. Un, tuz, basma filan verirdi. Bu gidişimizde bize, "Size," dedi, "İstanbul'un kibar efendilerinin giydiği şeylerden getirdim. Medeniyette artık bunları kullanacaksınız. Biraz adama benzeyin..." Onun için kusura bakmayın aç kaldık. Hem de geceye... Kasabada sekiz saat müteahhidin verdiği elbiseleri satalım diye sokak sokak dolaştık. Bir metelik veren olmadı. Bir okka ekmek bile alamadık...

Biz köyün misafir odasına indik, onlar yollarına devam ettiler.

Yazın Âşık Kışın Kokot

I

İkisi de siyah göğüslüklüydüler. İkisinin de saçları kesikti.

Esmeri erkekti, sarışını kız.

Kız paydoslarda yanından ayrılmayan çocuğa sordu:

– Senin otomobilin var mı?

– Hayır...

– Öyle ise ben seninle konuşmam.

Kız başını çevirdi, yürüdü.

Esmer çocuk kızın arkasından uzun uzun baktı.

Düdük çaldı... Herkes dershanelerine çıktı. Kız birinci sınıfa, erkek dördüncü sınıfa girdi.

Erkek, günlerce kızı bahçede uzaktan uzağa takip etti. Kızın su içtiği maşrapaya dudaklarını dayadığı zaman, minicik dudakların ateşini, belirsiz, adsız hislerini damla damla içiyordu. Onun için en büyük saadet, tesadüfen kızın eline dokunmak, dudaklarının izlerini dudaklarında hissetmek, mini mini kızı bir tablo gibi seyretmekti.

Günler böylece geçiyordu. Kız, erkek çocuklarla konuşurken soruyordu:

– Otomobilin var mı? Köşkünüz var mı? Evinizde elektrik var mı?

Yok diyenler onun gözünde birdenbire küçülüyor, sonra onlara söylüyordu:

– Siz nasıl adamlarsınız, benim ablamın nişanlısının otomobili var. Enişte köşk de satın alacak. Bizim evimizde elektrik de var. Annem beni otomobilsiz adama vermeyecek.

Kız boalı, şosonlu kadınları görünce hayretinden donacakmış gibi oluyor. Onun için haminnesinin, güvelerin üstünde cirit oynadığı, eski kürkünden bir parçayı boa gibi boynuna sarar, annesinin konçlu lastiklerini şoson yerine ayağına giyer, babasının kırmızı uçlu kurşun kalemini eline alır, aynanın önünden ayrılmaz, dudaklarını kızartmaya çalışırdı. Eski bir sünger parçası, onun biriktirdiği tebeşir tozlarını yüzüne bulamak için, bir yari vefadardı.[1]

Zekiye iptidai mektebin[2] üçüncü senesine geldiği zaman, Ahmet mektepten çıkmıştı. Fakat Ahmet onu gene uzaktan takip ediyordu. Zekiye, Ahmet'in tükenmeyen alâkasından kâh hoşlanıyor, fakat doğrusunu isterseniz Zekiye için de Ahmet'i etrafında görmek bir itiyat[3] hâline girmişti. Her gün geçtiğiniz yolda rast geldiğiniz bir ağaca, bir gün rast gelmezseniz nasıl canınız sıkılırsa, her gün üstünden geçtiğiniz sokaklarda eski evlerden biri çökerse, nasıl gözünüz bir yokluk hissederse Zekiye de her gün Yoğurtçu Köprüsü'nün başında Ahmet'e rast gelmezse eksik bir iş yapmış gibi canı sıkılırdı.

Bir gün Ahmet golf pantolonu giymişti, güzel de bir süveter. Başında da bir kasket. Zekiye ile arkadaşı köprüden geçerken Ahmet'i gördüler. Arkadaşı Zekiye'yi dürttü:

– Bak, bak, dedi, güzel Ceki...

– Sahi kız; ne kadar da Ceki Kugan'a benziyor...

O günden sonra Ahmet, Zekiye'nin gözlerinde yeni bir insan oldu. Sanki Ahmet eski hüviyetinden çıkmış, yepyeni bir insan olmuştu, bir stüdyo kahramanıydı. Eskiden güzel çocukları mutlaka peri padişahının oğluna benzetirlerdi. Şimdi, Holivut imalâthaneleri boy boy, marka marka güzel yetiştiriyor.

1 Sadık dostu.

2 İlkokulun.

3 Alışkanlık.

Zekiye bundan sonra cebinde taşıdığı Ceki Kugan'ın resmine ad koydu: Ahmet.

II

Günlerce, haftalarca, aylarca Ahmet'i görmek için köprünün kenarından bakındı. Köprünün korkuluğuna dayanarak saatlerce bekledi. Hatta bu yüzden birkaç defa mektepte ceza aldı. Fakat yok, yok. Ahmet sanki yer yarılmış da yerin dibine inmişti.

Bir gün dershanede hoca hesap dersi verirken Zekiye'yi, sıraların arasında küçük el aynası karşısında dudaklarını boyarken yakaladı. Hoca söylendi, o söylendi, hocaya karşı geldi:

– Allah Allah, siz ne karışıyorsunuz, ben artist olacağım, dedi.

Galiba çantasında bir mektup falan da buldular, mektepten attılar.

Artık mektebe gitmiyordu. Sabahtan akşama kadar aynanın karşısında süsleniyor, süsleniyor, hatta ablasından, annesinden aşırdığı rimelle kirpiklerini karartıyor, pudra ile yüzünü badanalıyordu. Tuvalet bittikten sonra caddeye açılan pencereye kuruluyor, komşuların mektebe giden çocuklarına göz falan süzüyordu. Bazen onun minik sesi sokağa dökülürdü:

– Ay lav yu, ay lav yu!

Bunu ablasının barlara devam eden, hususi otomobili olan nişanlısından öğrenmişti. Annesi babası da çocuklarının zekâsına doğrusu hayrandılar. Annesi komşulara:

– Enişte beyinden İngilizce öğrendi... Kulaktan kapıyor ayol, diyor.

Babasıyla annesi, çocuklarının, hangisinin zekâsına varis[1] olduğunu mütemadiyen kavga ederek münakaşa ederlerdi.

Efendi babası:

– Kuvvei hafızam[2] fevkaladedir. Günde iki bin mektup dağıtırdım da bir tane evi şaşırmazdım. Şimdi nerede o postacılar... Bayramlar-

1 Mirasçı.

2 Bellek gücüm.

da, yılbaşlarında, Yahudilerin hamursuzunda zengin Müslümanları, zengin Hıristiyanları, zengin Yahudileri alimallah tek tek bilirdim. Bayramlarda, sene başlarında bahşiş almadığım zengin kalmazdı.

Hanım annesi:

– Ayol, dedi, senin kuvvei hafızan ne... Ben sokakta işittiğim şarkıyı, eve gelince hemen utta çıkarırdım. Değme marifet mi bu? Elin adamları senelerce nota üstünde çalışıyorlar da bir şeycikler yapamıyorlar. Zekiye anasının kızıdır.

Efendi babası:

– Babasının kızıdır... der ve münakaşanın nihayetinde ana baba somurtarak yataklarına çekilirlerdi.

Bir gün ana baba, konu komşu halk gecesinde Süreyya sinemasına gittiler, kalabalıktan hepsi yanıp tutuşuyorlardı, perde arasında büfeye koştular. Anne:

– Su, dedi.

Babası ikram olsun diye:

– Benden birer gazoz, dedi.

Zekiye derhâl atıldı:

– Aman, dedi, su içilir mi, gazoz da neymiş...

Anne, baba, komşu teyzeler Zekiye ne yumurtlayacak diye sade kulak kesildiler, küçük hanım söyledi:

– Viski içsenize... Buzlu olsun!

Babası sordu:

– Onu da nerden öğrendin?..

– Nereden öğreneceğim, enişte beyimle, hani ablam hasta olduğu gece biz ressamların balosuna gitmiştik, enişte beyimin arkadaşı içirdi.

III

– Anne ben gidiyorum!

– Nereye kız!.. Gözün kör olsun!..

– A anne öyle söyleme. Enişte beyimin arkadaşı beni Amerika'ya gönderecek, ben artist olacağım. Ablam da enişte beyim de oraya gelecekler.

Ana baba birbirlerine melul melul[1] bakındılar. Kız kapıyı vurup çıktıktan sonra babası:

– Vallahi, dedi, bizim kız İngiliz kızları gibi. Onlar hep öyledir, ben onları bilirim. Kısmetlerini kendileri bulurlar...

– Anneciğim, yakında gidiyorum. Bak bugün bir iskarpin[2] aldım. Amerikalı sinema müdürü bana alelhesap[3] para verdi.

Ertesi gün.

– Anneciğim, bak ne güzel bir el çantası aldım. Benim pozlarımı müdür çok beğendi. Ben çanta almayacaktım ama "Artistler çantasız olmaz" dedi.

İki gün sonra:

– Anne, dedi, ben bu akşam güzel ses müsabakasında[4] kalacağım. Bir vapuruyla dönerim.

O akşam Zekiye eve çakırkeyif geldi ve parmağında bir pırlanta yüzük vardı.

Ertesi sabah:

– Müsabakayı kazandım ve bana bunu hediye ettiler, dedi.

Ana, baba nafile yere ertesi gün gazeteleri satın aldılar. Ne çocuklarının resmi vardı, ne de böyle bir müsabaka haberi...

Ana, baba karşılıklı geçtiler.

Ana:

– Gazeteler, dedi, böyle şeyleri yazmaz. Yazarsa da para ister.

Baba:

– Bilirim onları, dedi, onların büyükleri eteklemekten, bizim gibi küçükleri hatırlamaya vakitleri var mı?

1 Üzgün üzgün.

2 Ökçeli konçsuz ayakkabı.

3 Hesaba sayarak.

4 Yarışmasında.

Küçük hanım en güzel sebebi söyledi:

– Ah şu gazeteciler... Vallahi ben birinci geldim ama, oradaki gazete muharriri[1] ille benim sevgilimi birinci getirin demiş, ama kız müsabakada kazanamayınca hiç kimseden bahsetmedi, gözü kör olsun inşallah...

Annesi:

– Efendi, dedi, bir iki lira bul da şu kızın birinci geldiğini ceridelere[2] yazdır. Ayol bu bülbül gibi tazeyi elâlem de öğrensin. Hem bilir misin şu muhtarın aşifte kızı, Zekiyeciğimin resmini gazetede görürse çattadak ortasından çatlar.

IV

Zekiye'nin anasına babasına kıtır[3] attığını söylemeye lüzum görmüyorum; çünkü bu kıtırı sade anası babası yuttu. Hoş onlar da eli dolu evlerine dönen kızlarına kızınadılar değil ama, kızın eve taşıdığı çeyizin kıymeti, hiddetin kıymetinden daha ağırdı. Bunun için ana baba, hiddetle kalkan zararla oturur diye hâkimane[4] düşündüler. Ve birbirlerine bu mesele hakkında tek söz etmediler.

Zekiye'nin tanımadığı ne randevu evi, ne sinema, ne bar, ne balo, hiçbir yer kalmadı. Hepsini öğrendi.

Nihayet haftada bir iki, üç gece de ahbaplarında gece yatısı hikâyesi çıkardı.

Efendim Zekiye hanımın tuttuğu iş tıpkı yankesicilik gibiydi. Nasıl ki yankesici şöhret bulunca muvaffakiyeti[5] sıfıra inerse, bazı işlerde de insan şöhret bulunca muvaffakiyeti sıfıra iner. Zekiye hanımın da şöhreti iki senede polis sicillerine kadar yayıldı.

1 Yazarı.

2 Gazetelere.

3 Yalan.

4 Bilgece.

5 Başarısı.

Ve artık herkes için bir İngiliz Lirası gibiydi. Bir zamanlar fırlamış, nihayet düşmeye başlamıştı.

Zekiye hanımın, ancak insan borsasında pey sürenler için manası vardı. Borsacılardan kimse ona başını bile çevirmiyordu.

Hâlbuki Zekiye, ihtiyar adama metreslik etmiş, genç adamlardan para vurmuş, hülasa[1] yaman bir şey olmuştu. Otomobile biniyordu. Şosonları güzeldi, boası mükemmeldi. Elbiseleri kat kattı. Fakat doğrusunu ararsanız, Zekiye hanımın içinde müthiş ama müthiş bir kırığı vardı. Kısaca söyleyelim sevilmek istiyordu. Gerçi her gün ona, senin için ölüyorum, diyenler, birçok masraf edenler vardı. Fakat o düşünüyordu ki:

– Bu adamlar beni sevdikleri için değil, benim yolumda ne kadar hovardalık edebileceklerini anlamak için, masraf ediyorlar. Onların sesleri, onların yalvarışları sadece bir kıskançlıktır. Erkeklerin birbirlerini kıskanmaları. Seviyorum diyenlerin hepsi sade paralı iken gözüküyorlar, parasız oldukları zaman semtime bile uğramıyorlar. Çünkü onlar kalplerine değil, servetlerine inanıyorlar.

Siz buna hayret edersiniz... Fakat ne hakkınız var bir orospunun ruhundan bütün hisleri silip süpürmeye? Hatta efendim size şu kadarını da söyleyelim ki; böyle kadınlar malik olmadıkları[2] şeylere mütemadiyen hasret çekerler. Bir an oldu ki, Zekiye göğsü içinde bir daüssıla[3] gibi "saf aşk" hülyasına kapıldı. Bu saf aşk hülyası onu sinirlendirdi, hasta etti. Doktorlar ona denizi tavsiye ettiler. Kalamış'a halasının evine taşındı. Her hastalığı, her siniri temizleyen denizde o da şifasını aradı.

V

Sıcak bir temmuz sabahı. İnce bir kadın bedeni suda süzülüyor, beyaz bir sandal sanki bu kadının ayaklarına bağlanmış gibi sahile doğru ilerliyor. Yelkenli neredeyse kadının üstüne çıkacak. Kadın kurtulmak istiyor, sandal kovalıyor. Kadın kayalara yaslandı ve ken-

1 Özetle.

2 Sahip olmadıkları.

3 Yurtsama.

disini kovalayan sandala dik dik baktı. Sandalın içinde gömülü beyaz kasketli, esmer delikanlı mektepte su küpünün başında, bahçede baktığı gibi aynı gözler, aynı bakışlarla onu süzüyordu. Kadın sinirli idi, sert sert baktı. Fakat erkek ona ılık ve sevgi dolu, çocukluk senelerini geriye getiren bir saffetle[1] bakıyordu.

Sandal bir Moda'ya gitti bir Kalamış'a. Kadının bulunduğu yeri kaybetmeden dolaşıyordu. Derken bir fırtına... Kayıklar, sandallar, yıkananlar kaçışmaya başladılar. Ahmet'in sandalı, mayolu bir kadın kıç üstünde asılı olarak geri döndü. Göz göze geldikleri zaman artık ne hiddet, ne bir şey... Hiç, hiçbir şey yoktu.

Sanki iki çift çocuk gözü birbirine dikilmişti.

Yaz günleri böyle geçti. Zekiye mayosunu alıyor, Ahmet sandalı sahile getiriyor. Ahmet süveterli, kasketli ve beyaz Amerikan pantolonludur ama, senelerdir kaybettiği kadına hiçbir şey söylemiyor. Başındaki Amerikan kaskete, ağzındaki piposuna rağmen halis muhlis bir şarklıdır. Hassas, yüreği yanık ve mahcup bir şarklı.

Nükteler, aşka dair saf, masum sözler. İki hafta sadece gözlerle aşktan bahsettiler.

Nihayet efendim, on beşinci gün güzel bir mehtap vardı. Yelken açtılar... Enfes bir rüzgâr, ılık bir yaz gecesi... Ahmet, iskotayı[2] sağdan sola alırken kadın eğildi ve pat diye bir şey düştü... İkisi de eğildiler ve düşen şeyi aramaya başladılar...

Ahmet pudra kutusunu buldu ve sevgilisine verdi. Mehtabın altında efendim ne müthiş edebiyat yaptı. Fuzuli'vari, iki saat kadar dert yandı. Kadından masum aşkını kabul etmesini rica etti.

Kadının neşeden gözleri doldu... İstediği olmuştu. Zekiye, o akşam eve döndüğü zaman kendini bambaşka hissetti. Saf kalple sevilen bir kadının saadetine o, herkesten ziyade susamıştı. Çölde susuzluktan dudakları çatlamış bir insan gibiydi.

---

1 Saflıkla.

2 Yelkenleri açmak ve tutmak için alt köşelerine bağlanan halat.

Zekiye günden güne değişti. Âdeta basit mektepli ile basit bir hayat yaşıyordu.

Ahmet'in aldığı bir karpuz, biraz peynirle akşama kadar denizde kalıyordu. Giyinişi, konuşuşu da birdenbire başkalaşmıştı...

Mamafih[1] Zekiye bu hayatta da ıstırap duymuyor değildi. Çünkü yeni sevişenler, hele eskiden göz aşinalıkları varsa, birbirlerinin bütün maceralarını öğrenmek isterler.

Ahmet ona boyuna aşkından, cürüm[2] diye bazı basit kusurlarından bahsetti ve Zekiye'den af istedi.

Zekiye ona, Ahmet'in verdiği cevaplar nevinden[3] cevaplar vermekte müşkülat çekti, safiyetinden, pek beylik cümlelerle, bahsetti. Her defasında ağzını açarken büyük bir ıstırap hissediyordu... Hatta bu acı o kadar fazlaydı ki, bir gün her şeyi olduğu gibi söylemek arzusuna bile kapıldı. Çünkü kendisinin şimdi nefret ettiği hayat, bir çıbanın birikmiş irini gibiydi. Öyle sanıyordu ki, bu çıbandan bu irin akacak olursa kendisi hafifleyecek. Fakat cesaret edemedi, çünkü:

– Ya bu çocuk kaçıp giderse, diye korktu.

Eylül nihayetine kadar günler böylece devam etti. Eylül'ün son akşamı hüzünle ayrıldılar.

Ahmet sandaldan sahile doğru atlayan kadına sesleniyordu:

– Unutma adresimi. Zonguldak'ta Maden Mühendis Mektebi.

Dördüncü günden itibaren Ahmet kayboldu.

VI

Kalamış boşalıyor. Zekiye sandallara bakmak bile istemiyor. Ne roman, ne düşünce, ne de sevgiye ait hatıralar onu avutuyor.

Yaza daha çok vakit var...

Aylardan beri geçmediği İstanbul'a sinemaya gitmek için iniyor.

1 Bununla birlikte.

2 Suç.

3 Türünden.

Daha köprüde eski aşinalar birer birer gülümsüyorlar.

Sinema dönüşü gene eski ahbaplardan biri, bir akşam çayı teklif etti, belki biraz eğlenirim diye kalktı çaya gitti. Kalış o kalış. Gene bar, viski falan, filan... Zekiye'nin gözleri tekrar krokodil iskarpinlere çevrildi.

Midesi şampanyaya hasret çekiyor. Kulaklarında bar uğultuları vardır. Üç dört aydır kaybettiği dostlarının onda ilk keşfettiği şey, modadan geri kalması idi.

Zekiye, âdeta kendini birkaç asır geride kalmış hissetmektedir. Yarışta kazanmak için bir çare vardır; erkeklerin keselerine binmek.

Haziran nihayetinde Ahmet'i buldu. Gene sandal âlemi, hissi âlem, aşk ve sükûnet devresi başladı. Gene tatil günlerinde o, karpuz ve peynirle akşamlara kadar sandalda oturuyor.

Birkaç senedir yaz ve kış sade tabiatta değil, bir kadının ruhunda da iklim değişiklikleri yapıyor.

Kiralık Dam

Bir dostum anlattı:

Bundan beş sene kadar evveldi, o zaman şark vilayetlerinden birinde bulunuyordum. İstanbul'a kadar gelmek imkânı yoktu, yani senin anlayacağın mangiz mafişti[1]. Ne yapıp yapıp bir kolayını bulmalı ve memlekete dönmeliydim. Hoş memlekete de dönüp ne yapacaktım. Elde avuçta bir şey yoktu. Ahbaplardan yiyip içiyordum, ama ne olursa olsun parasızlıktan imanım gevriyordu.

Şapka kabul edildi, balolar, suareler[2] başladı.

Bir akşam ahbaplardan biri bana:

– Haydi baloya gidelim bu akşam, dedi.

Kalktık gittik...

Hani ya balo da balo... Kıyafetler de kıyafet... Damlar da dam doğrusu...

Yalnız vali ve yüksek memurlar smokinler giymişler, yanlarına hanımlarını almışlar oturuyorlar, yerli ahali kimi entarili, kimi şalvarlı ara sıra uzanıyor. Memurlar, hanımlarıyla dans ediyorlar. Yüksek memurlardan biri hiddetli hiddetli:

– Böyle balo mu olur? diye söyleniyordu.

---

1 Para yoktu.

2 Akşam yemeğinden sonra yapılan eğlenceli toplantı.

Ben yerlilerden bazılarıyla şöyle böyle tanışırdım, onlar da benden hoşlanırlardı, pokerde bana bir hayli itimat ederlerdi. Onun için onlar benim sözlerime doğru derlerdi. Büfeden içerken bazılarına takıldım, dedim ki:

– Bu balo, yarım balo.

– Neden, dediler.

– Neden olacak; size smokin ve dam lazım! Balonun edebi erkanı[1] budur.

Cevap verdiler:

– İyi ama ben karımı getirmem!

– Neden?

– Neden olacak, bizim hanım aşirettendir, böyle yerlere gelmez!

– Haydi balo elbisesi alayım, ama İstanbullu bir de balo hanımı alsam hanım müsaade etmez.

O akşam böylece geçti.

Ertesi gün kahveye giderken birdenbire aklıma geldi, biraz param olsa ben burada hayli para kazanırım diye.

Kahvede eski belediye reisi olan Faizci Ükkâş Efendi ile karşılaştım. Bu adam cingöz bir ihtiyardır, hem de hoş sohbet bir zat. Sofu görünmesine, bıyıklarını peygamber efendimiz gibi kestirmesine rağmen benimle her şeyden bahsederdi. İşi ona anlattım. Derhâl bana yüz altın verdi.

İstanbul'a kadar geldim. Biraz gezdim, tozdum, Şem'un Barbut Efendi'nin kiraya vere vere eskittiği şallak şullak smokinleri ütülettim, temizlettim, sandıklara yerleştirdim ve iki de hatuncağız tedarik ettim. Çıktım yola.

Smokinleri Ükkâş'ın dükkânına yerleştirdim, kadınları da ihtiyarın evine.

1 Yolu yordamı.

Sakın zannetme ki bir ahlaksızlık ettik. Hayır dostum, hayır. Balo oldukça, herkes bize başvuruyordu. Kira ile yahut satarak smokin veriyorduk ve onlara baloyu tam bir hâle getirmeleri için kendilerine bir dam verebileceğimizi söylüyorduk. Dam meselesi dehşetli tuttu, aynı hafta içinde İstanbul'dan yirmi kadın daha getirdik.

Bir ay sonra baloda damsız kimse kalmamıştı. Ama diyeceksin ki, balolarda böyle şeyler skandal sayılır...

Orada vız geldi. Çünkü herkes, birbirinin damlarına itiraz edecek vaziyette değildi. Zira bugün benim damım olan kiralık kadın, yarın senin kiralık damın oluyordu. Kimin kime ağız açmaya yüzü vardı?

Baloların yüzünden, bir profesörlük rütbesi kazandım. Dans profesörü oldum! Şimdi de geçinip gidiyoruz.

Köylünün Ölümü

Şehre inen köylüler bir oyuk içinde beyni patlamış bir insan başı buldular. Bu adamı köylüler tanıyamadılar. Jandarmaya oyukta bir ölü var diye haber verdiler.

Jandarma karakolunda düşündüler, taşındılar. Bu ölüme bir sebep bulamadılar. Zengin değildi ki onu eşkıya soysun! Üzerinde pıllım pıllım bir elbise vardı. Ve cebinde yirmi beş kuruşluk metelik, yirmilik ve kuruş. Bir düşmanlığa kurban gitmesi ihtimali çavuşu bir hayli düşündürdü. Fakat bu adamı buraya kadar getirip uçurumdan yuvarlamak için ne gibi sebep olmalı! Bu yaşlı adamı hendekte öldürmek için görünürde bir şeyler yok; bir aşk, bir kadın yüzünden böyle bir cinayet olmaz.

Bir âşık rakibini böyle sinsice öldürmez. Çeker bıçağını düşmanı ta kalbinden vurur.

Yani âşık arkadan vurulmaz. Hem bu adam öyle korkaklığa layık bir nesne değil ki biri gelip sinsice onu arkasından yallah edip çukura itsin.

Bu ihtimallerin hepsi düşünüldü, nihayet köylünün intihar ettiğine karar verdiler. Hoş bu da garip bir şeydir. Köyde intihara pek rast gelinmez.

Gelinmez ama adamın ölümüne bir kulp bulmak lazım. Suya sabuna dokunmayan şey, köylünün intihar etmiş olduğuna inanmaktı. Bu ihtimal hem jandarma, hem de şahitler için ehvendi[1]. Jandarma takipten, şahitler boyuna ifade vermekten kurtuldular.

---

1 Daha zararsızdı.

Gelin ben size bu köylü niçin öldü anlatayım:

Köyün, çift sürmek için tek bir öküzü vardı. Bana niçin böyle olmuş diye sormayın. Büyük Harp bütün hayvanları alıp götürmüş, sığır vebası zavallı hayvanları mankafalaştırıp tahtalı köye göndermişti. Köylü borcunu vermediği için murabahacı[1] faiz diye hayvanları alıp sürü sepet pazara götürmüş!

Velhasıl köyde çift sürecek hayvan kalmamış. Köylüler bakmışlar ki bu iş böyle dönmeyecek. Aralarında para toplamışlar, seferberlikten[2] her nasılsa birkaç yara alarak sağ dönen yaşlı, yerinde sayar gibi vakur[3], salına salına çifte çubuğa koşulan bir öküz bulmuşlar.

Tırnakları alayların damgalarından, boynuzları çentiklerden, kulakları dilim dilim kesiklerden görülmeyen bu öküz köyde mukaddes[4] Apis gibi bir şeydi. Çift mevsiminde köylüler sıra ile bu öküzü alırlar, tarlalarını sürerlerdi. Sizin anlayacağınız köyün Apis'i ortaklık bir maldı.

Yolda ölüsü bulunan köylü bir sabah erkenden kalktı.

Sıra onundu. Gidecek, tarlasını sürecek ve senelik nevalesini böylece düzecekti. Bunun için hazırlandı. Suda haşlanmış patatesi, yufka ekmeğine sardı, beline soktu, tabanı yırtık çarıklarını aldı ve Apis'in sarayına doğru ilerledi. Köy halkı biricik öküzlerine bilseniz ne güzel bakıyorlardı. Onun ahırı kendi kulübelerinden daha itinalı idi.

Bir adım, bir adım daha rap diye karşısına bir jandarma çıktı.

Tabii köylüde el ayak kesildi... Durdu... Jandarma:

– Sen, dedi, on gün yol yapacaksın, yol vergisini vermedin.

Köylü:

– Peki ağam, diye söze başladı, gidelim ama bugünlerde değil, on gün sonra. Ben gelir seni bulurum. Bugün tarlamı sürmeye gidece-

1 Tefeci.

2 Birinci Dünya Savaşı'ndan.

3 Ağırbaşlı.

4 Kutsal.

ğim. Tarlayı süreyim, hem vallahi, hem billahi gelirim, on değil, on beş gün yol yaparım. Yıllarca askerlik ettim ağam!

Jandarma düşünmeye bile lüzum görmedi:

– Haydi, dedi. Şimdi düş önüme!..

Köylü aman dedi, zaman dedi olmadı. Nihayet köylü önde, jandarma arkada köyden çıkıp gittiler.

Bizimki on gün sonra tekrar köye döndü, döndü ama... Bu ne dönüştü bilseniz. Kütük gibi bir ayak! Sanki bir yanında kocaman bir havan tokmağı asılı duruyordu. Anlayacağınız, köylü köyüne topal döndü, topallığı bir şey değil ama, tarla sürülmedi, koca bir sene ne yapacağım, çoluk çocuk ne yiyecek diye düşünmeye başladı.

Size hakikati söylüyorum; ne yiyeceğini, çoluğu çocuğu ne yapacağını düşünmekten topal ayağını düzelttirmek aklına bile gelmedi. Sırası geçmişti, öküz başkalarının tarlasında çalışıyordu.

Günler geçti, haftalar geçti... Ne köylünün topal ayağı düzeldi, ne de köylüye bir iş çıktı... Tabii bu vaziyet içinde köylünün bir sanatı kalıyordu; dilencilik...

Bizimki köyde dilenmeye başladı.

Birkaç ay sonra mükemmel, profesyonel bir dilenci oldu. Tarlayı sürüp kazandığı zamankinden daha çok kazandı.

Beleşten yemek içmek köylüye yaradı. Ayağı düzelmedi ama, tombul tombul oldu. Vafir[1] zaman da böyle geçti.

Bir gün köylüler sevinçle konuşmaya başladılar:

– Şimendifer geliyormuş!..

– İnanma, Cingöz Hafız tarlasını satacağı zaman hep böyle rivayet çıkarır. Şimendifer gelecek dedi mi tarlaların dönümü pahalılaşıyor... Onun babası da bu yüzden zengin oldu.

– Hayır bu defa öyle değil, geliyor, sahiden şimendifer geliyor.

– İnanmam...

– Vallahi... Ben mühendisleri gördüm, şimdi buraya gelecekler.

1 Uzun.

Köylüler böyle konuşurken meşin ceketli, kasketli mühendisler, palancılar, filanlar sökün etti. Herkes sevinçten donakaldı... Bizimki de sevinenler arasında idi.

Köylüler harıl harıl yol yapmak için amele kaydolunuyorlar... Mühendisler yolları ölçüp biçiyorlardı.

Köyün kahvesi yeni bir haberle sarsıldı. Muhtar:

– Evliyadan Sarı Alâeddin'in mezarı demiryolu üstüne düşüyormuş, onun mezarını köyün içine alacağız, diyordu.

Birisi bizimkinin yüzüne baktı:

– Eh, dedi, artık senin de ayağının devası bulunur. Mübarek, makamı yakınında hiç topal bırakmaz. Frengistandan topallar gelip onun türbesini ziyaret ederler. Ve sapasağlam yerlerine dönerler.

İhtiyar birkaç köylü de:

– Gözün aydın... diye söylendiler.

Fakat bizimkini bir telaştır aldı. Heyecanla sordu:

– Türbesi ne zaman getirilecek?

– İki saat sonra merkadi[1] buradadır.

Bu söz onun fena hâlde canını sıktı. Kazanç elden gidiyordu. Ayağı düzelince kimse ona beş para vermezdi. Haydi yol amelesi olsun, onun için ne kadar çalışmak lazımdı, hâlbuki dilencilik bir nevi beylikti.

– Mademki, dedi, bu veli buraya gelecek... Muhakkak ayağım iyi olacak. En iyisi evliyanın gelemeyeceği bir yere başımı alıp gideyim. Orada gene dilenirim.

Ve derhâl karar verdi. Bir değneğe sarılarak yola revan oldu. Hasta bacağını sağlam bedeninden daha pahalıya satacağına kani[2] ilerledi. Her adımda kötüleşen bacağına bakıyor; onun birdenbire iyi oluvermesinden korkuyordu. Bacağını her yoklayışından sonra:

– Yarabbi evliyayı ben buradan gittikten sonra gönder, diye iki elini açıyor dua ediyordu.

1 Mezarı.

2 İnanarak.

Biri ki yolcuya rast geldi.

– Evliya geliyor mu? diye sordu. Ve son filispit[1] evliyanın nüfuz mıntıkasından[2] kurtulmak için çabaladı.

Galiba üç saat kadar yürümüştü; dermansızlıktan imanı gevriyordu, diye işte bu yürüyüşe denir. Biraz oturup yorgunluk alayım diye düşündü, fakat ya pat diye evliya karşısına çıkıverirse... Tam bunu düşünürken, acayip bir gürültü oldu. Demirler takırdadı, derken keskin keskin bir düdük puh puh diye acayip sesler, şeyler işitildi... Köylü:

– Eyvah, dedi, evliya geliyor. Heybetli heybetli soluyor. Ondan başka kim böyle nefes alabilir. Yarabbi sen muhafaza et beni. Şu topal ayağımı ona gösterme. Sen rezzakı âlemsin[3] benim rızkımı da şu topal bacağımdan verdin. Onu kesme!..

Düdük sesleri yaklaştı. Kara bir duman etrafı sardı. Bu duman da onu korkuttu:

– Muhammed efendimizin başında bir bulut dolaşırmış. Elbette evliyanın başında da bir duman olsun bulunur.

Köylünün gördüğü şey, dekovildi. Fakat siz, onu bir de onun gözüyle görün:

Başında kara dumandan bir baş, gövdesi gayet geniş. Tek, büyük bir sandukaya konmuş. Mübarek başında duman kendi kendine makamını değiştiriyor...

Köylü derhâl yüzünü öbür tarafa çevirdi. Vücudunu da yana aldı; topal bacağını görmesin diye. Bir dakika böyle durdu. Sonra alabildiğine koşmaya başladı. Nereye koştuğunu bilmiyordu Ayağı bir fundaya takıldı ve bir oyuğa beyin üstü düştü.

1 Yalpalayışla.

2 Etki alanından.

3 Sen dünyanın yiyeceğini veren Tanrısın.

Çamurdan Köfteler

Daracık bir oda. Yerde yalınkat bir şilte, üstünde bumburuşuk, altındaki insanın vücut hatlarını bile saklayamayan pestil gibi yorgan. Yorganla yastık arasından yemeniyle sarılmış bir baş, kocaman bir zahifenin[1] ağzından uzanan bir dil gibi dikleşti. Pencerelerden kurşuni ıslak bir sabah içeri giriyor.

Bir ses odada dolaştı:

– Haydi, Mehmet haydi kalk, mektebe geç kaldın!

Sedirde bir kımıldama oldu. Battaniyenin delik bir parçasından iki mavi göz parıldadı. Sonra parıldamasıyla kapanması bir oldu. Sedirde kımıldanan çocuk öbür yana döndü, büzüldü. Büyükanne saç mangalın küllerini karıştıra karıştıra seslendi:

– Haydi kalk... Yumurcaklık etme!..

Çocuk bir o yana bir bu yana döndü. Gözlerini açmaktan sanki korkuyordu. Tatlı tatlı gerindi, kadın ısrarla bağırdı:

– Maşayı indiririm alimallah... Bu ne tembellik!..

Maşa şakladı. Çocuk hafif tertip ağlar gibi, bağırır gibi seslendi:

– Yapma be haminne... Kalkacağız işte. Daha güneş bile doğmadı. Hem benim karnım aç, yataktan kalkarsam karnım daha çok acıkır.

Haminnenin yüzündeki nemrut hatlar[2] silindi, sevimli bir ihtiyar güzelliği dudaklarının kenarından göz uçlarına kadar bütün yüzünü sardı.

---

1 Sürüngenin.

2 Acımasız, sert çizgiler.

Kadın:

– Sen, dedi, hele kalk, şöyle yüzünü yıka bir kere. Ben sana ekmek kızartacağım. Nar gibi kızartılmış ekmek, altı kat kaymaklı ekmek kadayıfından daha tatlıdır.

Çocuk yüzünü yıkayıp mangalın başına geçtiği zaman, haminnenin, ekmek tenekesinin içinde Nuhunebiden kalma[1] diyebileceğiniz, ekmek kabuklarını çıkarıp maşanın üstünde kızarttığını gördü.

Bir taraftan yüzünü entarisinin eteğine silerken öbür taraftan çatır çatır kabuk kemiriyordu.

– Haminne bee, dedi, eeh!.. Kuru kuruya gitmiyor. Biraz kaşar peyniri olsa!

– Ayol, ben bakkal mıyım, adam ol, kazan sonra kuru ekmek yemem de.

– Lokma gitmiyor be haminne boğazımdan!

– Biraz su iç...

– İçtim gene gitmiyor.

Kadın, dahiyane bir tedbir bulmuş gibi yerinden kalktı, ok gibi mutfağa koştu. Mutfaktan sesler aksediyordu:

– Sakın ekmeği yiyip bitireyim deme, sana bak ne getireceğim!.. Katık...

Kadın, elinde ekmek bıçağının sırtına sürülmüş, fındıktan biraz daha büyük, çamur parçasına benzer bir şeyle içeri girdi.

– Hadi bakalım, şunu kızarmış ekmeğe sür. Birinci Amerikanla[2] kavrulmuş köftenin yağı.

Çocuk elindeki ekmek parçasına köfte yağını sıvarken, kadın sesleniyordu:

– Ellerini yıka. Çabuk derse yetiş, bak sana öğle yemeği için de köfte koyuyorum.

İki köfteyi iki dilim ekmek arasına sıkıştırdı. Ve bir gazete parçasına sardı.

1 Çok eski. Bu cümlede: çok bayat.

2 Bir yağ türü.

Köfteleri görünce çocuğun yüzü değişti. Köftelerden birinin ucundan bir iğne ucu kadar kopardı.

– Haminne be!.. Ne tatlı. Her zaman köfte yapsana!

– Hay köftehor hay... Tadını aldın galiba. Üç aylıkları aldığım zaman sana köfte yaparım. Ne yapayım, talihine küs; baban sağ olsaydı... Üç ayda on liradan sana ne yapayım a çocuk!..

Haminne mangalın içinde yanık kömür bulmak hülyasıyla maşayı öteye beri savururken, kapı çat etti açıldı. Sonra aynı ses. Kapandı.

Mehmet, bugün öğle teneffüsünde artık yemekhaneye geçecek, öğle yemeği yiyen çocuklarla beraber yemek yiyecekti. Ona öyle geliyordu ki, onun köftelerinin lezzetini dünyanın hiçbir aşçısı temin edemezdi. Sonra köfteler ne de biçimli yapılmıştı.

Ona bakmak da ayrı bir zevkti, ayrı bir lezzetti. Mehmet ikinci dersten sonra bahçeye çıkarken paketini de beraber götürüyor, ne olur ne olmaz, kaybolur diye canının yongasını yanından ayırmıyordu. Dördüncü derse daha çok vardı. Saatler ona yıllar gibi uzun görünüyordu. Tenha köşelerde köftesinden çimdik çimdik mini mini parçalar koparıyor, hop diye ağzına atıyor, çiğnemeye kıyamadan uzun müddet yaslanıp yatan köftelere dalıp dalıp kendinden geçiyordu.

Üçüncü dersten çıkınca her gün öğleleri beraber oyun oynadıkları çocuklardan birkaçı:

– Mehmet, diyorlardı, çeşmenin yanında öyle güzel çamur var ki, ehh... Orada köfte yaparız... Unutma ha!?

Mehmet mağrur cevap verdi:

– Bugün benim yemeğim var... Yemekhaneye gideceğim.

Çocukların bu muhaveresi[1] size tuhaf gelir, fakat ben size anlatayım: İstanbul mekteplerinde birkaç bin kadar çocuk vardır. Bu çocuklar öğlenleri yemek yemezler. Hocaları bu çocukları, yemek yiyen

1 Karşılıklı konuşması.

arkadaşlarını görüp de içlenmesinler diye mektep bahçelerinin bir köşesine çekerler, orada envai türlü oyunlar oynatırlar.

Askerlik oyunları, tüccarlık oyunları, jimnastik oyunları, mimarlık oyunları, mühendislik oyunları gibi...

Çok defa, öbür çocukları görüp yemek yiyemeyenler içlenmesinler diye, aç çocuklar bir orkestra teşkil ederler, öterler, şarkılar söylerler. Hatta bazen bu açlık saatinde aç çocuklar bahçelerinin bir köşesinden piyesler temsil ederler. Fakat ben size söyleyeyim ki aç çocukların en çok hoşlandıkları oyun, ne aç açına piyes temsil etmek, ne hep bir ağızdan marş söylemek, ne sıra sıra talim yapmak, ne çelik çomak, ne de at, araba oyunu oynamaktır.

Hatta bilye ve top oyunları bile çocukları bu zamanda sarmıyor. Hele Mehmet bu saydığım oyunlardan hiçbirini sevmezdi. Hocaları da aksine onların öğlenleri, manzumeler inşat etmelerini[1], piyesler temsil etmelerini, kelebek veyahut çiçek resmi yapmalarını isterdi. Ama Mehmet ve arkadaşları terkos çeşmesinin yanındaki çamurlu yerde çamurla oynamaya bayılırlardı. Çamurdan kimi fırın yapar, kimi ev, kimi dükkân... Her gün vıcık vıcık çamurları avuçları içinde kıvıra kıvıra köfte taklitleri yaparlar.

Bunları ağaçtan ızgara taklitleri üstüne yerleştirirler, bir defter kapağıyla köfteleri yelpazeleyerek sözde pişirirler.

Hoca bunları kaç defa böyle hasis[2] oyunu oynarken gördü.

– Haylazlar... dedi. Siz köfteci olacaksınız. Ev yapınız, mimar olunuz. Resme çalışınız, biraz zevkiniz incelsin... Biraz güzellikten anlayın.

Bu sözler çocuklara kâr etmedi. Hoca hademelerle suyun başını tutturdu, bu çamur oyununa mani olamadı. Çocukların topraktan köfte yapma maharetleri günden güne arttı. O kadar ki, öğlenleri onlar çamurdan köfte yaptılar mı âdeta açlıklarını unuturlardı. Bazılarının çamurdan köftelere bakıp ağızlarının sulandığını bilirim.

1 Şiirler okumalarını.

2 Kışkırtıcı.

Mehmet'in köfteleri, o gün mektepte de hadise[1] oldu... Çocuklar teneffüste birbirlerine haber veriyorlardı:

– Mehmet köfte getirmiş!..

– Mehmet köfte getirmiş!..

– Sahici mi?.. Yalancıktan mı?

– Sahici be!.. Sahici!.. Gözümle gördüm.

– İnanma, çamurdandır. O öyle iyi çamur köfte yapar ki...

Hiç kimse Mehmet'in köfte getirebileceğine inanmıyordu. Hâli vakti yerinde olanların köfte getirmeleri gayet tabiiydi. Fakat Mehmet'in köfte getirmesi!.. Kıyamet alameti!..

Mehmet, köfte getirdiğine inanmayan arkadaşlarını birer birer dershaneye götürüyor, sıranın kapağını açıyor ve köfteleri gösteriyordu.

Vakıa[2] köfteler gayet az yağda kavrulmuş olduğu için çamurdan yapılmış gibi kara kuru, acayip şeylerdi amma... Ne de olsa köfteydi işte. Hatta zengin çocuklardan biri köftelerden birine yarım lop yumurta verdi. Ama Mehmet buna yanaşmadı.

İkinci derste zengin çocuğu köfteye bütün bir yumurta teklif etti. Mehmet verecekti, sıranın kapağını açtı. İki çocuk arasında, köfte ile yumurta mübadelesi[3] hakkında müzakereler[4] olurken, muallim[5] işin farkına vardı. Az daha Mehmet ceza alıyordu. Nihayet gene köftesine kıyamadı. Onu zengin çocuğuna vermedi.

Yemek paydosuna on dakika falan bir şey kalmıştı. Mehmet'in karnı zil çalıyordu.

Hoca, gene aynı eda ile:

– Bahçede kimi çamurla oynarken görürsem cezalandıracağım, diye bir laftır tutturdu.

---

1 Olay.

2 Gerçi.

3 Değiş tokuş.

4 Görüşmeler.

5 Öğretmen.

Mehmet ders zilinin çalınmasını bekleyebilecek hâlde değildi. Damarları çekiliyor, gözleri kararıyor, kulaklarında dışarıdan gelen sesler kayboluyor, hocanın sesi bir sinek vızıltısı hâlini alıyordu.

Elini kendisi değil midesi uzattı. Kâğıtlara sarılı ekmek ve köfteler bir hamlede açıldı. Başını sıradan aşağı indirdi. Köftelerine tatlı tatlı baktı, bir parçacık da ucundan kopardı. Ağzına attı.

Hoca, Mehmet'in başına dikildi. Gözleri dönmüştü. Hiddetten müthiş, demirci körüğü gibi soluyordu.

– Şimdi, dedi, daha şimdi söylüyordum. Bu çamurlarla oynamayın diye...

Hoca, çamura benzeyen simsiyah bir toprak köftesinden farkı olmayan ekmeği kaptı ve her gün topraktan köfte yaparak gündüzleri açlığını avutan çocuğun, bir gün mektebe yemek getireceğini aklına bile getirmedi.

Bir paket, açık pencereden dışarıya, denize –mektep sahildeydi– fırladı. Ve hoca hiddetli hiddetli söyledi:

– Artık dershanede de mi çamurdan köfte yapacaksın be çocuk?

Mehmet o gün öğleyin terkos çeşmesinin semtine uğramadı. Sahilde dolu gözlerle engini gözledi.

Altı Günde Biten Oyun

Kendinizi Çin tiyatrolarından birinde zannetmeyiniz. Bu oyun, Çin'de günlerce süren oyunlara benzer ama, başkadır.

Dikkat edin, perde açılıyor. Fakat ondan evvel şahısları takdim edeyim:

1. Madam Gizela... Bu güzel, Viyanalı kadın müthiş bir şeydir. Onda her kadında olan şeylerden fazla bir şeyler vardır.

2. Nuri Bey... Büyük bir ticarethanenin sahibidir. Başı çentik çentik ezilmiş bir topatan kavununa benzer. Takma dişleri çıkarılınca alt ve üst çenesi birbirine yapışır. Gizela, Nuri Bey'in metresidir.

3. Gazeteci, ticarethane kâtibi ve benden daha iyi tanıdığınız eşhas[1]...

Birinci gün... Birinci perde:

Madam Gizela derin derin baktı:

– Ben, dedi, artık Viyana'ya gideceğim. Biletlerimi aldır.

Nuri Bey telaşlandı:

– Neden, sevgilim, dedi. Ben sensiz edemem.

Gizela çelikleşti:

– Benden ayrılmak istemiyorsan vaadini tutardın.

Nuri Bey'in gözleri yaşardı.

Bacakları sapır sapır titremeye başladı, yutkunarak yalvardı:

1 Kişiler.

– Cicim, vaadim vaat. Ben sözüme sadık bir erkeğim...

Gizela, Nuri Bey'i baştan aşağı süzdü, dudaklarını buruşturdu:

– Öyle miii, diye söylendi. Sonra ilave etti:

– Demek on beş gün sonra "Beyaz Kartal" motoru ile gezeceğiz...

Nuri Bey canı gönülden:

– Ona şüphe mi var ki sevgilim, dedi.

İkinci perde... İkinci gün:

Nuri Bey düşünüyor. Fakat bir türlü kolayını bulamıyor.

O düşünürken "Tercümanı Hakikat" gazetesinin ikinci tabı[1] çıktı. Memurlarından biri:

– Efendim, dedi, mühim meseleler var. Avusturya, Bosna Hersek'i ilhak etmiş[2]. Galiba muharebe[3] olacak.

Muharebe fena bir şeydi. Muharebe deyince aklına ilk gelen şey Gizela oldu. Muharebe olursa güzel Gizela Avusturya tebaası olduğu için memleketi terk edecekti.

– Fena, dedi, fena. Çok fena...

Gazeteyi masanın üstüne fırlattı.

Dairenin kapısından çıkarken, sanki ona bir ilham geldi. Periler onun kulağına bir şeyler söylediler. Neşeli neşeli kâtibine seslendi:

– Yarın sabaha kadar İstanbul'daki parça kadifeleri, astraganları ve beyaz keçeleri satın alın, diye emir verdi.

Üçüncü perde... Üçüncü gün:

Nuri Bey, beşeriyete[4] sevgisi ile harbe düşmanlığı ile meşhur bir şairin çalıştığı gazete idarehanesine gitti.

---

1 Baskısı.

2 Egemenliği altına almış.

3 Savaş.

4 İnsanlığa.

– Dostum, dedi, sana pek ciddi bir şeyden bahsedeceğim. Biliyorsun bir harp tehlikesi karşısındayız. Ya beşeriyete hizmet edeceğiz yahut ellerimiz kanla mülemma olacak[1]. Yalnız bu kadar değil. Eğer bu harbe mani olamazsan herkes senin yüzüne tükürecek. Şairim diye artık gezemezsin. "Eski Tarih" manzumesini[2] yazan Refik Cevdet derhâl intihar etmeli.

Şair bu sözlerden heyecana geldi. Yumruklarını sıktı:

– Hayır dostum, dedi, hayır... Elimizi kana bulaştırmayacağız. Ben derhâl harbi tel'in edeceğim.[3]

Şair, ortaklarını çağırdı. Biri sakallı bir pirifâni[4], öteki kaytan bıyıklı bir cingözdü. Ve o harbe taraftardı:

– Harp olmalı, diyordu. Osmanlı orduları tekrar Viyana surları önünde silah çatmalı. Biz Bosna Hersek'i sevmeyiz.

Şair bu işten hiç anlamıyor, derhâl sulh lehine neşriyata[5] başlamak istiyordu. Doğrusunu isterseniz, Nuri Bey'in de tam istediği bu değildi. Onun için şaire:

– Dostum, dedi, ben sulh taraftarıyım. Fakat Bosna'nın da Avusturya'ya verilmesini istemem.

Pirifâni:

– Hem sulha taraftarız, hem de Bosna'yı ilhaktan kurtaracağız... Buna nasıl bir imkân tasavvur ediyorsunuz?

Nuri Bey,

– Kolay, dedi, onlara iktisadi tazyik[6] yaparak...

Hep birden sordular:

---

1 Sıvanacak.

2 Ölçülü uyaklı şiir.

3 Lanetleyeceğim.

4 Yaşlı adam.

5 Barış yanlısı yayına.

6 Ekonomik baskı.

– İyi ama, nasıl?

Nuri Bey, gülümseyerek pirifâninin başındaki fesi aldı:

– Bakınız beyefendi, bakınız, bu başınızdan aldığım Avusturya fesidir. Kırk beş milyon Osmanlı bila istisna[1] Avusturya fes fabrikalarını zengin ediyor. Avusturya mallarına kapılarımızı kapadık mı, mesele derhâl halledilir. Avusturya Bosna'yı derhâl tahliye eder. Babalarımızın verdiği Viyana'yı bile bize terk ederler.

Gazeteci ortaklar bu fikri çok orijinal buldular. Kaytan bıyıklı delikanlı derhâl Merkezi Umumî'ye[2] koştu. Ertesi gün Osmanlı gazeteleri Avusturya'yı adamakıllı tehdit ediyorlardı.

Dördüncü perde... Dördüncü gün:

Sadaret dairesi, nezaretlere tahrirat yazdı[3]. Her nazır[4], Avusturya'ya boykot yapılması için alınacak tedbirlerden bahsetti... Merkezi Umumî bir boykot komitesi teşkil etti[5], Nuri Bey bu işin başına geçirildi, ilah...[6]

Şehzadebaşı'nda iğne atılsa yere düşmeyecek kadar kalabalık. Muzika[7] çalıyor.

"Ey ümmü müşfik... Ey maderi hürriyet..."[8]

Göğüslerinde kırmızı beyaz kokartlılar halkı dolaşıyor.

Muzika sustu. Perde açıldı. Kırmızı Osmanlı bayrağına sarılmış bir adam ortaya çıktı. Ağlayarak, göğsünü bağrını parçalayarak, bağırıyordu:

1 İstisnasız, ayrıksız.

2 Genel merkeze.

3 Başbakanlık dairesi, bakanlıklara resmî mektup yazdı.

4 Bakan.

5 Oluşturdu.

6 vs.

7 Bando.

8 Ey sevecen ana... Ey özgürlüğün anası...

– Ey vatandaşlar... Nemseli[1] baş kaldırdı. Hâki pâki vatana tecavüz ediyor[2]. Duhteri vatan[3] Bosna'yı yedi, gaspına geçirmek[4] istiyor... Bu dilberi dilrübayı[5], âdayı dinin[6] düpayı mülevvesine[7] terk mi edeceksiniz?

Sesler:

– Hayır... Asla...

– Ya gazi, ya şehit olacağız...

Hatip tekrar söze başladı:

– Muhterem vatandaşlar... Bu rütbeyi âliyeyi ihrazdan evvel, vazifeyi mukaddeseyi dünyeviyeniz var...[8] Adayı dinin emtiasını[9] kullanmamak, kâfire benzememek lazım... Kâfire benzememek lazım... Ben, vatandaşlar, –hatip bunu söylerken derhâl eliyle başından kırmızı fesi aldı ve carttadak yırttı– bakınız ben bu mülevves nesneyi yırtıyorum. Hamiyetli[10] Osmanlı, siz duracak mısınız?

Sesler:

– Durmayacağız...

Fesler, yırtılmaya başlar:

Cart!.. Caaart!.. Caaaart!.. Caaaaart!

Herkesin başı açıktı... Nuri Bey, birinci kat localardan birinde Madam Gizela ile birlikte oturuyordu. Nuri Bey'in başında siyah ka-

1 Avusturyalı.

2 Vatanın temiz toprağına saldırıyor.

3 Yavru vatan.

4 Eline geçirmek.

5 Bu gönül çalan güzeli.

6 Din düşmanlarının.

7 Kirli ayaklarına.

8 Bu yüksek rütbeyi kazanmadan önce, dünyada kutsal bir görevimiz var.

9 Din düşmanlarının mallarını.

10 Onurlu.

difeden bir kalpak vardı. Perde kapanır kapanmaz, simit, peynir, fındık, fıstık satan adamlar, ellerinde işportalar:

– Sudan ucuz... Serpuşu millî[1] on beş kuruş... Avusturya'ya para vermeyelim! diye haykırarak dolaşmaya başladılar. Ve işportaları doldurup boşalttılar...

Beşinci perde:

Nuri Bey, mağazasının vitrinini keçe külâh, astragan ve kadife kalpaklarla donattı... Nuri Bey, piyasayı tuttu. İstanbul'da toptan ticareti o yaptı. Anadolu'ya, Rumeli'ye külâhı o gönderdi. Nuri Bey müthiş kâr etti...

Altıncı perde:

Güzel Gizala "Beyaz Kartal" motorunda bir kuş gibi cıvıldıyor, Nuri Bey'e bir şeyler anlatıyordu... Sahilde bir yığın insan gördü ve sordu:

– Bu kalabalık ne?

O kalabalığın ne olduğunu ben size söyleyeyim:

Bunlar, "Biz Avusturya malı taşımayız" diyen hamallarla "Siz memursunuz, hükümet memuru boykota iştirak edemez" diye, Avusturya mallarını hamallara taşıtmak isteyen polislerdi...

1 Ulusal başlık.

Mumcunun Faresi

Mumcu Sabih Efendi çekmecesini açtı ve korku ile kapadı. O gün alışverişi tastamam on kuruştu.

– Şu, dedi, bekâr çamaşırı yıkayan dul kadınlar da olmasa sittin sene çekmeceye metelik düşmeyecek.

Sabih Efendi on kuruşu yeleğinin cebine indirdi.

– Yaza da yeter, kışa da yeter, çoluğu çocuğu da geçindirir. Hey babam hey! diye içinden söylene söylene dükkânın kepenklerini indirdi, alaca akşam karanlığında evine doğru yollandı. Sabih Efendi'nin babası mumcuydu. Babasının babası mumcuydu, büyükbabası da mumcuydu. Velhasıl Sabih Efendi mumcu oğlu mumcuydu.

Sabih Efendi, bugün on kuruş kazandı diye kendisini efkârı fukaradan[1] bir adam zannetmeyiniz. Gerçi bugün için Sabih Efendi, hâli vakti yerinde sayılmaz. Babası, Sabih Efendi'den daha zengindi. Büyükbabası İstanbul'un mum kralıydı. Amma velakin, bu mum kralının torunu dımdızlak kaldı. Büyükbabasının İstanbul'da ışık kralı olduğu heybetli devirlerinde dünyanın petrol kralları henüz birer baldırı çıplaktı. Havagazı kralı o zaman sokaklarda donsuz bir mahalle piçiydi. Elektrik kralları henüz analarının karnında bile değillerdi.

Sabih Efendi'nin büyükbabası, altı kollu şamdan devrinde altı arabalı, kellifelli, adı her yerde "dolar" gibi anılır, bir haşmetliydi[2]. İstanbul'da ilk lambacı mağazası açılıp da ilk alışveriş ettiği gün, büyükba-

1 Yoksulların en yoksulundan.

2 Görkemliydi, devletliydi.

basının yüreğine indi. Sabih Efendi'nin babası, o büyük, o muhteşem mumhaneyi küçültmekten kurtaramadı.

Sabih Efendi bir taraftan petrol, bir taraftan havagazı, bir taraftan elektrik hücumuna uğradı. Sabih Efendi, bu üç hoyrat delikanlının hücumu önünde sattığı mumlar gibi eridi, eridi. Müşteriler azaldıkça azaldı, azaldı... Türbeler kapalı, donanma geceleri mum yakan yok. Yalnız ve yalnız şu karşıki handa oturan birkaç dul mum satın alıyor. Bu kadınlar, çamaşırları yıkadıktan sonra ütülerler, ütülerlerken de ütünün altı nemden, ıslaklıktan küf tutmasın diye mum sürerler. İşte Sabih Efendi'nin bugünkü hâli.

Sabih Efendi dükkânından çıktıktan sonra dükkânında farelerin cümbüşü başladı. Dükkânda bir aşağı bir yukarı dolaşmaya, har vurup harman savurmaya başladılar. Yukarıdan aşağı takırrr... Tıkırrr... Takırrr... Tıkırrr... Tıkırrr... Tıkırrr. Gürültüler aldı yürüdü. Büyük bir fare Sabih Efendi'nin oturduğu yerde oturdu. Kalınca bir cami mumu içinde koyun koyuna yatan iki genç fare başlarını delikten uzattılar. Beyaz, sipsivri dişlerini gösterdiler. Dükkânı yalnız bulan fareler birbirlerine sırıttılar.

Sol köşeden de koskocaman kuyruklu ve iri yarı bir fare çıktı. Yavaş yavaş ilerledi, kendine ancak büyük bir cami mumunu layık gördü. Mumu dibinden kemirmeye başladı. Kırt kırt... Bir diş, bir diş daha koskocaman mum tepe aşağı oldu, devrildi. Mumun oyuğu içinde sevişen genç fareler birbirlerini gıdıklarken zelzeleye tutulmuş gibi tepe taklak gittiler. Gürültüyü işiten, farelerin Şarlok Holmes'i, koskocaman bıyıklı, iriyarı bir kedi, heybetli heybetli pençelerini açtı ve saldırdı. Fakat Arsen Lüpen'ler kaçtılar. Sabih Efendi'nin heybetli komiseri eli ağzı bomboş geri döndü.

Gürültüden çil yavrusu gibi dağılan fareler soluğu birer köşede aldılar. Genç ve delikanlı fare komşusunun duvarını aştı, komşusunun evini geçti, bir ev daha dolaştı. Bir tavan arasında bir tekir kedi

ile dövüştü. Nihayet yeşil tepeli, beton duvarlı ve kanatlı yoluk eski yel değirmenlerine benzeyen elektrik transformatör dairesine girdi.

Delikanlı fare bu yeni girdiği yerde üst üste, kıvrılmış, kocaman makaralar gördü. İncecik ve sipsivri dişlerini uzattı. Mini mini burnuyla etrafı kokladı.

Bu yeni yer mumcu dükkânı gibi kokmuyordu. Delikanlı ısırdı. Buradaki tat yıvışık mum tadı değildi. Bir daha ısırdı:

– A! Bu bir ipek, ne tatlı, ne yumuşak şey...

Bir diş, bir diş daha saldı. Yepyeni bir tat aldı. Kauçuğu ısırdı, ısırdı. Delikanlı fare yedi, yedi, yedi. Elektrik nakleden tellerdeki ipekleri ve kauçukları karnı doyuncaya kadar yedi ve bakır tel diline burukluk verince derhâl yerini değiştirdi. Ve telin başka yerini kemirdi.

Delikanlı fare teli öyle kemirdi ki, on bin evin ve yirmi caddenin aydınlığını su içer gibi içti. Birdenbire yatsıya yakın bir zamanda ampuller birer marsık oluverdi. Ve Beyazıt'tan Fatih'e kadar ortalık kapkara, zifiri bir hâl aldı. Otomobillerin ışığı karanlıkta çakılan bir çakmak gibi ışıldıyordu. Siz tasavvur ediniz, bir Ramazan gecesinde Beyazıt-Fatih arası zifiri karanlıkta kalsın, bu ne korkunç şeydir!

Herkes mum, mum diye sokağa fırladı. Mum bir anda büyük bir çölde bir bardak su kadar kıymetlendi. Herkes söyleniyor, kahvedekiler mırıldanıyordu.

– Bu ne hâl?

– Mum... Mum...

Dakikalar geçti, ışıktan haber yok.

Mum arayan kahveci, dükkâncı ve ev sahipleri Sabih Efendi'nin dükkânının önünde biriktiler. Sabih Efendi evinden davet edildi. İhtiyar mumcu dükkânı açtı. Dükkânda on senedir satılmayan mumlar yarım saatte satıldı. Sabih Efendi bu ümit edilmeyen neticeden fevkalade memnun oldu. Son kalan mumu, son müşteriye verdikten sonra:

– Garip kuşun yuvasını Allah yapar, diye söylendi ve akşamüstü dükkânı kaparken unuttuğu kapanları kurdu, kepenkleri tekrar indirdi.

Ertesi sabah dükkâna geldiği zaman, Sabih Efendi ağzında ipek ve kauçuk kırıntıları olan bir delikanlı fareyi kapanda sıkışmış buldu.

– Bir düşmandan kurtuldum, diye sevindi.

Kıssadan hisse:

Şu dünyada nice insan tanırım ki, bu mumcunun faresi gibidir.

Ömer Seyfettin'in Köpeği

Babam Sırp hududunda hudut tabur kumandanıydı.

Rodop dağlarının eteklerine yaslanan kasabada çocukları eğlendirecek ne karagöz, ne sinema, ne tiyatro vardı, hatta ne de bir şimendifer.

Çocukluğumda şimendifer geçerken toplu iğneyi rayların üzerine bırakmak sonra onu upuzun, ipince kılıç yapmak benim için en büyük emeldi.

Bu eğlencesiz kasabada çocukların nasibi bol bol dayak yemek ve sokaklarda oynamaktı.

Annem hiddetlendiği zaman bağırır:

– Haydi, derdi, çavuş. Çocuğu götür deppoya.[1]

Benim o zaman ucu kırmızı püsküllü, İşkodra'dan gelme çarıkları sırmalı Arnavut cepkenim vardı. Çarıklarımı ayağıma, cepkenimi sırtıma geçirince çavuşun önünde tin tin deppoy yolunu tutardım.

Deppoya gönderilen sürgün yalnız ben değildim. Ne vakit deppoya gelsem öbür zabit[2] çocuklarını da orada hazır bulurdum. Kışlada hepimiz bir kafile olurduk. Bazen bize uzun ak bıyıklı ak sakallı iri yarı mülazımıevvel[3] Yusuf Ağa koğuşları gezdirir, üstü kilitli kapıları

1 Eskiden askerler depo anlamına kullanırdı.

2 Subay.

3 Üsteğmen.

açar, taburun bayrağını gösterirdi. Biz, süvarilerin paket paket katlanmış dürülü asker elbiselerini hayran hayran seyrederdik.

Yusuf Ağa bizi ara sıra deppoya götürdüğü hâlde her gün mü her gün namaz surelerinden imtihan ederdi.

Bir gün Yusuf Ağa, gene bizi imtihan ediyordu. Karşısına genç, çopur bir zabit çıktı.

– Cancazım, dedi, vazgeç; parmak kadar çocuklara kelime-i şehadet getirtmekten ne çıkar? Bak huduttan on dakika ötede çan çalıyor, orada Müslüman kesiyorlar, sen ona çare bul!

İmdadımıza yetişen genç zabite kanım derhâl kaynadı.

Yusuf Ağa'nın köşe sakalı tel tel titredi. Sarı çapraz düğmeli göğsünü dışarı çıkardı. Yanında asılı simsiyah kınlı gümüş saplı zülfikarına[1] hışımla yaslandı:

– Ömer Efendi, Ömer Efendi... Bana bak, sen rütben kadar laf et e mi?.. diye çıkıştı. Gözleri fıldır fıldır dönüyordu. O ne şiddetti! O ne hiddetti. O ne kızıştı, o ne küplere binişti.

Ertesi gün kışlaya geldiğimiz zaman Yusuf Ağa'nın görmeyeceği yerlerde askerlik oynuyorduk. Ben kumandan oğlu olduğum için zabit çocuklarına kumandanlık ediyordum.

Birdenbire çalıların arasından bir zabit çıktı, bu zabit bizim için Yusuf Ağa ile kavga eden zabitti. Derhâl kumandayı bastırdım.

– Saaaa! Bakkk!..

Zabit selam aldı ve gülümsedi. Arkasında samur renginde, kocaman bir de köpek vardı. Bu köpek pek zeki bir şeydi. Zekâsı yürüyüşünden belliydi. Köpeği görünce tabur dağıldı, hepimiz zabitin ve zeki köpeğin etrafında çömeldik. Köpek marifetlerini göstermeye başladıkça hayretimiz arttıkça arttı. Zabit başparmağını ortaparmağına dokundurup çıtlatınca köpeğe bir şeyler oluyor, türlü türlü maskaralıklar yapıyordu.

1 Kılıcına.

Ayağa kalktı, gazel okuyormuş gibi bir elini yanağına koydu, homurdandı. Zabit eline bir çıngırak verdi. Köpek, çıngırağı çıngır çıngır çaldı. Ömer Bey elini cebine sokunca susta durdu. Köpek, şeker bekliyordu.

Zabit parmaklarını çıtlattı. Köpek korkunç korkunç havlamaya başladı.

Benim horoz şekerim vardı, hemen köpeğe uzattım. Bir hamlede yedi, yuttu.

O gün Ömer Bey, bize tatlı tatlı masallar anlattı. Galiba bizden başka dert dinleyecek insan bulamıyordu.

Yusuf Ağa'yı ağız birliğiyle çekiştirdik. O, ateşli ateşli anlatmaya devam etti:

– Onu bilmezsiniz. O ne yaman sakallıdır. Kılıcımı kılıcının üstüne asmışım diye beni bir hafta hapsettirdi.

Hapis sözüne hepimizin ağzı açıldı.

– Ya!.. Ne fena adam Ömer amca, diye ona hak verdik.

– Bu kadar değil dahası var, diye anlattı: Bana İstanbul'dan bir portatif karyola gelmişti. Kışlaya kurduk. Yusuf Ağa da o zaman geceleri kışlada kalıyordu. Odaya girince görmüş ki benim karyolanın ayakları kendininkinden daha yüksek, derhâl emir vermiş. "Mülazım[1] karyolasının ayakları kesilecek. Madun mafevkın[2] yükseğinde oturamaz." Tabii bizim karyola kötürüm oldu.

Bir gün yine deppoyun bahçesi önünden geçiyorduk. Nizamettin Nazif sırtında bir paşa elbisesi, belinde teneke kılıç, ağzında düdük:

– Datt... ta ara datt... tara daaaaa datt... diye boru çalıyordu.

Taburun zabitleri kışlanın bahçesine oturmuşlardı, nargile tokurdatıyor, kahve içiyorlardı. Bu kalabalığın arasında Ömer Seyfettin:

1 Teğmen.

2 Ast üstün.

– Cancazım, diye bir şey anlatıyor, köpeği de önünde kurulmuş yatıyordu. Bizim kafile Ömer amcasını ve marifetli köpeği görünce durakladı.

Köpeğin etrafında halka olduk. Ömer amca bize iltifat etse[1] de köpeğini oynatsa da bekleşiyorduk.

Derken efendim öteden Yusuf Ağa ile Tabur İmamı sökün etti. İkisinin de Ömer Seyfettin'i görmeleriyle çatmaları bir oldu.

İmam söze başladı:

– Ömer Efendi artık cuma namazlarında görünmüyor.

Yusuf Ağa:

– Zavallı, dedi, namaz surelerini bilmiyor ki...

Bir ses:

– Etme canım!

– Vallahi de bilmiyor, billahi de bilmiyor.

Ömer Seyfettin cevap verdi:

– Cancazım, ben bilmiyorsam sana ne?

– İnsan bunları bilmeli.

– Sahi mi cancazım!..

– Öyle zahir![2]

– Demek başkalarının bildiğini bilmeyen insan değildir?

– Ona ne şüphe!

– O hâlde yandınız. Sen cübbeni, sen de çizmelerini benim köpeğe ver.

İmam da, Yusuf Ağa da hiddetlendi:

– Bu nasıl söz Ömer Efendi, diye çıkıştılar.

1 İlgilense.

2 Kuşkusuz.

– Basbayağı! Çünkü benim köpeğim sizlerden elli defa daha akıllıdır, elli defa daha insandır. Elli insanın beceremeyeceği işleri yapar, diye cevap verdi.

İmam:

– Haşa, sümme haşa!..[1] Hayvan insanla mukayese edilmez. Bu kıyasa maalfarıktır[2], diye coştu.

– Cancazım, uzun lafın kısası, ikinizi de hesaptan imtihan edeceğim.

– Benim Nadiska, (bu, köpeğin adıydı) eğer sizlerden akıllı değilse sözlerinizi kabul edeceğim. Hele imam sen eline bir kâğıt kalem al, geç karşıma, Yusuf Ağa haydi sen de geç söyle... Yazın bakayım:

"Okkası 11 paradan 67 okka 274 dirhem saman kaç kuruş eder?.."

Yusuf Ağa parmakla saydı olmadı. Elindeki kâğıda alt alta yazdı yine olmadı.

İmam, gözlüğünü taktı, kurşun kalemini ıslattı. Hiddetinden kalemi ısırdı, o kadar ki kalemin ucu çattadak kopuverdi.

Aradan dakikalar geçti.

Yarım saat geçti.

Yusuf Ağa'nın sakalından şıpır şıpır terler damladı. Tabur İmamı'nın gözleri döndü. Cevap yok.

Babam sordu:

– Hesap ne hâlde?

İmam cevap verdi:

– Bugün kalem domuzluk ediyor, yazmıyor bir türlü.

Ömer Seyfettin söze atıldı:

– Haydi Nadiska, dedi. Elini cebine soktu. Ben hafif bir parmak çıtırtısı duydum. Çıtırtı devam etti.

Köpek havlamaya başladı. Ömer:

---

1 Öyle olması olanaksız.

2 Ayrımdır.

– Kaç defa havlarsa o kadar kuruş eder. Sayınız, dedi.

Saydılar:

Bir... İki... Üç... On yedi... Yirmi üç... Yirmi dört...

Köpek sustu. Kâtip de hesabı bitirdi:

– Tam yirmi dört kuruş eder, dedi. Bahçedekiler gülüştüler. İmamla Yusuf Ağa hâlâ hesapla meşguldü.

Ertesi gün işittik ki Tabur İmamı ile Yusuf Ağa mat oldukları için Sırbistan'a kaçmışlar.

Bir Boşanmanın Kuşbakışı Görünüşü

Bir arkadaşım anlattı:

– Güzel nişanlıları, güzel kadınları, güzel sevgilileri olanlar bahar mevsiminden çekinmelidir, bu mevsimden korkmalıdır.

Baharın ılıklaşan rüzgârlarından çekinmeyiniz. Size dek[1] yapacak kadar kurnaz değildir. Daldan dala eser, baharın çiçekleri, sevgililerinizi kandıracak, elinizden alacak kadar yakışıklı bir Don Juan değildir.

Baharın güneşi gerçi insanların asabı üzerinde birdir bir oynar, fakat o kadar... Onun, sevdiklerinizi elinizden alacak kadar kötü kalbi yoktur.

Fakat dostlar, bilirsiniz ki, bahar demek erguvan dallarının arasından, kıpkırmızı kor gibi dudakların uzanması demektir. Kısacası, kendinizi kirazdan saklayınız. Kiraz, sevdiklerinizle aranıza giren müthiş bir kıskançlıktır.

Epey zaman oluyor. Benim bir karım vardı ama ne güzel, ne şeker şeydi. Ben, dünyada ondan başka kadın yok derdim. O da, dünyada benden başka erkek yok diye düşünürdü. Karım bir tarafta, bütün dünya bir tarafta idi. Bana göre dünyanın karaları, denizleri, geceleri, gündüzleri yoktu. Kainatın hududunu ben şöyle tasavvur ediyordum: Karım ve başkaları.

---

1 Hile, oyun.

Karım da benim için böyle düşünürdü. Bunları balayı hikâyeleri sanmayınız. Senelerce böyle yaşadık. Fakat bilir misiniz bir gün ne oldu? Bir bahar kiraz yetiştiren bu memlekete geldik. Bahçemizde birbirine hasretle bakan, birbirini candan kıskanan iki kiraz ağacı vardı. Ağaçlar birbirini candan sevenler için sarmaş dolaştılar. Birinde tek bir kiraz kızarsa, beriki de başımızın üstündeki dallarından kıpkırmızı dudaklarını uzatırdı. Bazen ben, bazen karım kâh birinden, kâh ötekinden bir çift kiraz koparırdık. Karım bana, ben karıma:

– Al bakalım, derdik. Beni seviyor musun?

Bu söz şaka ile başladı. Çünkü ne benim, ne de karımın başkasını sevmesini aklımız almıyordu.

Fakat bir gün, karım yine bana bir çift kiraz uzattı:

– Al, dedi.

Elimi uzattım. Gülerek aldım, karım cevap verdi:

– Peki...

Gözleri dolu dolu oldu. Somurttu. Bundan sonra ben karımın kirazla niyet tutmaması için yalvardım. Çünkü her niyetin sonunda karım hiddetleniyor, sinirleri zedeleniyordu. Kiraz mevsimi geçti. Biraz rahat rahat yaşadık; fakat döndü dolaştı yine mevsim geldi.

Karım bana yine bir çift kiraz uzattı:

– İstediğini al, dedi.

Aldım. Somurttu:

– Sen başkasını seviyorsun, dedi.

– Hayır canım, dedim.

– Evet seviyorsun, diye ısrar etti.

– Hayır, dedim. Fakat karım bana çıkıştı:

– Sana, dedi, sevdiğin kadının resmini bile göstereceğim, sen bunu da inkâr edemezsin ya!..

– Karıcığım, sen alay ediyorsun. Ben kimseyi sevmiyorum, dedim, yemin ettim, tepindim, zıpladım, kâr etmedi.

– Beni aldatıyorsun, dedi, sen o sarı saçlı mavi gözlü kadınla uğraşıyorsun.

– Allah Allah... Bu da nereden çıktı. Bu sarı saçlı, mavi gözlü kadın da kim?

– Sanki tanımıyormuşsun gibi söylüyorsun. Şu üçüncü köşkteki kadın.

– Ne münasebet canım?

– İki senedir elime aldığım iki kirazdan biri o, biri benim. Şimdiye kadar hep onu aldın.

– İnanma, yavrum, dedim, tesadüftür bu!

Karım, Allah'tan vahiy almış gibi şiddetli şiddetli söyleniyordu:

– Sen onu seviyorsun... Ben onu muhakkak seninle yakalayacağım.

Kiraz mevsimi geçti. Fakat karım, sabahleyin erken kalksam:

– Heyy! der, onu görmek için erkenden uyanıyorsun.

Eve geç gelsem:

– Tabii, biz artık eskidik. Ay yeni, yar yeni.

Sokakta canım biraz sıkılsa da eve asık suratla gelsem, karım:

– Ne o, muhakkak sevgilinle kavga ettin, diyordu.

Karım gün geçtikçe sinirleşti, onun habire, durmadan işleyen çenesi, yavaş yavaş beni de tuhaflaştırdı. Karımın çenesi değirmen taşı gibi dönüyor, sabrımı, takatimi[1] lime lime ediyordu. Hakikaten karımın takazaları[2] çekilir gibi değildi.

Sizin anlayacağınız bir iç sıkıntısıdır aldı beni; artık karımla kavga etmediğimiz zamanlar bile, eve girince iki kişi karşı karşıya geçip somurtarak, geceleri aptal aptal mehtabı seyrediyorduk; budala budala birbirimize bakıyorduk. Yavaş yavaş ikimiz birbirimizin yüzüne bakmaz olduk.

1 Dayanma gücümü.

2 Serzenişleri.

Ara sıra yüzüne alıcı gözüyle bakıyor, fakat her bakışta onun yüzünde fena şeyler görüyordum. Sözün kısası karım artık her bakışta bana bir parça daha çirkin görünüyordu. O her gün biraz daha çirkinleşti. Niçin, bilmiyorum.

Bakış o bakış, ses o sesti; fakat ne ben benim, ne de o, o. Sanki ikimiz evimizi bir kavgacı karı kocaya kiralamış gibiyiz. Ben kendimi arıyorum, kendimi aradıkça kavgacı kiracı kadınla karşılaşıyorum.

Bir mevsim de böyle geçti. Artık karıma hak verir gibiydim. Çünkü artık ben de inanıyordum ki, karımı sevmiyorum. O, bunu bir hayli zaman evvel keşfetti. Şimdi içimde yeni bir arzu var, günden güne gürbüzleşiyor.

Efendim, daha doğrusu şu bizim sarışın yok mu? Ona karşı bir nevi[1] iştiha[2] duyuyorum. Gerçi ben onu pek eskiden tanırım, ama neme lazım, bir pot filan kırmak istemem, benim dünya güzeli şeker karıcığım gözlerime bir zebella[3] gibi göründükten sonra... Bu sarışın kadın da günün birinde yolumun üstünde bir marsık, bir sıtma mikrobu gibi bana sırıtmayacak mı? Mantığım böyle diyor, ben de makul olayım, dediğim zaman böyle düşünüyorum. Fakat bir gece karımla çekiştikten sonra yatağıma girdiğim zaman, şeytan bu ya, aklıma bu sarışın kadını getirdi. Dedim ki, bu kadın çirkinleşse acaba nasıl olur? Onun, dolan kalçalarına doğru inceleşen, sonra birdenbire kalınlaşan belini hayalimde yatak çarşafına çizdim. Bu nasıl çirkin olabilir? Beli kalınlaşır, girintiler çıkıntılar silinir, yusyuvarlak bir yağ tulumu hâlini alır. Yürürken bir yağ tulumu kâfi derecede çirkindir.

Yüzünün hatları berraktı, yüzünün üzerinde öyle bir burun vardı ki, onun gölgesi bütün yüz hatlarına, yarı kadın, yarı çocuk hissini veriyordu. İmkânı yoktu ki, bu güzel yüz, bu dekor içinde, o, ihtiyarlasın!

Mamafih[4] insan güzel şeyi bozmak isterse süratle muvaffak olur.

1 Çeşit, tür.

2 İştah.

3 İri yarı, dev gibi.

4 Bununla birlikte.

İnsanın güzel her şeyi bozması, hayalinde bile, bir tabaka beyaz kâğıt üstüne bir şişe mürekkebi döküvermek kadar kolaydır. Ama ben bu güzel tabloyu çirkinleştirmek için saatlerce uğraştım. Sarışın kadının fotoğrafı karımın çantasındaydı. Onu aldım, bozduğum tablo ile karşılaştırdım, fakat o zaman hissettim ki bu kadını ben çirkinleştiremiyorum. Sabahleyin yine karımla göz göze geldik. O bana hain hain baktı, ben ona somurtkan somurtkan baktım. Trende sarışın kadınla karşılaştım. Kadın bana daha munis[1] geldi ve karıma hak verdim.

Karım, kendisini sevmediğimi değil, sevdiğim kadını da daha evvel keşfetmişti.

Karım artık tahammül edilmez bir hâle geldi. Ben de hissediyorum ki ona tahammül edilmez bir kocayım.

En kestirme yol, ayrılmak...

Dostlar, şimdi biz karı koca birbirimizden ayrıldık. Bu boşanmanın sebebi, ne benim kötülüğüm, ne de karımın sinirliliğidir.

Kabahat sadece o kıskanç kiraz ağaçlarındadır.

Bahçemizdeki birbirine sarmaş dolaş olan bir çift kiraz ağacı beni güzel, şeker karıcığımdan kıskandı.

Dostlar, nişanlınızla, güzel karılarınızla kirazla niyet tutmayınız...

1 Cana yakın.

Bu Tarla Resmen Ormandır

Çakı gibi bir askerdi. Ne desen yapar. Onun için yok yoktu. Siz zannedersiniz ki bu söylediğim bir askerlik şakasıdır. Şaka değil; o benim değil, benden daha pek çok yüksek rütbeli zabitlerin[1] kuru ekmek bulamadıkları zamanda kumandanına kuş bulmuş, onu keklikle beslemişti.

Olmayacak şeyleri yapmak onun içinde zaman zaman çakan bir şimşekti. Gerçi askere geldiği zaman pek az şey biliyordu. Ben onun bölük zabitiydim. İlk günü sordum. Adını şaşalayarak:

– Ahmet oğlu Mehmet, diye söyledi. İlk günlerde talim ona çok güç geliyordu. Çocuğun hakkı da vardı ya, dile kolay gelen:

– Sağa dön!

– Sola dön!

Öyle şıpınişi yapılır, kolay kolay öğrenilir şey değildi.

Mehmet rakam da bilmiyordu, ona birden yüze kadar rakam yazıp okutmayı güç hâlle öğrettim.

Bataryada her şeyin ona göre ayrı bir adı vardı. Batarya dürbününe "çifte kulak", telemetreye "ayna" derdi...

Çünkü o acayip isimleri zihni bir türlü alımıyordu. Skoda toplarının adı onun için İşkotra topu, mantellinin adı mantarlı idi... Ne ise lafı uzatmayalım. Mehmet okumak da bilmiyordu. Niçin öğrenmek istemiyorsun dediğim zaman:

---

1 Subayların.

– Üç sene çalıştım! Hocaya gittim ama, mızraklıya[1] kadar çıktık... Üstünlü esreli olursa eh şöyle böyle sökerim.

Altı ay sonra Mehmet askerlikten çıktı. Artık rakamları çatır çatır yazıyor, güldür güldür okuyor, malzemenin ismini su gibi biliyordu. Talimde en çevik asker Mehmet'ti. Hatta size yalnız şunu söyleyeyim; Mehmet askere geldiğinin yedinci ayında taburdaki futbol takımının forveti olmuştu.

Mehmet altı ayda güzel güzel gazete okumaya başladı. Bana gelen gazeteleri başlığından müdiri mes'uline[2] kadar okuyordu. Hem öyle ki, biraz sonra Mehmet dünya ahvalinden bile çıkmaya başladı. Loit Corc'u, Heriyo'yu, Dumerg'i resimlerinden tanıyordu.

İngiliz şöyle yapmış, Fransız böyle demiş diye konuştuğunu çok defa kulaklarımla dinledim!

Mehmet'le muharebeye gitti, bir harpte o ve ben beraber yaralandık. Harp dönüşü o kadar cerbezeli olmuştu[3], olmaz lafı onun lehçesinden silinmişti. Onda bir değişiklik daha sezdim; o pek çok adamları beğenmiyordu, hatta hiç kimseye inanmaz gibi görünüyordu. Fakat böyle oldu dediğim için Mehmet'i şüpheler içinde bir adam zannetmeyiniz. O çok şeye kulak asmamakla beraber inandığı adama dehşetli surette inanır; onun her sözünü can kulağı ile dinlerdi. Onun can kulağı ile dinlediği çok değildi, sade bir adamdı:

Bölük arkadaşım mülazım[4] Esat Nedim!

Niçin diyeceksiniz. Ben size cevap vereyim; çünkü bunu ben de ona sordum.

– Esat Bey, dedi, yavuz adam, muharebe edeceğiz, dedi. Beraber gittik, ettik. Sözünü tuttu. Hâlbuki o istese izin alır giderdi, doktordan da raporu vardı. Esat Bey bizi sever, geceleri koğuşları dolaşır, uyurken

1 Eski okullarda eski yazı alfabeden sonra okutulan kitap.

2 Sorumlu müdürüne.

3 Girginleşmişti.

4 Teğmen.

beylikleri[1] üstünden düşen askerlerin üstünü örter. Talimden sonra askerle dertleşir. Ara sıra mektup falan da yazar. Bundan daha iyi adam olur mu? Esat Bey'in dediği doğrudur. Kötü kelam etmez.

Bilseniz Esat da ne ateşli bir zabitti. Talimde, talimden sonra, talim arasında fikir namına ne bulursa askerin kafasına sokuştururdu.

Çok defa Esat onlara talimden dönerken boş tarlaları gösterir:

– Bunlar, derdi, başakla dolmalı, siz tezkere aldığınız zaman memlekette bir karış boş yer kalmamalı!

Mehmet, Esat'ın bu sözlerini "Ateşşş!.." kumandasını nasıl büyük bir itaatle dinlerse öyle dinlerdi. Esat bu fikri onlara o kadar tekrar etmişti ki, askerler, boş bir tarla gördükleri zaman:

– Esat Efendi'nin kulakları çınlasın, derlerdi.

Mehmet, Esat'ın bu sözüne canı gönülden hayrandı.

– Sulhta kazanıp harpte yemeli, diyordu.

Mehmet bir gün tezkere aldı. Bize veda ederken:

– Mehmet, bakalım ne yapacaksın? dedik:

– Gidip tarla süreceğim.

Mehmet'i hep teşvik ettik.

– Aferin Mehmet, dedik, memlekete sulhta böyle hizmet edilir.

Galiba Esat biraz harçlık falan da verdi, sapan alsın diye.

Mehmet köyüne döndü, gazeteler boyuna istihsal[2] seferberliğinden bahsediyordu. O, bu hâlleri okudukça:

– Ben bunları zaten biliyordum, diyor, Esat'ın sesi kulaklarında çınlıyordu.

Mehmet elindeki para ile sapan falan aldı. Köyde borca bir çift de öküz buldu. Derhâl işe başlamak istiyordu. Ama tarlası yoktu.

1 Battaniyesi.

2 Üretim.

– Boş mu duracağım, şu kırlardan birine ekerim, gelecek sene mahsulü kaldırırım, toprağı alıp götürecek değilim ya!

Mademki seferberlik, bu toprağı seferber ederim.

Baktı, köydeki baltalığın yanında oldukça geniş bir yer vardı. Yanından bir de dere akıyordu.

Tahmin ediyorum, Esat'ın sesi kulağında çınlayarak ve silah atar gibi tohumları tarlaya attı.

Bir gün ondan bir mektup aldım.

"Beyim ben okuyup yazmayı ilerlettim, bana ekim biçim için kolaylık gösteren bir talimname gönder..."

Onun bunu yazmasının sebebi vardı, çünkü o okumaya başladıktan sonra ona nişancı onbaşısının vazifesini öğreten bir talimname vermiştim. O talimname sayesinde aylarca öğrenemediğini kolayca öğrendi. İşte bunun için benden gene talimname istiyordu. Ona göre talimnamelerin sihirli bir tesiri vardı.

Mehmet'e bir sürü kitap gönderdim.

Aradan bir sene geçti, ondan şu mektubu aldım:

"Beyim... Bir gün köye jandarma geldi. Bana dedi ki:

– Mehmet Efendi seni mahkemeden istiyorlar.

Kalktım gittim. Hâkim dedi ki:

– Sen ormana buğday ekmişsin!

– Haşa dedim, haşa efendim ben ormana buğday ekecek kadar akılsız mıyım? Bu kadar sene askerlik ettim, okur yazarım, karanlık yerde ağaçların gölgesinde buğday yetişir mi hiç?

Ben sanıyordum ki, bana sen buğdayı niye fena yere ektin, niye iki misli mahsul almadın diye sual soruyorlar.

– Hayır, dedim, hayır beyim size yalan söylemişler. Ben buğdayı sulak yere ektim. Tabak gibi de güneşe karşı. Beyim, beyim ben bu

sene iki misli mahsul aldım! Vergilerimi verdim, tayyare ianesine[1] para çıkardım, köye de bir hoca getirdim, uşakları okutsun diye! İyi mahsul almasam bunlar olur mu beyim, dedim.

Hâkim cevap verdi:

– İyi ama senin tarlan nerede?

Cevap verdim:

– Nerede olacak beyim, baltalığın bitişiğinde.

Hâkim söyledi:

– Sen oradaki ormana buğday ekmişsin!

– Bir tarla buldum, ektim, dedim.

Hâkim kızdı:

– Hiç düşünmedin mi? dedi.

– Düşündüm de tarla boş kalmasın diye çalıştım...

Hâkim:

– A canım dedi, sen devletin malına nasıl tecavüz ediyorsun?

Cevap verdim:

– Ne tecavüzü, haşa efendim, öteberi hayvanat buralarda oturuyordu, çingeneler gelip burada çadır kuruyordu, elâlem yazın çayırlarını söküp götürüyordu. Şimdi ben onu ektim kimseler içine bile ayak atamıyor, boş dursa daha mı iyiydi?

Hâkim bu defa:

– Öyle ise sen bu ormanı yakıp kul etmişsin, burada kayıtta ormandır... Orman!

– Aman efendim etme, dedim.

Hâkim:

– Kayıt böyledir, dedi durdu.

Şahit falan getirdim ama hâkim:

1 Bağış kampanyasına.

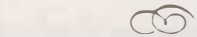
– Mesele tavazzuh etti[1] maznun[2] tekden itirafatta[3] bulunuyor... diye beni kodese attı. Şimdi oradayım beyim. Benim ne günahım vardı, bana ne diye kıydınız, tarlaya tohum ekmek yasakmış da tarlası olmayanlara neden buğday ek de çalış dediniz? Kastınız nedir bana?

1 Sorun açıklık kazandı.

2 Sanık.

3 İtiraflarda.

Bay Virgül

Gecenin iki buçuğu... Karşıdaki apartmanın kapkaranlık pencerelerinden biri aydınlandı. Gecenin bu saatinde neden elektrik ışığı camlardan dışarıya fışkırdı?

Yarın cuma, bu gece balo var. Bütün zenginler ve bir frak yaptıran, smokin giyen herkes orada. Kadınların çeşidi, erkeklerin türlüsü bu baloda. Fakat neden bu saatte bu ışık parıldadı?

Işığın parıldadığı odadaki adam daha dün frakını terziden aldı. Aylardan beri kendini iki dirhem bir çekirdek yapmak için ne paralar harcadı, ne kadar uğraştı, ne didişti bilseniz. Fakat görüyorsunuz ya, şimdi odasındadır. Aylardan beri baloyu bekleyen bir adamın böyle gece yarısı elektriğin ışığında sigara savurması, odada bir aşağı bir yukarı dolaşması hiç de boşuna olmasa gerek. Arkasında cici frakı, başında kılağı[1] parıldıyor. Balodan dönmüş belli.

O, apartımana dönecek yerde bu saatte ya baloda bir şampanya içmeli, ya birisiyle şöyle bir candan gönülden dans etmeliydi. Bunları yapmasa bile bir köşede bir kadına dil dökmesi beklenirdi. Komşum yaşlı değildir. Saçları tepesinden şöylece biraz seyrekleşmeye bile başlamış değildir. Yüzü çizgisizdir. Gözleri gençtir. Gençlerin gözleri gibi düşüncelerle, umutlarla gülümser.

Boyu bosu yerindedir. Onu kim görse güzel adam der. Sözün kısası komşum güzeldir. Komşum değerlidir, güzel konuşur, kendini

1 Kalay kâğıdından külâh.

güzel güzel dinletmeyi bilir. Fakat bu akşam gecenin bu çağında odasında sigara dumanına sarılmış gibi.

Anlıyorum içinizde bir şey size soruyor:

– Neden bu adam bu saatte odasına geldi?

Beni dinlerseniz size bu adamın niçin bu gece böyle sigara dumanlarına sarıldığını anlatayım.

Daha bu akşam gece yarısı olmadan, 23 sularında komşum baloya geldi. Her şey yerinde idi, ayağındaki rugan iskarpinden yüzündeki pudraya kadar bir parıltı vardı.

Şöyle bir yürüdü, bir sağa baktı, bir sola baktı, önü arkayı kolaçan etti.

Balo onu daha ilk adımında ayağına uymayan bir ayakkabı gibi karşıladı. Daha doğrusunu isterseniz o baloda tek bir ayakkabı gibi kaldı. Ayakkabıcı dükkânında tek kundura ne ise komşum burada ondan başka bir şey değildi.

Neden bir adam tedarik etmemişti.[1] Eksiklik buradan başladı. Bunun karşılığını vermek epey güçtür.

Evli değildi, nişanlısı yoktu.

Aylığına bir de kadın yükü almamıştı.

Halı işte bir kadın, ne güzel hem de tanıdık.

Kadın gülümsedi. Erkek gülümsedi.

Erkek boyun büktü, gövdesini ileriye doğru eğdi.

Kadın biraz daha sokulganlık etti.

– Sizinle, dedi, tanışmıştık.

Erkeğin gözü ısırıyordu, fakat adı neydi bir türlü bulamıyordu. Yavaşça söyledi:

– Evet tanışıyoruz.

Havadan sudan konuştular, kadın sordu:

– Soyadınız?

Erkek cevap verdi:

1 Bulmamıştı.

– Vural!

Kadın şöyle bir süzdü, bir şey söylemedi. Sanki:

– Senin soyadın ancak "uysal" olabilir, diyordu.

Kadında bir gülümseme, dudaklarının kenarında belirdi. Sonra gözleri büfeye doğru çevrildi. Vural, kadının gözlerinin döndüğü yöne döndü.

Fakat bir adım sonra duraklar gibi oldu. Çünkü kadına ne diyecekti. Hanım, hanımefendi filan diyemezdi. Yasadan dışarı çıkamazdı. Gök yere çökse, o yasaya aykırı iş yapamazdı.

Adını şöyle böyle biliyor gibi idi. Fakat biraz ilerisinde bir delikanlı ile birlikte zıplayan daktilo birdenbire gözüne ilişti. Bu göze ilişme ona neler anlatmadı. Anladıklarından korkar gibi oldu: Bu daktiloyu daha dün sabah koridordan fırlayıp geçerken görmüştü. Daktilonun rimelleri pudralarına karışmıştı. Yüzü, gözyaşlarıyla bir yağlıboya tablo olmuştu. Oluk oluk aklar, çizgi çizgi karalar birbirini kovalıyordu.

Daktiloyu ağlatan ne idi bilir misiniz?

Bu güzel daktiloyu genel müdür yanına çağırmıştı, çağırmak için de odacıya:

– Git bana Çiğdem'i çağır demişti.

Odacı da gitmiş daktilocuğun başucuna dikilmiş,

– Çiğdem, genel müdür seni istiyor, deyince odada kan gövdeyi götürecek gibi olmuştu, kadının gözyaşları boşanmış, elindeki kâğıtları odacının kafasına vurmuş:

– Beni kocam bile böyle adımla çağıramaz, diye ağlamaya başlamıştı.

Odacı hiç istifini bozmadan:

– Yasa böyle, demişti. Arkadaşları Çiğdem'in yüzünü yıkamak için tuvalete götürürlerken Vural da onlarla karşılaşmıştı.

Karşısındaki kadın da ötekinden ayrı bir şey değildi. O da kendisine Şükran denince küplere binebilirdi. Yasayı ezbere biliyordu, fakat

başka bir şey, bir sözcük vardı ki, yasada yazılı değildi. Fakat herkesin söyleyebileceğini gazeteler filan yazıyordu. Fakat o yasaya girmeyen sözlere kulağını tıkamıştı. Fakat şimdi o sözcüğü düşünüyordu, bulmak istiyordu. Bayan sözü dilinin ucundan kaçıverdi. Dilsizleştiğini artık anlamıştı. Dilsizler gibi işmarla konuşmak gerekti.

Bereket versin kadın kurnaz çıktı.

– Yürüyelim, dedi.

Erkek yürüdü, kadın yürüdü, kadının yönü büfeye dönmüştü.

Erkek söyledi:

– Bir şampanya içmez misiniz?

Kadehler kalktı, kadın:

– Tavsut, dedi. Erkek kadehi dudaklarına kadar getirdi.

Tavsut deyinceye dek, yanıbaşlarına bir adam dikildi. Bu adam kelli felli bir adamdı. Erkeğin elindeki kadeh yavaş yavaş aşağıya doğru indi. Kelli felli adam:

– Bayan Necla, dedi, haydi tavsut.

Necla kadehin tümünü kelli felli adamla birlikte tüketti. Erkek bir adım geriye çekildi. Necla ile kelli felli adam konuşurken yanlarına bir sürü adam daha toplandı. Bizim komşu bu kalabalık içinde derlendi, toplandı. Büyüklerin yanında pisileşti. Boyu iki büklüme yaklaştı. Sanki o uzun bir cümlenin içinde bir virgül gibi idi.

Bir sıra olan dik başlı kalabalık içinde bu aylıkçı başka türlü görünmüyordu.

Güzel kadınlar, şık erkekler, üç saylav[1], pusat[2] fabrikalarının satıcıları birbirlerinin yanında yer almışlardı.

Bizim komşu şampanyasını bir bardak Karakulak suyu[3] içer gibi çekti. Canının neden sıkıldığını sizler şöyle böyle anlarsınız. Fakat onun canının sıkıntısını kendisine sormalı, yavaş yavaş kaçmak için

1 Milletvekili.

2 Silah.

3 Hafifliğiyle ünlü bir içme suyu.

derlendi, toplandı. Dik başlı ve senli benli konuşanların yanından ayrıldı.

Birkaç adım attı, kendi yanında çalışan bir daktilo ile karşılaştı.

– Kız, dedi, bu ne güzel rop?

– Sayenizde efendim.

Daktilo kız, şefin yanında küçüldükçe küçüldü. Kendini iş başındaymış sandı.

Utangaç bir esinti sağa sola yayılmış gibi idi.

Komşum ona dedi ki:

– Niçin sıkılıyorsun, burası balo. İş başka, eğlence başka.

Daktilo kız, boynunu kırdı, tıpkı müdürün daha büyükleri önünde yaptığı gibi yaptı.

Onlar iki kişi konuşuyorlardı. Sanki gizli bir şeymiş gibi. Fakat daktiloyu favorili, saçları briyantinli şık iki delikanlı ile bir kadın biraz ötede bekliyorlardı. Komşum, eğer onları görmeseydi, daktilosuna:

– Haydi gel seninle bir dans edelim, diyecekti. Fakat kenarda daktiloyu bekleyenleri görünce onların çektiği sıkıntıyı anlamakta gecikmedi.

– Haydi yavrum, dedi, güle güle, iyi dans edin.

Daktilo sevinçle ve müdür benimle konuştu diye böbürlene böbürlene arkadaşlarının yanına geldi.

Komşum, salondan çıkarken daktilosu sarışın bir delikanlı ile fırdolayı bir tango kıvırıyordu.

İşte komşum, bunun için gecenin iki buçuğunda sırtından frakı, başından kılağı attı, elektrik ışığı altında sigara dumanına sarıldı.

Enayinin Biri

Çok sevdiğim bir dostum vardı. Hemen hemen her gün kendisiyle buluşurduk. Ondan ayrıldığım zaman kendisini tekrar görünceye kadar sonsuz bir susuzluğa tutulmuş gibi olurdum. Birbirimizi bulduğumuz zaman serin bir çeşme başına gelmiş insanlar gibi olurduk. On beş gün var ki, ben artık susuzluğumu dindirecek bir çeşmeden mahrumum, yani dostum ortada yok, bulamıyorum. Nerededir? Gitmesi ihtimali olan yerleri birer birer aradım, meyhaneleri kolaçan ettim, yok, yok...

Karısına sordum:

– Ayrıldık, dedi.

Çalıştığı yere sordum:

– Müessesemizden çıktı, diye cevap aldım.

Yer yarılıp da yerin dibine geçmedi ya bu adam...

Dostum esrarengiz işten anlamaz ki hafî[1] bir cemiyet[2] sevdasına düşsün! Hem onun benden gizleyecek neleri olabilir? Hiç... Hiç ama, bizim dost ortadan sırroldu.

Merakım gittikçe arttı, arttıkça artıyordu. Nihayet dün kendisinden bir mektup aldım. Mektup zarflıydı ama, posta ile gelmediği için nereden ve nasıl geldiğini anlayamadım. Dostum mektubunda diyor ki:

---

1 Gizli.

2 Dernek.

Seni on beş gündür kaybettim. Bu senin asla tasavvur edemeyeceğin bir şeydir değil mi? Nasıl insanlar bir öğün yemek yedikten sonra yine acıkırlar yerler, günde birkaç defa bunu tekrar ederlerse, biz de böyle birbirimizi görmezsek edemezdik... Hâlâ o günleri anıyorum.

Ben bunları söyleyince sen diyeceksin ki:

– Be adam mademki o günlere hasretsin, ne diye bir köşede büzülüp elâlemden kaçtın. Haydi elâlemden kaç!.. Neyse, ya ben sana ne yaptım? Böyle uzaktan hasret edebiyatı yapıp duruyorsun.

Haklısın, haklı değilsin demiyorum. Fakat ben artık ne senin, ne de başkalarının yanına gelemem.

Zannetme ki, burada müthiş, etheş, dehhaş[1] işler yapıyorum da onun için sizlerle çene yarıştırmak istemiyorum. Hayır anam, hayır, sakın aklına böyle bir şey gelmesin! Para nerde, biz nerde... O konacağı başı bilir...

Anlıyorum ki sen hâlâ benim bu uzaklaşışımı bir türlü anlayamıyorsun. Merak ettiğin hakikaten hem acayip hem gülünç bir şey.

Tahmin ediyorum ki, şimdi hâlâ seninle baş başa verip çene çaldığımız çınarın altında yapayalnız oturup, bu herif evinden niye çıktı, karısından niye ayrıldı, işini gücünü niye terk etti diye düşünüyorsun.

Dinle de sana kısaca anlatayım: Ben ne diye sizlerden uzaklaştım? İstanbul'u ne diye bırakıp bir köşeye çekildim?..

Ah, canım çok tuhaftır bu iş.

Bundan yirmi gün evveldi. Tanıdığım bir kitapçı dükkânının önünden geçiyordum. Kitapçı beni davet etti:

– Bir kahvemizi içmez misiniz? dedi.

Yorgun argın kahve de içilmez mi?..

İçtim... Keşke içmeseydim... Keşke...

Efendim ben kahveyi içtikten sonra adamcağız dedi ki:

1 Korkunç, dehşetli anlamına birbirini pekiştirici sözcükler.

– Yahu şu bizim mektep kitapları var... Hocalara yüzde elli iskonto ile sattırmak istiyorum. Senin bunlardan bir hayli tanıdığın vardı. Hem hocalar kâr eder, hem de bizim kitaplar okunur.

– Hay, hay, dedim, yüzde elli fena kâr değil. Size bir hayli müşteri bulunur.

Ne olur diyemez olsaydım.

Dükkândan çıktım. Şıp diye üç tane arkadaş karşıma çıkageldi.

– Gelin, dedim, çocuklar size burada epey kârlı bir iş buldum, size iki üç akşam gezinti parası olur.

Meseleyi anlattım, hikmeti hüda[1] kitaplar da onların efkârı terbiyeviyelerine[2] pek muvafıkmış.[3]

Derhâl dükkânın yolunu tuttular. Ve kitaplar hamallara yüklendi...

Birkaç gün sonra yine kitapçıya rast geldim.

Kitapçı bana dedi ki:

– İyi ama birader... Bunlara sen kefil oldun değil mi?..

Bu lafbeni tepeden tırnağa kadar hiddetlendirdi.

– Canım efendim, dedim, bunlar kaçak adamlar değil ya! Hepsi terbiyeli, nazik insanlar...

Kitapçı:

– Demek o demek değil... Biz artık bu kitapların arkasından koşmayalım. Siz arkadaşlardan paraları alıverirsiniz...

Baktım herif artık iki günde bir bana tebelleş[4] olacak:

– Rica ederim şu paraları getir diyecek.

Hâlbuki bizim çocuklar aybaşında para bulamaz. Hulasa[5] herifle hırlaşacağız. Dertsiz başıma dert gelecek.

---

1 Tanrının işi, "Şu Tanrının işine bak" anlamına.

2 Eğitsel düşüncelerine.

3 Uygunmuş.

4 Askıntı.

5 Özetle, kısaca.

Dedim ki:

– İyi ki aklıma getirdiniz, benim sizden epeyi bir alacağım vardır. (Çünkü herif iki senedir benim alacağım olan yüz lirayı boyuna iç ediyordu.) Onu bu kitaplara mahsup et...[1] Alacağı vereceği sonunda hesap ederiz...

Herif bu teklifi derhâl kabul etti:

– Peki, dedi.

Adam memnun, ben memnun, birbirimizden ayrıldık. İçimden:

– Hiç olmazsa, Acem'in elinden kurtulurlar. Acem imkânı yok aybaşına kadar onlara müsaade etmez, ben aybaşına kadar beklerim, aybaşı olunca çocuklar da paraları bana verirler. Onlara yüzde elli kâr temin ettiğim için elbette beni reddetmezler... diyordum.

Kendilerine:

– Sizin borçlarınızı verdim, aybaşında paraları bana verin, dediğim zaman teşekkür ettiler.

Senin anlayacağın aybaşı geldi. Ben dört gözle arkadaşları bekliyorum. Yok, hiçbiri meydanda yok. Şu mektep senin, bu mektep benim gittim.

Ne gezer efendim, ne gezer... Beylerimi koydunsa bul, tuttunsa koy... Nihayet bir iki buzlu bira içeyim diye Valotni birahanesine girdim. Keşke girmez olaydım. Kör şeytan sanki boğazıma bir ip taktı. İçeride bir kenarda oturdum, rahat edemedim pencerenin yanına geldim. Canım sıkıldı, dışarıya bahçeye çıkayım dedim çıktım, hava güneşliydi, şu ağaçların altında yaslansam ne iyi olur diye düşündüm. Bir iki adım attım ve bir masaya çöktüm. Biraz ilerimden sesler geldi:

– Merhaba yahu!.. Merhaba...

Bizim üç ahbap, yanlarında beş kadın, iki tane de tanımadığım insan veriştiriyorlar birayı, atıştırıyorlar mezeyi... Âşıklar vermişler fitili... Ben ilk kadehimi çekerken, yine şeytan elimi tuttu yukarıya doğru kaldırdı. Dostlarımı selamladım. Onlar da bana kadehlerini

1 Say.

kaldırdılar. İnce uzun, karga burun dost hepsinden sarhoştu, kadehini bana doğru uzattıktan sonra:

– Enayinin şerefine! diye sesini çınlattı.

Öbürküler de sarhoştu dedim ya, onlar da hep bir ağızdan ilave ettiler:

– Enayinin şerefine!..

Ses gittikçe yükseldi.

– Enayinin şerefine!..

– Enayinin şerefine!..

– Enayinin şerefine!..

Ben hem birayı içiyor, hem de kendi kendime düşünüyordum.

– Ben de şöyle sarhoş olabilsem... Ne rahat şey... Acaba bunlar kimi kastediyorlar? Vakıa[1] bizim karga burun kadehi bana çevirmişti ama... Ne diye bana enayi desin!..

Hiç üzerime alınmadım. Yeni bir kadeh daha geldi, yine bir kadeh kalktı, bana uzandı. Herkes aynı sesi tekrar etti:

– Enayinin şerefine!..

Ben de kadehimi onlarla birlikte kaldırdım, ben de:

– Enayinin şerefine!..

İçtim. Benim sesimi işitince, karşıdaki masada bir fıkırtı aldı yürüdü. Herkes gülüyordu... Herkes birbirine bir şeyler anlatıyordu...

Efendi, meğerse herifler, karılar hep benden bahsediyorlarmış. Enayi olan benmişim...

Kızmadım değil ama pişkinliğe vurdum, yerimde oturdum... Bizim âşıklar içtikçe içtiler... Karılar gidip gelen mezelere hayret ediyorlardı.

Malum ya herkes malını bilir.

On buçukluk sigara içen, yanındakine:

– Yahu, dedi, bizim bu çiroz padişaha ne oldu?

1 Gerçi.

"Çiroz padişah" yüzde elli kâr edenlerden biriydi. Ona dördüncü sınıf orospuların zayıflığından dolayı verdiği isimdi.

Yanındaki erkek cevap verdi:

– Anafor vurdu.

– Kimden?

Usuletle beni gösterdi:

– Bundan, dedi... Enayi bunlara kefil oldu... Bu akşam o parayı yiyoruz.

Saatler geçtikçe cıvıttıkça cıvıtıyorlardı. Bahçedeki müşteriler de arttıkça artıyor... İlk defa anafor yaptıklarını zanneden delikanlılar hakikaten muvaffakiyetleriyle[1] sarhoş olmuşlardı. Yarı buçuk işittiğime göre birbirlerini tebrik bile ettiler. Birisi sanki ben istiyormuşum gibi anaforun, modern bir zekâ eseri olduğuna dair bir nutuk söyledi. Voyvooo!.. Enayiye!.. diye sözünü bitirdi.

Kadınlar kahramanlıkla övünen bu üç anaforcuya hayretle bakıyorlardı.

Bu platonik anaforcuların ilk amatörce eserleri karşısında duydukları heyecan bana yeni şairin ilk şiirlerini, acemi romancının ilk romanını hatırlattı. Onlar da bu sofranın başındakiler gibi heyecan duyarlardı.

Bu platonik anaforcular, kim bilir kaç senedir anaforla kulakları dola dola anaforculuk arzusu içlerinde şişmanlamıştı. Mamafih[2] pek profesyonel anaforcu olacağa benzemiyorlardı... Ömürlerini hep anafora geviş getirmekle geçirecek zavallılardı...

İçimden, param olsa da şu çocuklara bir yüz lira daha versem, diye düşünürken masadan yine sesler gelmeye başladı. Bu sesler yayvan yayvan geliyordu.

– E... na... yi! E... na... yi! derken on tane şahadet parmağı da bana doğru uzanıyor sonra geri gidiyordu.

---

1 Başarılarıyla.

2 Bununla birlikte.

Rezil rüsva oldum... Herkes gülümseyerek bizlere bakıyordu. Kalktım onların masalarına geçtim, fakat neye yarar herifler almışlardı fitili...

– Gel bre enayi, diye bana yanında yer gösterdi...

Öteden biri seslendi:

– Garson, bana bak... Ben enayi değilim...

Bir başka ses duyuldu:

– Garson bu birayı al, bu enayi birası...

Bir başkası bağırdı:

– Enayi birası istiyoruz... Söyle iyi hava çalsınlar...

Ellerinden dar kurtuldum.

Vapurda, ilerimde iki adam, yavaşça beni işaret etti.

– Şu adamı bu akşam iyice rezil ettiler... Kefil olmuş diye...

Yanındaki cevap verdi:

– Enayiymiş de onun için...

Yuttuk hepsini.

Trende karşıma iki adam çıktı; onlar da Valotni'de tam karşımda oturmuşlardı. Dudak bükerek bana dair bir şeyler konuştular; adamlar rahat rahat konuşsunlar, daha doğrusu ne diyeceklerini dinleyeyim diye ben onların arkasındaki kanepeye geçtim.

Herifler ben trenden ininceye kadar hep benden bahsettiler. Güldüler, söylendiler...

Ve nihayet...

– Enayinin biriymiş!.. Muhakkak berbat bir herif, diye karar verdiler.

Ertesi gün utana utana İstanbul'a indim.

Vapurun düdük çalışı bile bana enayi der gibi geliyordu.

Beyoğlu'na çıktım, hem bizimki birlikte... Sözde sinemaya gidecektik. Metresim benden iki metre kadar ileride vitrinlere bakıyordu, dün akşamki kadınlardan biri bana:

– Merhaba enayi!.. diye elini uzatmaz mı?

Bu sözü duyar duymaz bizimkinin cinleri başına toplandı. Mukaddemesiz[1] kavgaya başladık. Pişdar muharebesi[2] olmadan meydan harbine geçtik.

– Aman, dedim, yavrucuğum sen bu kadına bakma. Üç arkadaşıma iyilik olsun diye bir şey yaptım. Yüz lira alacağım vardı, onu karşılık göstererek arkadaşlara yardım ettim.

Bu söz üzerine kavga basılacağına kızıştı, kızıştıkça kızıştı. Kadın açtı ağzını, yumdu gözünü!

– Ben, dedi, ne güne duruyorum herif... Yüz lira var da bana neden şimdiye kadar söylemedin. Sünepe herif, şu üstüne başına bak! Seninle bir lokantaya bile gidemiyorum, senden utanıyorum! Haydi senin kıyafetin ne ise, ya benimki, benim hâlim? Ayakkabım yok, mantom yok, bluzum yok... Yok, yok... Ben senin kapının hizmetçisi miyim? Bir de benden para sakla utanmaz arlanmaz. Git sen ellere paralarını yedir...

Bunları söyledikten sonra bir saniye durdu.

– Bana şimdi elli lira bulacak mısın?

– Yok, dedim...

Diyen sen misin, yanımdan sıvıştı. Gidiş o gidiş...

Biz kaldık mı dımdızlak...

Ne yapayım? Can sıkıntısı ile berberime gittim, bir tıraş olayım bari dedim, oturdum.

Usta:

– Demin, dedi, muallim bey buradaydı, dün sayenizde çok iyi eğlenmişler... Bize de şöyle bir iyilik etseniz...

Tıraş başladı, berberin usturası kırt kırt ediyor, iyi kesmiyordu.

– Usta, dedim, bu ustura fena...

– Eh beyim, dedi, ustura da enayileşmiş. Değiştireyim.

1 Başlangıç yapmadan.

2 Ön çarpışma.

Ustura değişti ama, kan beynime sıçradı; bilmiyorum ben nasıl bir hareket yaptım, yahut, berber bıçağı nasıl kullandı, suratım adamakıllı kan içinde. Yıkadık temizledik ama... Şakağımın üstünde adamakıllı bir yara açmıştı.

Ben suratım yamalı bir hâlde dükkândan çıkarken adamlar bir şeyler söyleniyorlardı. Galiba:

– Enayidir o, kızmaz, diyorlardı...

Bu berbat suratla nereye gidebilirdim? Ahbaplarımdan birinin evine güç bela kapağı attım. Karı ile kavgalı idim... Eve gidemezdim ya! Ertesi gün, bizim enayilik hikâyesi, çalıştığım müesseseye intikal etmiş...

Müdüre:

– Bizim memurlardan biri, koltuk meyhanelerinden birinde bir alacak meselesinden dolayı birisiyle kavga etmiş, dövüşmüş, nihayet yüzünden bir ustura yarası almış. Şirketimize mensup olduğu için polis tarafından gazetelere haber verilmemiş... demişler.

Müdür Bey de pek nazenin[1] bir zattır. Bu lafları işitince tüyleri diken diken olmuş.

– Kovun kâratayı demiş...

Ben yüzüm sargılar içinde şirkete gidince, şirketle alâkam kalmadığını münasip[2] bir lisanla anlattılar; tabii süklüm püklüm döndüm. Seni aradım, sen evde yoktun... Telefon ettim matbaada bulamadım...

Nereye gittiysem yüzüme baktılar, sanki yüzümde bu enayidir diye levha asılmıştı. Ne de çabuk meşhur oldum. Birkaç gün içinde dünyanın meşhur enayisi kimdir diye bir anket yapılsaydı şüphesiz en çok rey alan ben olacaktım. Türlü türlü hatta amatör, platonik, profesyonel hırsızları, dolandırıcıları, katilleri, dalaverecileri, tüccarları, zenginleri ile dolup dolup boşalan şehirde küçücük bir hüsnü niyetten[3] dolayı barınacak yer bulamadım, onun için aranızdan sıvış-

1 İnce.

2 Uygun.

3 İyi niyet.

tım. Eh anam sen düşün... Ömrümde bir kere iyilik edeyim dedim, rezil rüsva oldum... Şimdi burada hayatım iyi, bana enayi demiyorlar. Çünkü kimseye artık iyilik etmiyorum. Sana da iyilik etmiş olmamak için adresimi yazmıyorum, bu defa da bir iyilik edersem muhakkak beni tımarhaneye tıkarlar...

– Bugün geçti, bakan bir hafta sonra gelecek. Bu akşam kısa bir tetkik[1] gezintisine çıkıyor. Geldikten sonra size bir şey söyleyebiliriz.

Bu cevabı alsanız siz ne yaparsınız? Eviniz varsa çekilir parmakla günleri sayarsınız. Bir, iki, üç nihayet yedi, bir hafta oldu der, işinizi kovalamaya başlarsınız.

Fakat ye eviniz yoksa, ya bir günde bütün işlerinizi başaracağınızı umarak elinizde bir valizle trene atlamış buralara kadar gelmişseniz iş değişir. Önce işiniz bir günde olup bitecek sandığınız için kendinizi ya Belvü Palas'a, ya Lozan Palas'a, yahut da İstanbul Palas'a atarsınız. Hafta denen şey nedir, insan gözünü açıp kapayıncaya kadar gelir. Bakarsınız önünüzde bir sürü hesap pusulası. Hesap edersiniz, kitap edersiniz. Haydi bir daha şu işe başvurayım, dersiniz, gidersiniz. Bu kez dönüşünüz daha umutlu değildir.

Aklınızı başka bir düşünce çeker: Ne yaptım da ben bu palaslara girdim, eğer daha ucuz bir otel tutsaydım belki de yarı param yanımda kalacaktı, dersiniz; bu şehirden ne zaman ayrılacağınızı bilmediğiniz için paracıklarınızı artık sakına sakına harcamak gerekliğini duyarsınız; palasınıza dönünce hemen hesabı kesip daha alçakgönüllü bir otelin kapısını çalarsınız.

Eh bu otel de kötü değildir. Servisi biraz bozukçadır. Odanızda duvara asılmış bir gaz tenekesinin uydurulan musluğunu açarak yüzünüzü yıkarsınız, konfor diye dibi delinerek bir teneke boruya ilişti-

1 İnceleme.

rilen leğende temizlenirsiniz. Bir minval[1] de günleriniz böyle geçer. İş bu raddeye gelince, yani paralarım adamakıllı suyunu çekmeye başlayınca bir taraftan isteklerimden feda ettim.

Açıkta hangi işi buldumsa derhâl başvurdum, maaşı az ise:

– Ama zatıâlinize[2] böyle bir memuriyet layık mı, sizi böyle bir işe tayinden[3] utanırız, dediler.

Maaşı biraz dolgun bir iş istedim.

– Soralım, dediler...

Hulasa[4] ben kısmeti yedek kapılarda da aramaya mecbur oldum.

Sizin anlayacağınız; şimdi rahmetliler arasına karışan, Taşhan'ın altındaki kahveye, kaleme[5] gider gibi, devama başladım. Sabahleyin erkenden gider, öğleyin yemek paydosu yapar, akşamları yatıncaya kadar yine oradan ayrılmazdım. Garsonlar filan, eğer bir gün gelmesem, ertesi gün benim hâlimi hatırımı sorarlar, hasta olduğumu sanırlardı. Kahve fena yer değildi, birçok insan oraya geliyordu.

Ankara mozaiği orada tamamlanırdı. Bilirsiniz: Ankara, modern bir şehrin, bir Orta Anadolu şehrinin bir küçük kasabanın ve bir köyün yan yana gelmesinden doğmuş bir mozaiktir. Bu mozaik şehir, yer yer kapılarla birbirinden ayrılmıştır. Yenişehir İstasyonu'nun yanındaki köprüaltı, bir kapıdır. Bu kapıdan ayağınızı attınız mı, modern bir şehrin çerçevesi içinde olduğunuzu anlarsınız.

Eğer bir gün yolunuz Saman Pazarı'na çıkarsa eski evleri, eciş bücüş sokak içlerine yapılmış kahveleri, pazarlarıyla bir eski Anadolu şehri karşınıza çıkar. Bir gün yolunuz sizi Bendderesi boylarına atarsa orada küçük bir kasabaya girdiğinizi duyarsınız. Cebeci sırtlarına tırmanırsanız tipik köyler görürsünüz. Şölen Kahvesi bütün bu mozaiklerin mozaikleri hâlindeydi. Ankara'nın her yanından gelen insanlar orada karşılaşırdı.

1 Süre.

2 Yüksek kişiliğinize.

3 Atanmadan.

4 Kısacası.

5 Daireye.

Onun için başına doğduğu günden beri usturadan başka bir şey vurdurmayan, makine ile saç kestirmeyi bile bid'at[1] sayan alay müftüsü ile tırnakları manikürlü, favorili, saçları briyantinli, yüzü pudralı delikanlı karşı karşıya geçer, ya tavla yahut da satranç oynarlar. Birbirlerini yadırgamadan hoşbeş ederler. Buraya birinci kertede çokluk orta sınıf memurlar öğlenleri gelir; tavla, iskambil, domino, satranç, dama oynarlardı. İkinci kertede valizini eline alıp trene atlayan, iş aramak için yollara düşenler, günlerini burada gün ederlerdi. Aşağı yukarı bu kahve, aynı zamanda bir iş borsası hâlindeydi.

Ben dama bilmem, bilenlerse pek kurt.

Vaktiyle Şehzadebaşı'ndayken damayı merak etmiştim. Fakat orada damacıların şahı vardı. Onun müsaadesini almadan ne dama oynanırdı hatta ne de dama oyunu seyredilebilirdi. Damacıların şahı İsmet Molla bir âlemdi. Oyun oynarken ne haddine başını çevirip de bakmak... Elinde, başı demirli bir acayip sopa vardı. Onu, karşısında oyun oynayan pek ustalara karşı bile kullanırdı. Ucu demirli bastonuyla kaç kez:

– Hamle et ya kâfir, diye bir dama ustasının başına dokunmuştur. Cübbesinin altı kasatura, ustura, usturpa[2], muşta ile eski bir külhanbeyi müzesi hâlini alan İsmet Molla hiddetlendi mi ayaklı bir cephanelik hâlini alırdı.

Yürürken cübbesinin etekleri silahlarının ağırlığından dolayı ayaklarından bir metre kadar geride giden bu mollanın yanına sokulmaya kimin cesareti vardır?

Şöyle böyle, kâğıt oyunlarını biraz bilirim. Onu da öğrenmem epey tuhaf olmuştu. Beni vaktiyle bir memuriyete tayin etmişlerdi. Çocukluk gayretiyle olacak bir kartvizit bastırdım. Kartvizitler matbaadan geldi, fakat benim de azil[3] emrim birlikte; kartlarımı rahat rahat kullanamadım, caka yapamadım.

1 Hz. Muhammed döneminden sonra ortaya çıkan değişik yargılar, ilkeler.

2 İnce bir halatın ucuna bir kurşun parçası bağlanarak yapılan bir tür kırbaç.

3 Görevden alına.

Elimdeki kartları evirdim çevirdim, can sıkıntısından ne yapacağımı bilemiyordum. Nihayet kartların arkasına iskambil işaretleri yaptım, hem boş günlerde böylece dolup dolup boşaldı, hem de kahveye gittiğim zaman can sıkıntısından kurtuldum. Çünkü bu kahvede siz bile olsanız, dünyanın en güzel konuşan adamı sayılsanız kimse yüzünüze bakmaz. İlla ki bir marifetiniz olacak. Ya satranç, ya dama, ya tavla, ya domino, yahut da kâğıt oyunlarından birini adamakıllı bileceksiniz.

Dama oyununu bilenler bir köşede marifetlerini gösterirler. Satranççılar bir köşede, kâğıt oyunu oynayanlar başka bir köşede; bunların aralarına serpilmiş masalarda tavlalar sıralanmıştır. Kulağınıza söyleyeyim; bu oyunları bilenler burada iyi dostluklar kurar. Hani insanın istikbalinde de tesiri olur. Şu kadarını size söyleyeyim, geçen seçim devresinde bu kahveden yarım düzine satranççı saylav[1] oldu...

Biz de kafileye katıldık; türlü türlü kâğıt oyunları ile hâlli hamurlu olduk. Bu yüzden dostlar peydahladım. Adam olmak, yani maaş sahibi olmak istikbalimi temin eder diye daha çok umutlandım. Hulasa, burası, işyar[2] olacaklara bir açık kapı idi.

Fakat bir gün, gazetelerde bir haber okudum, kolum kanadım kırıldı; Taşhan yıkılıyormuş.

– Ne yapacağız artık? dedim.

Ahbaplar, şu kahveye gideriz diye söylendiler ama bana kötü bir başlangıç gibi geldi. Dediğim de oldu.

Bir gün oyuncular kahveye hep asık suratla geldiler. "Hayrola" demeye vakit bırakmadan anlattılar:

– Hazirandan sonra kahvelerde kâğıt oyunları yasak ediliyor.

Bu haber doğrusu bana bir işten çıkarılmak gibi tesir etti. Aşağı yukarı ekmekten oldum demektir. Güç hâlle topladığım dostlar bir daha kaybolacaklar, ben o kuşları bu kafese koyuncaya kadar ne kadar ökse sarf etmiştim, şimdi kafesin kapağı açılıyor, onlara;

1 Milletvekili.

2 Görevli, memur.

– Azad buzad beni cennet kapısından gözet! deniyor.

İş bu kadarla kalmıyor, bana sabah kahvesini kim ısmarlayacak, iki palet Serkildoryan'ımı[1] kim alacak? Oyundaki maharetime bakarak kim bana ara sıra falan daire boş yer var diye iş salık verecek?

Hesaplar alt üst oluyor.

Ne yapayım, ne işleyim, hayatımı nasıl kazanayım?..

24 saatlik bir açlıktan sonra kafamda bir şimşek çaktı:

– Ben, dedim, yazıcı[2] olacağım.

Arkadaşım bu buluşa güldü:

– Sana kim metelik verir? dedi.

O günden tezi yoktu, aldım elime kalemi, ne kadar adı tanınmış, tanınmamış edip[3], şair, yazıcı varsa basılı bir mektup gönderdim; mektup ve zarfları bastırmak için bir matbaacı ile ortak oldum. Zarfların üstüne şöyle bir başlık koydum: "Dünya Şaheserleri Antolojisi". Mektupta yine aynı başlık vardı, kendilerine mektup gönderdiklerimden şunu rica ediyordum:

– Ben bir antoloji yazıyorum. Şimdiye kadar basılmış olan eserlerinizden birer örnek gönderiniz.

Kısa zamanda on bin üç yüz kitap geldi. Bu on bin kitap dört bin yazıcıya aitti. Bizden dört bin kişinin adını taşıyan bir antoloji yazdım, bunların resimlerinin üstüne Homer'in, Şekspir'in, Hugo'nun da eserlerinden parçalar koydum. Kitabı dört bin bastırdık.

Tabii diyeceksiniz ki, böyle kitabı kim okur. Piyasada kimse tutmaz, piyasası bu kitabın içindeydi. Adı ilk defa bir kitaba geçen en aşağı 3990 kişi vardı.

Bunlar birer tane aldılar. Geri kalanı da meraklılar... Fakat aradan bir ay geçmedi, kitabın ikinci baskısını yapmaya mecbur olduk. Çünkü bizim "Dünya Şaheserleri Antolojisi" boyuna satılıyordu.

---

1 Dönemin ünlü sigara markalarından.

2 Yazar.

3 Edebiyatçı.

Şimdi bin bir bereket versin, elim para tuttu. Yazıcılardan aldığım kitaplarla da bir kütüphane[1] açtım. Haşet'te Akba'da olmayan çeşitler bizim dükkânda var. Gül gibi geçinip gidiyoruz.

1 Kitabevi.

Namusumun Heykeli

I

Vapur kıyıya yaklaştı. Bir yolcu gemisinin Karadeniz kıyılarında karaya yaklaşmasının ne demek olduğunu elbet bilirsiniz.

Vapurun demir attığı yerden iskeleye kadar bir hayli yol vardı. Vapurun güvertesinden iskele, denize atılmış bir kalas parçası gibi gözüküyordu. Kalasın üstünde adam var mı yok mu pek belli olmuyordu.

Kaymakam bir türlü gözlerine inanamıyordu. O sanıyordu ki, şimdi geminin sağı solu elleri bayraklı halkla dolacak, bir kalabalık gelecek, kendisini gemide ziyaret edecek, kendisi de onlara uzun uzun sözler söyleyecek, sonra davullar çalınacak ve bayrakların gölgesinde Kaymakam Bey şehre girecek.

O böyle düşündüğü için daha sabahtan tıraş olmuş, kocaman kocaman, etli yağlı yanaklarını o kadar perdah etmişti ki, usturanın altında yüzülmüş bir deri parıltısı kalmıştı. Pudralandı, jaket atayını[1] giydi. Önünü ilikledi, fesini kaşlarının üstüne kadar indirdi. Heybetli gözüküyor muyum diye büyük aynanın karşısına geçti, kendine bol bol baktı. Kocaman göbeğini, heybetli ensesini bugün de sevgi ile seyretti.

Teker teker sandallar geliyor, yolcu alıyorlar. Fakat Kaymakam'ı almaya gelen ne bir sandal ne bir kayık hatta ne de bir salapurya var.

Kaymakam hiddetlendi:

---

1 Resmî ziyaretlerle davetlerde erkeklerin giydiği arkası yırtmaçlı, etekleri uzun, önleri yuvarlak kesiinli ceket.

– Ben size gösteririm, der gibi, bir kartpostala pek benzeyen kasabaya gözlerini açarak baktı.

Hiddetinden dişlerini gıcırdattı.

Tombul bacaklarını kımıldattı.

Rengi kıpkırmızı oldu. O kadar kızarıştı ki, vapura yanaşan sandallardan birinde türkü söyleyen delikanlıya bağırdı:

– Şimdi gelir seni tepelerim ha!

Nihayet Kaymakam'ı arayan bir sandal vapura yaklaştı.

Ve bir ses duyuldu:

– Bizim Kaymakam Bey.

Sandalda iri gövdeli bir sandalcı, bir de sandalın ardında gümüş saplı bastonuna dayanmış kıranta bir adam vardı. Kıranta adam karalar giymişti. Redingotunun[1] önü ilikliydi.

Sandal vapura yanaşınca kıranta adam ayağa kalktı.

Kaymakam, vapurun merdiveninin başına kadar geldi, ellerini cebine soktu. Gözleri parıldıyordu. Kıranta adamı tokatlayacakmış gibiydi.

Kıranta adam, yavaş yavaş ayaklarının ucuna basarak yukarıya çıktı.

Kaymakam, kıranta adamın reveransına bakmadı bile.

– Ne istiyorsun? diye seslendi.

Kıranta adam:

– Şey, bendeniz, dedi, kaymakam vekili... Zati âlinizi karşılamaya geldim.

Kaymakam karşılık vermedi. Kafasını çevirmeden, yüzünün bir çizgisini oynatmadan sağ gözünü sağa doğru oynattı.

Kıranta adam, bundan bir şey anlamadı. Olduğu yerde durdu.

Hâlbuki Kaymakam, iş becermekte örneksizdi. Ona göre idareciliğin başı ve sonu az söylemek, boyuna susmak, konuşunca şamar atar gibi sözler savurmaktı. Bunun için gözünün ucu ile konuşmayı "hik-

1 Arkası yırtmaçlı, etekleri uzun, çift sıra düğmeli, resmî erkek ceketi.

meti hükûmet"[1] açmazlarından biri sayardı. Kaymakam vekiline de söz söylemektense gözünün ucu ile istediğini anlatmayı işine uygun buldu.

Sandal iskeleye yaklaşınca Kaymakam Bey'in yüreğine su serpilir gibi oldu.

İskelenin üstünde kalabalık vardı.

Bayraklar dalgalanıyordu.

Bir zurnanın yanık sesi, davul gürültüsü kasabaya büyük bir adamın geldiğini anlatıyordu. Kaymakam, iskeledeki bu kalabalığı görünce daha çok kızdı.

Karşısında el pençe divan durur gibi büzülen kıranta kaymakam vekiline:

– Bu adamlar, dedi, bir kaymakamın geldiğini bilmiyorlar mı?

Adam, temennah ettikten[2] sonra:

– Biliyorlar Beyefendi, diye mırıldandı.

– Usul, kanun, nizam dışında işler bunlar... Bu toplanış kanunsuzdur.

– Mutasarrıf Bey[3] de, Vali Paşa böyle karşılanır, Nazır[4] Paşa hazretleri de geldiği zaman hep böyle iskeleden istikbal edildi[5]; usul, anane[6] icabı budur.

Kaymakam, geniş bir nefes aldı:

– Ona karışmam, eh öyle ise...

Sandal denizde bir yere dek geldi, durdu.

Sandalcı ve kıranta adam ayağa kalktılar.

---

1 Bilgice yönetim.

2 Elini başına götürüp selamladıktan.

3 Osmanlı yönetiminde birkaç ilden oluşan sancak yöneticisi, bugünkü anlamda bölge valisi.

4 Bakan.

5 Karşılandı.

6 Gelenek, görenek.

Kaymakam vekili seslendi:

– Buyurun beyefendi.

– Nereye?.. Deniz ortasındayız.

– Sandalımız daha ileri gitmez.

– Ne yapacağız?

Sandalcı sıvanmış bacaklarıyla hemen suya atladı, Kaymakam'ın olduğu yere kadar geldi. Önünde eğildi.

– Buyrun Bey, dedi.

Kaymakam şaşırdı. Yine küplere bindi.

– Ne rezalet bu!

Kıranta adam, ellerini ovuşturarak söyledi:

– Efendim buyrun, sandalcının sırtına binin. Burada, Mutasarrıf Bey de, Vali Paşa da böyle çıktı.

Kaymakam Bey, bu defa kızgınlığını çabucak giderdi. Çünkü büyükler böyle yapmışlar!

Kaymakam çok şişmandı, koskocaman göbeği vardı. Bacakları, kalçaları yanında, sandalcı, büyük bir yağ fıçısına takılmış bir sırık gibi kalıyordu.

Sandalcı, suları yara yara ilerledi. Şişman, iskeleye çıktığı zaman aylıkçılardan birinin çocuğu babasına:

– Babacığım, dedi, bu adam hani senin bana aldığın balık yağı şişesinin üstündeki resme ne kadar benziyor.

Gerçekten morina balığını sırtlayan balıkçının resmi burada canlanmıştı.

Kaymakam, sandalcının sırtından iskelenin kazıkları üstüne bir küfe yemiş gibi bırakıldı.

Kaza ileri gelenleri birer birer geldiler, elini sıktılar. İskelenin kenarında, silahları omuzlarına, düğümlü çamaşır ipi ile asılmış zaptiyeler[1] selam duruyorlar.

1 Osmanlı döneminin güvenlik görevlileri.

Mektep çocukları şarkılar söylediler.

Kaymakam kısa bir söz söyledi. Sözünü şöyle bitirdi:

– Artık eşkıya görmeyeceksiniz. Yolsuzluk görmeyeceksiniz. Çünkü ben buradayım! Ben kanunlardan, nizamlardan kıl kadar ayrılmam.

II

Hükûmet konağının önünde tüfeğine süngü takmış bir jandarma kapıdan içeri girmek isteyene sadece bir kelime söylüyor:

– Yasak!

Ellerinde istidalarıyla[1] bekleyen bir sürü halk sıra sıra yerlere diz çökerek çömelerek hükûmet kapısının açılmasını bekliyor.

İçlerindeki tek teselli:

– Devlet yasağı uzun sürmez, sözüydü.

Kaymakam, içeride tahrirat kâtibine[2] bağıra bağıra anlatıyordu:

– Bu ne rezalet, demirbaş olmayan yerde iş görülmez. Demirbaşlar kaydedilinceye kadar muamele[3] yok. Demirbaşa kaydedilmemiş eşya kullanamam. Kimseye de kullandırmam. Bu ne suistimal[4] efendim?..

Kaymakam birer birer eşyaları demirbaş defterine kaydettiriyor.

Kaymakam'ın odasının bitişiğindeki odada, kaz başlı şemsiyesine dayana dayana içeri giren sof[5] ceketli, yeleğinin göğsü altın köstekli hususi muhasebe kâtibi[6] köşede oturan gözlüklü, kır sakallı ihtiyara seslendi:

---

1 Dilekçeleriyle.

2 İlçelerde resmî yazı işleriyle görevli memur.

3 Resmî işlem.

4 Görevi kötüye kullanma.

5 İnce yünlü, sertçe bir çeşit kumaş.

6 Özel saymanlık yazmanı.

– Oh şükür Allah'a! Eshabı mesalihten[1] kurtulduk. Şöyle birkaç gün daire kapalı kalsa!

– Kaymakam Bey bizleri düşünüyor da ara sıra böyle tatiller yapıyor galiba!

– Ne dedin, senin demirbaş defteri meselesinden haberin yok galiba!

– Demirbaş, sahi vaktiyle böyle bir şey söylenirdi.

Altın köstekli yeleğine parmağını taktı:

– Yandın, dedi.

– Neye?..

– Neye olacak, senin şu Çanakkale testisi yok mu, vaktiyle tahrirat kâtibinin odasındaydı. Demirbaşta öyle kayıtlıdır.

– Bu testi bana rahmetli malmüdürünün hibesidir.[2] Vasiyet ahkâmı caridir.[3] Onu benden kimse alamaz.

– Kaymakam gelsin de sen görürsün. Demirbaştaki kaydı meydana çıkar.

– Müteveffanın[4] hibe ettiği, vasiyet kıldığı şeylere kanunlar dokunamaz. İndallah mezmumdur.[5]

– Mezmumluğuna mezmumdu ama, senin gibiler için değil, çünkü malmüdürü o testiyi bizim odadan alıp sana vermişti, mal sahibi biziz.

O zamana kadar söze karışmayan bir zat nargilesini tokurdattı.

– Ölümlü dünyada düşündüğümüz şeye bak; bir testinin hikâyesini saatlerce sürdürüyorsunuz. Yakın bir nargile, nargilenin faziletleri saymakla tükenmez. Hele bakın; bir tokurdatın dünya malına meyliniz kalmaz.

İhtiyar kâtip, sürmeli gözlerini süze süze filozofça bir eda ile anlattı:

---

1 Resmî dairelerde işlerini takip edenler.

2 Bağışıdır.

3 Vasiyetin kuralları yürürlüktedir.

4 Ölenin.

5 Tanrı katında hoş görülmez.

– Nargilenin beş türlü faydası vardır.

Parmakla saymaya başladı:

– Birincisi; nargile içenin sakalı ağarmaz. Çünkü nargile içen gençken ölür gider. İkincisi; evine hırsız gelmez, çünkü nargile içen sabaha kadar öksürür. Üçüncüsü; yanına köpek yaklaşamaz, çünkü nargile içen bastonla gezer. Dördüncüsü; zengin olur, çünkü nargile içenin iştahı kapanır, az yemek yer. Beşincisi; doktora muhtaç[1] olmaz, çünkü fücceten[2] vefat eder, yatağa düşmez.

Üç ahbap, nargilelerini tokurdatmaya başladılar, bir çay içtiler.

Nargilelerin tömbekileri tam buram buram dumanlar salıverdiği bir zamanda kasabanın saat kulesi gümbürdedi.

Üçü de iftar bekleyen tiryaki gibi hemen süratle yerlerinden kalktılar. Öğle yemeğini yemek için evlerine doğru yollandılar.

III

Kaymakam, on gün sonra memurlarını etrafına topladı:

– İğneden ipliğe kadar demirbaşı bitirdik... Artık rahat rahat çalışabiliriz. Ben kanundan, nizamdan başka bir şey tanımam, hatır gönül nedir bilmem. Memleketi hep bu hatır gönül mahvetti.

Bütün kaza memurları başlarını dört elif miktarı indirdiler:

– Evet, vatan böyle harap oldu, dediler.

Kaymakam Bey, tahrirat kâtibine çıkıştıkça çıkışıyordu.

– Ayaklarımın altına alır da seni tekmelerim herif... Bu ne hâl, ne cüret, bu ne küstahlık... Usul yok mu, nizam yok mu, muhasebei umumiye ve hususiye[3] kanunlarını nazarı itibara[4] almadan nasıl olur da bu lüzum müzekkeresini[5] yazarsın! Evvela bu kanunları bir gözden geçir. Sonra ona göre, takvim hakkındaki lüzum müzekkeresini yaz.

1 Gereksinim duymaz.

2 Birdenbire, ansızın.

3 Genel ve özel saymanlık.

4 Göz önüne.

5 Gereklilik tezkeresini, yazısını.

Tahrirat kâtibi, tespihböceği gibi büzülerek:

– Efendim, dedi, müsaade buyurun, evvela bu kanunları bulayım.

– Pekâlâ!

Kasabanın kütüphaneleri altüst edildi, bu kanunlardan eser yoktu.

Kaymakamlık mutasarrıflığa[1], mutasarrıflık valiliğe, valilik nezarete[2] yazdı.

Nezaret, bu kanunların yeniden basılmakta olduğunu, baskı bittikten sonra gönderileceğini yazdı.

Vilayet, bunu bir ay sonra mutasarrıflığa bildirdi. Mutasarrıflık da iki ay sonra kazaya bildirdi.

Kaymakam altı ay kadar bekledi. Nihayet kitaplar geldi. Kitaplara baktılar. Ve takvim hakkında hüküm aradılar. Komisyon teşkil edildi, bunun münakaşa suretiyle mi yoksa teker teker mubayaa mı edileceği[3] hakkında kararlarda ihtilaflar[4] çıktı.

Mutasarrıflığa soruldu. Mutasarrıflık münakaşa suretiyle mubayaası için son kararını bildirdi.

Kaymakam, o gün, mutasarrıflıktan gelen cevabı alınca geniş bir nefes aldı:

– Oh şükür Allah'a dedi, milletimin parasını kanunsuz yere sarf etmekten kurtuldum. Usul ve nizam ne ise onu yerine getirmeli.

Tahrirat kâtibi lüzum müzekkeresini yazarken bir nokta kafasına ok gibi saplandı. Bu takvimler, hangi sene için alınacaktı.

Muameleye nazaran[5] geçen senenin takvimi olmalıydı. Hâlbuki geçen senenin takviminden ne istifade olunacaktı?[6]

---

1 Sancak yönetimine.

2 Bakanlığa.

3 Satın mı alınacağı.

4 Anlaşmazlıklar.

5 İşlemlere göre.

6 Yararlanılacaktı.

Kaymakam'a meseleyi üç saat kadar anlatmaya çalıştı. Fakat Kaymakam hiddetle yerinden zıpladı:

– Bütçede bir para nereye tahsis edildiyse[1] ona göre sarf edilir. Bütçede para hangi senenin takvimine tahsis edilmişse siz onu alın.

Tahrirat kâtibi boynunu büktü, yalvarır gibi vaziyet aldı:

– Aman efendim, inayet buyurun[2] yeni sene takvimini alalım, dedi.

Kaymakam:

– Olamaz, ben nizam haricine[3] çıkamam, diye ayak diredi.

Nihayet şu kadarına müsaade etti:[4]

– Rüştiyenin[5] muallimi evveli[6], her gün hükümet konağına gelsin, takvimi bu seneye göre üzerinden düzeltsin, dedi.

Bir gün onun mutasarrıf olduğunu duyduk ve onun yaptırdığı şehir bahçesinin çifte duvarını gördük. Şüphesiz siz, şimdi bana bu mutasarrıf beyin bu meseleyi niçin böyle hallettiğini, neden bahçenin iki tane duvarı olduğunu sormazsınız.

Tabii hatırlarsınız ki, şehir bahçesinin duvarı bütçeye konan paranın yarısı ile tamamlanmıştır.

Akıllı memurlardan biri:

– Efendim, kalan para ile bahçeyi tanzim edelim, demiştir. Fakat o buna derhâl hiddetlenmiş, tahsisat, mevzuu lehinden gayri[7] bir yere sarf edilemez. Bu parayı bahçeye değil, duvara sarf edin, demiştir. Bu duvar da böylelikle meydana çıkmıştır.

---

1 Ayrıldıysa.

2 İyilikte bulunun.

3 Dışına.

4 İzin verdi.

5 Ortaokulun.

6 Baş öğretmeni, müdürü.

7 Kendi konusundan ayrı.

Bazı haylazlar, bu ikinci duvarı bir israf belgesi diye ileri sürerlerse de siz katiyen buna inanmayın. Kendisine sorun, şimdi o size hiç çekinmeden melon şapkasını kalın kaşlarının üstüne çekerek şu cevabı verir:

– Bu duvar benim namusumun heykelidir.

Büyük Ayaklı Kadın

Lâ-Ö-Çenk, bir içim sudur. Güzeldir, gözleri çekik çekiktir. Sade bir kusurcağızı vardır. Ayakları biraz büyüktür. Malum ya Çin kadınlarının ayakları mini mini bir güvercin yavrusu gibi bir şeydir.

Lâ-Ö-Çenk, bu kusuru yüzünden Li-Ki Baço şehrinin kadınları ve erkekleri tarafından âdeta nefretle karşılanırdı. Bütün kadınlar ayak parmaklarının tırnaklarına altın yaldız sürdürürken cetlerine[1] yalvarırlar:

– Mukaddes[2] cetlerimiz... Sakın ayaklarımızı Lâ-Ö-Çenk'inki gibi büyütme, derlerdi.

Çin delikanlıları bu ayakları öbür Çinli kadınlardan bir buçuk santim daha büyük olan kadını gördüler mi yüzlerini buruştururlar:

– Gördün mü acuzeyi, derlerdi.

Hâlbuki Lâ-Ö-Çenk, henüz yirmi beşinde ya vardır ya yoktur. Vücudu mütenasiptir[3]. Yelpazesini pek edalı kullanır. Gözlerinin içi bir haşhaş çiçeği gibi esrarla doludur.

Madam Lâ-Ö-Çenk, afyon tesiri yapan bakışlarıyla bir akşam sahilde Sidney'den gelen bir gemici ile karşılaştı.

---

1 Atalarına.

2 Kutsal.

3 Düzgündür.

Gemici beyazdı, endamlıydı[1], gözlerinde uzak denizlerin, uzak iklimlerin parıltıları vardı. Madam Lâ-Ö-Çenk, ıslık çalarak sahilde meyhane arayan gemicinin gözüne ilişti. Gemicinin mavi gözleri, afyon buharı gibi ruhunu kaplayan kadının gözlerine daldı.

Madam Lâ-Ö-Çenk gemicinin bu uzun uzun vardiyada kara gözler gibi ümitle, teselli ile baktığını görünce doğrusu sevindi. İçi hop etti. İlk hoşuna giden erkek, bu gürbüz gemiciydi. Hem bu adam saçlarını akşamları bal kavanozlarına sokan uzun sakallı, düşük bıyıklı adamlara benzemiyordu. Madam Lâ-Ö-Çenk kendi memleketinin delikanlılarını görünce ifrit olurdu. Nasıl onlar Lâ-Ö-Çenk'i çirkin görürlerse, o da onları beğenmezdi.

Gemici gemiden büyük bir hırsızlık yaptığı için kaçmıştı; şehirden ayrılamıyordu. Elinde de epey para vardı. Madam Lâ-Ö-Çenk ile evlendiler.

Gemici evlendikten sonra uslandı. Li-Ki Baço'da namuskârane bir hayat sürmek için bir manifatura mağazası açtı.

Gemici, Madam Lâ-Ö-Çenk'e sivri tepeli, saçakları geniş ve oymalı bir ev yaptırdı. Karısını çok seviyordu. Lâ-Ö-Çenk de sade kocasını seviyor, ona hiç hıyanet etmiyordu.

Madam Lâ-Ö-Çenk'in namusunu bir buçuk santim uzun olan ayakları bütün şehre karşı bir sur gibi müdafaa etti.

Odasının dört köşesinde fırdolayı çevrilmiş Hint maunundan raflar üzerinde gümüş seslerini etrafa yayan saatler kibarlığın bir alâmeti olarak birbirlerini seyrederlerdi. Lâ-Ö-Çenk, saatin bir kibarlık, bir zarafet, bir Avrupakârilik olduğunu bilirdi. Onun için bir odada yirmi saat, saat başında türlü türlü sesler çıkarırdı.

Madam Lâ-Ö-Çenk, bu saat bolluğu içinde bir ipek yığını ve ipek hışırtısı hâlinde dolaşırdı.

1 Boylu bosluydu.

Madam Lâ-Ö-Çenk, Çin gonguna elindeki sopa ile vurdu mu sofada kapılar açılır; ellerinde fağfur[1] çaydanlarla[2] irili ufaklı bir sürü hizmetçi meydana çıkardı.

Madam Lâ-Ö-Çenk o kadar zengin olmuştu ki, her sabah kalkar kalkmaz ellerini üç defa açar, kapar ve ecdadına ibadet ederdi. Sonra da cetlerinin her gün muhtaç oldukları altını onlara gönderirdi. Sabahları ibadetten sonra Madam Lâ-Ö-Çenk, hesapsız bir altınlı kâğıt tomarı alırdı, bunları ince bir alev sütunu hâline koyardı. Bu suretle Lâ-Ö-Çenk, cetlerine ömürlerinde ellerine, avuçlarına girmeyen serveti bir alev sütunu vasıtasıyla gönderirdi.

Seneler geçti, kâh Avrupa harp gemileri sık sık sahilleri bombardıman ediyor, kâh sulh devirleri açılıyordu. Çinlileri Avrupalılaştırmak için sürü sürü misyonerler, güzel kadınlar filan gönderdiler.

Madam Lâ-Ö-Çenk, Çin'e Avrupalıların yerleşmesi için canla başla çalıştı. Avrupalıdan fazla Avrupalı oldu. Madam Lâ-Ö-Çenk yüksek Avrupalı memurların, amirallerin, kumandanların sofralarından ayrılmıyor, balolarda, diplomat müsamerelerinde[3] bir yıldız gibi parlıyordu. Fakat bir gün bir ihtilal her şeyi altüst etti. Lâ-Ö-Çenk'in kocası bir kalın satırla ikiye bölündü. Dükkânı kül hâlini aldı.

Madam Lâ-Ö-Çenk senelerce süründü, yerliler onun yüzüne bakmıyorlardı. Li-Ki Baço'dan çıktı; dilene dilene uzak diyarlara gitti. Nihayet Şanghay köylerinden birinde bir Avrupalı karakol kumandanına dert yandı. Karakol kumandanı onun Avrupalılara yaptığı hizmete mukabil[4] yanında hizmetçiliğe aldı.

Lâ-Ö-Çenk, Avrupalı delikanlıyı bir çocuk gibi seviyor. Ona baktıkça sevdiği, can attığı beyazlar ülkesini, kocasını, refah günlerini bir tablo seyreder gibi delikanlının bedeninde seyrediyordu.

---

1 Çin porseleni.

2 Çaydanlıklarla.

3 Diplomatların verdiği akşam yemeklerinde.

4 Karşılık.

Bir gün kadın hastalandı. Evin bir köşesine ona bir yatak yaptılar. Kumandan yeni bir hizmetçi tuttu.

Sabahleyin uyandığı zaman kumandan seslendi:

– Süt nerede?..

– Yok efendim!..

– Lâ-Ö-Çenk bulurdu.

– O sizi çok severdi, elinde bir kâse, bütün köyü dolaşır emzikli kadınların sütünü toplar, size getirirdi. Ben de sizi onun kadar severim. Ama emzikli kadın kalmamış!..

Kumandanın rengi attı. Elini midesinin üstüne bastırarak dışarı fırladı.

İçeriki odaların birinden bir tabanca sesi duyuldu.

Biraz sonra iki nefer[1] bir cesedi sarı nehre salıverdiler.

1 Asker, er.

Deniz Hasreti

Günün bazı saatlerinde su içinde, bazı saatlerinde suyun kenarında sayılan bu kahvenin sabahleyin ilk gelen müşterisi bir ihtiyardı. Her sabah alacakaranlıkta arkasız iskemlesinin ayaklarını dalgaların yavaş yavaş ıslatacağı bir şekilde sahile yerleştirir; iskemlenin ayakları kıyıya biriken çöplerin üstüne basar, rengi uçmuş, cinsi değişmiş ne kara nebatlarına ne de deniz hayvanlarına benzeyen bu çöpler ihtiyarın ayakları altında uzanır gider. Burası karadan bir parça mıdır yoksa üstü örtülmüş bir deniz midir, pek fark olunmaz. Bazı taraflarında ayaklarınız karada yürümekte olduğunuz hissini verir. Bazen bir adım atarsanız, dizlerinize kadar suya dalarsınız.

İhtiyar adam, kahvesini burada içer, gazetesini burada okur, tavlasını burada oynar, dostlarıyla burada münakaşa eder, gençlere burada nasihat verirdi.

Kahveciler, kayıkçılar, garsonlar onu tanırlardı. Sabahleyin genç kahveci çırağı onun sözünü işiterek gözlerini açar:

– Emret Beybaba, der.

Bu, sabah serinliğiyle söğüt dallarında dolaşan ilkbahar rüzgârının musikisine benzeyen çocuk sesine, gözlerinin ucunda hâlâ bitmemiş bir rüya dolaşan ihtiyar cevap verir:

– Bir çay oğlum!.. derdi.

O her sabah yatağından fırlar, buraya denize doğru koşardı.

Onu böyle erken erken sokakta görenler hayret ederler, ihtiyarın evinde hiç rahat yüzü görmeyen, günün en güzel saatlerinde yatağı-

nın üstüne bedeninin izlerini seremeyecek kadar bedbaht[1] olduğuna hükmederler. Veya sanırlar ki, bu adam rüyalarından korkuyor, onlardan kaçıyor. Yahut ihtiyar, bir ses, genç bir sesle kucaklaşmak için deniz kenarını, günün tenha saatlerinde seçiyor.

Onu herkesten iyi tanıyan sandalcılardır. Sahile bir gemi yaklaştığı zaman seslenirler.

– Beybaba, gemi geliyor.

"Gemi geliyor" sözünü ihtiyar işittiği zaman yüzünün hatlarında bir gerilme olur. Buruşuk deriler altında acayip gençlik rüzgârı eser, gözleri ümitsizlikten kurtulur, derhâl lacivert kruvaze ceketinin düğmelerini ilikler, kasketini düzeltir:

– Haydi evlat, der.

Bazen birkaç sandalcıyı bir sandala toplar, üç çifte ile gemiye kadar giderdi.

İhtiyar adam eski bir kaptandı, bahriye mektebinin de en eski hocalarındandı.

Sahile gelen kaptanlar onu tanırlar, ihtiyar adam, gemiye ayak bastığı zaman süvariler, gemi zabitleri kendisini karşılar, tayfalar selam dururlar. O, eski bir süvari gibi selam alır. Ve vapuru teftiş ederdi.

Kaptan köprüsünden sintineye kadar her şey ona gösterilir, o her gemi hakkında şifahi[2] birtakım emirler verirdi.

– Oğlum, derdi, bu geminin pruva direği berbat.

Sahile uğrayan gemiler muhakkak ihtiyar kaptandan bir nasihat alırdı. Genç kaptanlar ona kızmazlar:

– Baş üstüne Beybaba, derlerdi.

İhtiyar, teftişlerinde çok ciddiydi, ikinci seferde aynı eksikleri gördüğü zaman gerçekten mesuliyet[3] taşıyan bir adam gibi genç gemicilere çıkışırdı:

1 Talihsiz.

2 Sözlü.

3 Sorumluluk.

– Yazık, yazık, der. Gemi dediğin şeyi ne deniz, ne fırtına batırır; tayfunlar müstesna[1]. Gemileri ancak kaptanlar batırır.

Bu çıkışmalar zaman zaman da tesirini gösterirdi. Eski hocanın otoritesi limana uğrayan gemiler üzerinde bazı ufak tefek tamirler yapılmasına bile sebep olurdu.

Kendisinin emirleriyle yapılan tamirler onu pek memnun ederdi. Fakat bu onun için kâfi gelmiyordu.

Tam otuz yıl, deniz üstünde dolaştıktan sonra onu tekat[2] etmişlerdi. Gemilerin çam ağaçlarından yapılan serenleri, karalara, ormanlara sonsuz bir hasretle yanar dururlar, gemilerin taşıdıkları hasret su üzerinde yüzen bir nostaljidir.

Fakat, karaya çekilmiş bir gemi, çarkları küflenmiş, makineleri susamış bir kadavradır. Karaya çekilmiş bir gemi kadar hiçbir şeye zamanın kaskatı donduğunu, adedin[3] nihayet bulduğunu, geleceğin yaradın olan hareketin deliksiz sükûn[4] uykusu hâline girdiğini göremezsiniz.

Tekaüt olmuş bir kaptan, karaya çekilmiş bir gemiden daha dertlidir. Karaya çekilen bir kaptan, küflenmiş bir makinedir, fakat bir farkla, makineye hüzün veren biz olduğumuz hâlde karaya çekilen kaptan, küflenen makinenin ıstırabını kendinde duyar, zamanın artık donarak daha ilerisini kapayan bir kale duvarı olacağını hisseder; hareketin kaskatılaştığını her saniye anlar.

Bütün bunları kabul edelim, fakat bütün bir ömrü kaplayan bir büyük meçhul ve içi tanınmayan bir büyük muamma gibi uzanan itiyatların[5] tesirlerinden kurtulmak nasıl mümkün olur?..

İhtiyar adam denizden karaya çekildiği zaman, yani iki yıl önce, ona, hekimler demişlerdi ki:

1 Tayfunlar dışında.

2 Emekli.

3 Sayının.

4 Dinginlik.

5 Alışkanlıkların.

– Deniz sizin ciğerlerinizi çürüttü, artık karaların denizden en uzak yerlerinde yaşayacaksınız. Yaylada oturacaksınız.

Hayat korkusu, bozulan ihtiyarların arkasından acayip fısıltılarla insanı aldatan şeytani bir zekâ ile şunları söylüyordu:

– Şimdiye kadar denizde yaşadın, fakat bir de yaylayı gör.

Bu teselliye kandı. Otuz senelik ihtiyadı[1] çok iyi tanıyordu, düşünmeden her şeyi tekrar edebilirdi. İçinde tuhaf bir his, kâşifliğe, yeni şeyler görmeye hasret çeken bir arzu dile geldi. Kendi kendine:

– Pekâlâ, dedi, biraz da karada ağaçlarla, çiçeklerle, hayvanlarla meşgul olurum.

Yaylaya çıkışın ardında, bir hekim raporu ve hayat korkusu, sonra yeni bir şey bulmak, yeni bir zevkle avunmak ihtimali vardı. Hatta ilk günlerde denizden uzaklaşmayı mutlaka zevkin değişmesi, diye karşıladı, sevindi, memnun oldu.

Mantık, hayatımızın üstünde bir tencere kapağına benzer. Ne içinde kaynayan şeyden haberi vardır, ne de içinde kanayandan başkasına, hatta bize bir şey sezdirir. Çok defa can sıkıntısı, melankoliye benzeyen ıstıraplar, bu tencerenin kapağını fırlatır. O zaman insanlar etiketleri, kendi kendilerini aldatan mantıklarıyla değil, asıl hüviyetleriyle, güzellikleriyle, çirkinlikleriyle, delilikleriyle görürler.

"Nihayet balık kavağa çıktı."

Bu söz, ihtiyar kaptanın kendini denizden bin metre yüksekte olduğunu hissettiği zaman ağzından fırlayıvermişti.

Bu sözde bir meraretin[2], beklenmeyen, istenmeyen bir sonun acısı, bir cümle hâlinde çöreklenmişti.

Kendine sorsaydınız:

– Bunu laf olsun diye söyledim, diyecekti.

İlk günlerde kendini bahçeye, çiçeklere verdi; tavuklarla uğraşıyordu.

---

1 Alışkanlığı.

2 Tatsızlığın.

Sabahleyin kalkıyor, elinde bir kazma, bahçenin topraklarını kazıyor, kazmayı toprağa vurdukça bir nevi tiksinme de hissetmiyor değildi. Avuçlarında kürek çekmeden hasıl olmuş nasırlar vardı. Bu nasırlar elinin susuz bir şeye dokunduğunu anlatıyordu. Suya dalmış bir küreğin suyu itişi ve suyun tahta ile dövüşüşü âdeta canlıya benzeyen bir yumuşaklık hissini verdi. Avuç nasırlarından gelen, müphem[1] bir hassasiyet, bir acemilik, acemiliğin can sıkıntısı onu hafifçe üzdü.

Fakat yavaş yavaş alıştı. Çiçekler büyümeye başladığı zaman keyfine payan[2] yoktu.

Bu çetin toprağın sert, murdar[3] katılığının içinden canlı, yumuşak, taptaze hayatın fışkırışı onu biraz teselli etti. Çiçekler onunla konuşur gibiydi. Gerçi gençlikte kafes ardındaki sevgililerine çiçeklerin dili ile nameler[4] yazmıştı. Fakat ihtiyar adamın bahçesindeki çiçekler, onunla başka dilden konuşuyorlardı. Hercaimenekşelerde çekik gözlü, yanakları çıkık insanların profillerini görüyordu. Ve bir menekşe, ona, mütemadiyen[5] Çin sularını hatırlatıyordu.

Fakat bu hatırlayış ne tuhaftı bilseniz! İhtiyar kaptan büyük emekle yetiştirdiği hercaimenekşelerin yanında birkaç defa dostlarına durup dururken hep Japonya'dan bahsetti.

Onun gözlerinde mukavvadan evler, hasır yelkenli ve ipek yelpazeli sarı deniz kıyılarının insanları bir kartpostal gibi dolaşıyordu. Yalınkat hercailerin yaprakları üstündeki çizgiler insana birçok şey hatırlatacak kadar manalıdır. Onun istediği bütün çiçeklerin tohumlarını bulamadılar. O bahçesinde medarların[6] nebatlarını[7] yetiştirmek istiyordu. Sebebini izah edemediği bir arzu onu egzotik hislere can veren nebatları toplayan bir bahçeyi çapalamak, bir bahçeyi ye-

1 Belirsiz.

2 Keyfinin sonu.

3 Kirli, pis.

4 Mektuplar.

5 Durmamacasına.

6 Dönencelerin, burada sıcak iklimlerin.

7 Bitkilerini.

tiştirmek için çalıştırdı. Onun bu arzusunu pek acayip bulanlar vardı. Kendi kendilerine bunu bir bunaklık alameti saydılar. Kendisi de bunu anlıyordu. Niçin bahçe içinde dallarında güneşe karşı kanatlarını geren pırıltılı sıcak iklim kuşlarının tünediği Hindistan cevizleri görmek istiyordu; ılık denizlere yaslanan sedef adalarının nebatlarını ve kıpkızıl bir damla kan gibi ummanın[1] ortasına yaslanan mercan kıyılarının çiçeklerini niçin bahçesinde topluyordu? Bu merakını soranlara şu cevabı veriyordu:

– Artık bıktım bu denizden... Of efendim, of, nedir o, denizler... Biraz da şu toprağa yerleşelim, toprakları işleyelim.

Fakat siz pekâlâ bilirsiniz ki, söylenen cümlelerin gölgesinde, anlatılmayan hayat dalgalanır. Söz yalnızca diplomatlar için değil, herkes için asıl maksatları saklayan bir maskedir.

Kendi de bu sözlere inanmış gibiydi.

Çiçeklerden sonra hayvan yetiştirmeyi merak etti. Cins cins tavuklar, horozlar satın aldı. Onlara güzel boyalı temiz kümesler yaptı. Bir gün pazarda bir ördek satılıyordu. İhtiyar, bu yeşil başlı bodur hayvanı, her pazarlıkta çok çetin davrandığı hâlde, pazarlığa lüzum görmeden satın aldı.

Hayvanı bahçeye salıverirken altı yaşındaki torununa:

– Buna, dedi, iyi bakmalı, tıpkı benim gibi... Garip, sudan başka yerde afallar, enayi olur.

Torun, büyükbabasının sözünde büyük bir hakikat bulmuş olacak ki, annesine:

– Anne, dedi, dedem tıpkı ördek gibi badi badi yürüyor.

– Anne, dedem tıpkı ördek gibi aval aval bakıyor...

O, mütemadiyen dedesi ile ördek arasında bir münasebet aramaya çalışıyordu.

Büyükbaba, bahçeye büyücek bir havuz kazdırdı. Havuz kazılmadan önce torununa:

1 Okyanusun.

– Günah, dedi, bir leğen getir. Hadi, içine su koyalım, bu hayvancık yüzsün...

Torun ve büyükbaba içi su dolu leğenin başına geçtiler, çömeldiler. Batan ve doğan iki dünya, bir hayvan ve bir tekne karşısında birbirlerine daha çok yaklaştılar; büyükbabanın içinde belirsiz bir sevinç rüzgârı dolaşıyor, torunun tecessüsü[1] kabarıyor, suyun üstünde yüzen ördek onu hayretten hayrete sürüklüyordu.

Torun çömelerek soruyor:

– Büyükbaba, bu neden batmıyor? Ben ayağımı bastım, bacaklarıma kadar suya daldım. Bu ördek benden daha mı akıllı?

– Yok... Hiç hayvan akıllı olur mu?

– Neden batmıyor?..

– Batmaz... Kocaman kocaman gemiler vardır, onlar da suların üstünde yüzerler.

Yaylada doğan torun hayretle sordu:

– Gemi nedir?

İhtiyar kaptan ömründe böyle bir sualle karşılaşmamıştı.

Ona anlatmaya başladı. Bu anlatma çok uzun sürdü.

Çocuğa resimler yaptı. Bu resimleri boyadı.

Bir gün çarşıda gezerken oyuncakçı dükkânında bir vapur gördü. İhtiyar, onu ne zevkle, ne heyecanla, ne sevinçlerle karşıladı bilseniz...

Torununa değerli bir hediye almış olmaktan duyduğunu sandığı bu neşenin içinde, kaybedilmiş bir sevgiliye ait bir fotoğraf bulmaya benzer bir hâl vardı.

Çok kahrını çektiğiniz, kendisiyle senelerce kavgalı kaldığınız sevgilinin bütün hatıralarını mahvedersiniz, bu hatıraları yok ettiğiniz zaman da bir yükten, büyük bir azaptan kurtulmuş insanların rahatlığını hisseder gibi olursunuz. Hatıralar sanki içinizden kazınmıştır. Bir gün sandığınızın yahut eski eşyalarınızdan birinin arasında eski günlerinize ait bir şey bulursunuz, mesela bir fotoğraf, bütün

1 Merakı.

hatıralarınız ayaklanır ve her şeye rağmen onunla karşılaşmaktan hoşlanırsınız

İhtiyar kaptan da vapurun karşısında bunu duydu. Torun bu hediyeye büyükbabadan başka hislerle sevindi. Bir tarafta ördek, bir tarafta torun, büyükbaba ve gemi, yaylanın bir köşesinde yepyeni bir âlem olmuştu.

Vapur, ördek, büyükbaba, torun hakikaten dört kişilik bir aile gibiydiler. Büyükbaba gemicilik hakkında öyle tatlı şeyler söylemiş olmalı ki, çocuk konuya komşuya:

– Ben kaptan olacağım, demeye başladı.

İhtiyar adamın:

– Aman sakın ha!.. Kaptan olma çocuğum, demesine rağmen, çocuğun içindeki kıvılcımlar kuvvetli bir körükle kor hâlini alıyordu.

Kış geldiği zaman ihtiyarın en büyük işi, torununa eline geçirdiği eski pusula ile gemilerin istikametleri nasıl tayin ettiğini öğretmek oldu.

Odada duvarlara harita astı, haritaların üstünde koyu mavi renkle gösterilen deniz derinlikleri, ihtiyara acayip sihirli bir âlem gibi gözüküyordu.

Bir gün kar yağarken, torununa şunları anlattı:

– Bak canım, bak şu çizgi yok mu, onun altındaki yerlerde şimdi yazdır ve gecedir. Yaz yemişleri ağaçların dallarında ateşli güneş altında pırıl pırıl yanmaktadır.

Çocuk sordu:

– Dede orası neresi?

İhtiyarın dudaklarından bir kelime fırladı:

– Arjantin, çocuğum.

Sonra ihtiyarın gözleri dalıyor, mektep gemisi ile Arjantin sularına inen genç deniz talebesi gözünün önüne geliyor, onu hasretle seyrediyordu.

Bunun için dünya haritası üstünde gözleri acayip bir şekilde takılır kalırdı.

Çocuk, büyükbabasına bu deniz hikâyeleriyle o kadar alıştı ki:

– Büyükbaba, bana denizlerin masalını söyle de uyuyayım, derdi.

İhtiyar kaptan anlatırdı. Anlatırken çocuk uyur ve ihtiyar, masalın sonunu rüyasında görürdü.

Çocuk sabahları uyandığı zaman büyükbabasının odasına gider:

– Büyükbaba, bugün rüzgâr keşişleme...

Yahut:

– Poyraz... der, yahut bir rüzgâr ismi söylerdi.

İhtiyar bitmeyen rüyalarından rüzgârların adıyla uyanırdı. Çok defa bir gece önceki rüyasını bir masal şeklinde anlatırdı.

Torunla büyükbaba, yaşları büyük insanlar gibi dolaşırlardı.

Bir gün onların yolu hâle düştü. Balıkçı dükkânlarının önünde durdular. Tablalara hazin hazin yaslanmış balıklara ihtiyarın gözü ilişti. Genç günler, bazen beklenilmeyen bir misafir gibi, insanın karşısına çıkıverirler.

Bir bahar akşamıydı... Bingazi ile Girit arasında hararetin[1] 30 dereceyi bulduğu denizden bulut, buhar, nem toplayan semanın denize doğru alev savurduğu bir zamandı. Gök berraktı, deniz masmavi. Ufukta ne kara, ne de bulut vardı. Gözlerinde henüz yabancı iklimlerin renkleri yeni birikmeye başlayan gençlerin içleri ürpermelerle doluydu. Her yeni şey onlara tuhaf geliyordu ve eski hatıralarının yanında bir yabancı gibi çömeliyordu.

Genç adamlar, kendilerinin bir denize batar gibi, gurbete daldıklarını ve bir daha Boğaz sularına ne zaman kavuşacaklarını bir türlü tahmin edemiyorlardı. Genç mühendisler sessiz bir teselli arıyorlardı. Biri ötekinin kulağına fısıldadı:

– Bir çilingir sofrası kursak...

Biri itiraz etti:

– Yemin ettim, gemide abdestsiz durmam.

1 Sıcaklığın.

– Hepimiz öyleyiz... Mahmudiye'nin Haliç'te parçalandığı zamanı biliyorum. İçinden kıpkırmızı kanlar aktı. Sivastopol harbinde ne yaman işler yapmış! Gemiler tekin değildir. Onların ruhu vardır. Veliler[1] gibidir. Abdestsiz yanlarına sokulmak adamı berbat eder. Bizim geminin bir derviş hâli var. Geceleri makineler hep Allah, Allah diye zikrediyor.

Akşam karanlığı basarken, birkaç mühendis oltalarını denize salıverdiler... Oltaların ucunda canlı, kıvrak balıklar günün son ışıklarına kendi renklerinden damla damla parçalar vermişlerdi. O akşamki yemeğin lezzeti damağında hâlâ taptazeydi. Ve kamarada gizli gizli içtikleri rakının kokusu birdenbire genzini yakar gibi oldu. Dikkatle balıklara baktı.

Sonra tiksinir gibi oldu. Ölüm, denizden uzak ölüm ona öyle çirkin geldi ki... Torununa:

– Haydi, yürüyelim, dedi ve hızla ilerlediler...

Tahtanın üstünde yatan kaskatı balıklar, hâlâ kafasında müthiş bir malışer hâlinde uzanıp gidiyordu.

Ona göre en güzel deri, en kıvrak beden, en sevimli renk balıklardaydı. Suyun içinde kıvranan bir balıkta bütün hayatın şamatası, bütün kavgaların güzelliği, bütün sevgilerin canlılığı vardı.

Halin kapısı yanında, kavanozlar içinde tatlı su balığı satan bir dükkâna girdiler. Torununa bir kavanoz içinde üç balık satın aldı.

Kavanozu kâh büyükbaba, kâh torun taşıyordu. Torun kavanozu büyükbabaya vermek istemiyor, büyükbaba elindeki kavanozu:

– Sen çocuksun, belki kırarsın... sözü ile kendi elinde tutmak istiyordu.

Evden içeri girdikleri zaman, iki arkadaş âdeta birbirlerine kırılmış gibiydiler.

Kavanozdaki canlı balıklar, büyükbaba ile torunun günlerini yutmaya başladı. İkisi de, gözlerini açar açmaz, kavanozun başına ge-

1 Ermişler.

çiyorlar; ihtiyar, balıkların suyunu değiştiriyor; çocuk, onlara gıda olabilecek şeyleri bulup getiriyordu.

Çocuk, bir karasinek yakalayıp da suyun üstüne bıraktığı zaman, balıkların, birer torpido gibi, hızla suyun üstünde fırlayışlarındaki ve kırmızı burunlarını dışarıya uzatarak sineği kapışlarındaki sürate hayrandı.

Büyükbaba, torununa kavanoz kenarında denizden, büyük okyanuslardan bahseder, derdi ki:

– Bunlar bir şey mi?.. Bunlar deniz suyunun tadını bilmezler. Bunlar tatlı su balığı... Fakat ne yapmalı, bunlar tatlı suyun Abdurrahman Çelebileri... Denizde fırtınalar olur, ama deniz suyunun tuzluluğunda ayrı bir zevk vardır, diye tutturur, hafif tertip bir deniz coğrafyası, hatta oşinografiden[1] bahsederdi. Sonra coşar:

– Deniz suyunda, der, başka bir havâlet[2] var, vesselam... Yine sana bahriyeli ol demem ama engin denizlerde tek kürekle gez, dolaş. Tuzlu sular öyle uslu, öyle munistir[3] ki, denizlerde ne kötülük olursa hep tatlı suların ve karaların yaklaştığı yerde başlar. Tatlı sular, deniz suyuna karışınca karaların hoppalığı sulara da sirayet eder. Bunu kaç kere gözlerimle gördüm. Fırtına dediğin, korktuğunuz dalgalar, hep bu karaların, denizin güzelliğine hasretinden, denizdeki güzelliğe kavuşmamalarındandır. Deniz, başka şeydir vesselam.

Çocuk, bu sözlerden bir şey anlar mıydı? Anlamazdı, gülümserdi. Yalnız bunları söyleyen ihtiyar adamın gözlerinin döndüğünü, yüzünde acayip çizgiler peyda olduğunu[4] adamakıllı öğrenmişti.

Büyükbaba, bir gün, kavanozu büyüttü, koskocaman bir cam havuz yaptırdı. Cam havuzun dibini yağlıboya ile deniz rengine boyadı.

İstanbul'dan sahil kayaları ve kum getirtti, havuzun dibine yerleştirdi. Havuzu kendi yatak odasına koydu; aynı zamanda torununun

1 Okyanusbilim.

2 Tatlılık.

3 Cana yakındır.

4 Ortaya çıktığını.

günlerini beraber geçirdiği oyuncaklar da burada idi. Duvarlardaki haritaların yanına yeni yeni gemi resimleri asılmıştı. Bir köşede pusula, kapının üstünde tahtadan yapılmış yağlıboya ile boyanmış, yapıştırılmış bir çapa vardı.

Odanın pencereleri öyle bir hâl almıştı ki, bir gemi kamarasına benziyor, pencereler, asılan harita ve resimlerin arasından, bir lomboz[1] deliğini andırıyordu. Perdeler, resimler ve haritalar arasına itina ile yerleştirilmişti. İhtiyar, komşularla, damadı ile tavla oyunlarını da burada oynardı.

Bir gün, komşunun karısı ile tavla oynuyordu. Torunu, dedesinin eliyle yaptığı tahta gemi ile sokaktan satın alınan oyuncak gemiyi eliyle itiyor, iki gemiye yarışlar yaptırıyor, elini suya sokuyor, gemilerin ve elinin hareketinden dalgalar hasıl oluyor[2], balıklar büyük bir korku ile cam havuzun içinde öteye beriye saldırıyorlardı.

Çocuk sordu:

– Dede, bu balıklar neden böyle korkuyorlar, ödleri kopacak diye korkuyorum. Denizlerde de böyle korkarlar mı?

Dede cevap verdi:

– Korkmazlar, çünkü deniz pek derindir. Binlerce metre...

– Yani bizim evi daldırsak içine girer mi?

– Bizim ev, denize bir lokma bile olmaz! Bizim ev, nihayet on metre... Yüz defa bizim evi üst üste getir, o zaman şöyle böyle sahile yakın bir deniz derinliği olur.

– Peki derinliğine derin, fakat iki vapur, yan yana geldiği zaman denizin yüzünü kaplarlar, yine onlar korkar, kaçarlar...

Büyükbaba, tavlayı şöyle bir kenara bıraktı, ciddi ciddi cevap vermeye başladı:

– Denizin ucundan bakınca öbür ucu görünmez ki...

---

1 Kamaraları ve alt güverteleri aydınlatmak için bordolarla güvertelerden açılan yuvarlak pencere.

2 Oluşuyor.

– Atma dede... Alay mı ediyorsun? Hiç öyle şey olur mu? Deniz su değil mi? Suyu bardakta, kovada, havuzda, banyoda gördüm. Bir taraftan öteki taraf görünüyor. Görünmese olur mu hiç, sonra sular dökülmez mi?

– Dökülmez...

– Haydi atma... Şu bardağın bir tarafını kır da, sonra içine su koy bakalım durur mu? Geçen gün, çay bardağı ortasından çatladı, çay her tarafa aktı. Bu, küçümencik bir su, senin deniz dediğin kocaman su, hiç olmazsa kocaman bir havuz içinde olmalı, yoksa dünyayı su basar.

İhtiyar:

– Düşeş, dedi, pulunu yerleştirdi, tekrar çocuğa döndü:

– Sana denizi göstereyim de gör...

Kızına döndü:

– Oğlanı bir deniz kenarına götürsek.

Sonra devam etti:

– Sen de gel, fena olmaz. Hem ablanı görürsün.

Kızı, yüzüne melul melul[1] baktı. İhtiyar, kızın derdini anlamış gibiydi:

– Kocandan izin alırız, dedi.

Güzel komşusuna döndü, gayet samimi bir hava içinde romantikleşiverdi:

– Ah, dedi, ablasının olduğu yeri görseniz ne güzel, ne güzel yerdir. Sahile inin: Portakal tarlaları... Yaprakları cilalı, sert, koyu yeşil ağaçların arasında rüzgâr kalın kabuklu, nemli portakalların dışı gibi, nemli ve kokuludur. Avucunuzu hava durulduğu zaman kapayınız, elinizde bir tutam koku kalır... O kadar güzeldir. Denizden sonra, yeşil portakal ağaçları, sonra daha yukarıda yemyeşil ormanlar...

Deniz sözü, kızında ve komşu üzerinde sihirli bir tesir yaptı:

Komşu:

1 Üzgün üzgün.

– Ben, dedi, gidemem, fakat siz hiç durmayın, felekten birkaç gün çalmış olursunuz.

Çocuk, dedesinin koluna bir sepet gibi asıldı:

– Dede, gideceğiz değil mi?

İhtiyar:

– Evet oğlum, diye cevap verdi.

Çocuk ısrar ediyordu:

– Yemin et, yemin et.

İhtiyar dayanamadı:

– Vallahi götüreceğim... Haydi sus...

Çocuk yine havuzda gemilerini yarıştırmaya koyuldu.

Damadı eve geldiği zaman, çocuk babasına:

– Babacığım, biz teyzeme gidiyoruz; ben denizi göreceğim, büyükbabam beni götürecek, diye müjdeledi.

Damat kayınbabasına:

– Sizi, dedi, askere giden orta mektep coğrafya hocasının yerine muallim[1] tayin ettiler... Hoca askere gider gitmez, derse başlayacaksınız.

İhtiyar, durakladı:

– Fakat, dedi, ben nasıl hocalık ederim?

– Siz vaktiyle bahriye mektebinde hoca değil miydiniz?

– Evet ama, ben sadece gemilerde deniz talebesine gemicilik öğretirdim. Şimdi bu işi ben yapabilir miyim?

– Gördüklerinizi anlatırsınız, kâfidir.

– Fakat, biz deniz kenarına ineceğiz; dönüşte belki!..

– Deniz, sizin sıhhatinize dokunmaz mı?

– Dokunur ama.

– Aması nedir?

---

1 Öğretmen.

– Yemin ettim…

Çocuk babasına yalvardı. Karısı gece kocasına bir şeyler anlattı.

İhtiyar adam, bir vapur kamarasına benzeyen odasında karyolasına çekildi. Piposunu yaktı.

Altmışından sonra yeni bir işe başlamak ona evvela tuhaf geldi. Altmış yaşında bir çırak, gülünç bir şeydir. Askerliği yeni çıkan bir delikanlının yerine gitmek ise, daha acayip bir şeydi. Gözlerini kapadı, kendisini sınıfa girmiş farz etti. İrili ufaklı bir sürü genç insanla karşı karşıyaydı.

Çocukların hepsinin ayrı ayrı bir şeyler sorduğunu düşündü. Ve onlara cevap veremeyince sınıfta kopacak kıyameti hatırladı, kulakları uğultu ile doldu. Çocukluk günlerini hatırladı. İhtiyar hocanın enfiye kutusunu nasıl aşırdıkları, ensesine ısırgan tohumunu nasıl serptikleri birer birer gözünün önüne geldi:

– Bu, dedi, maskaralıktır.

Fakat, bu henüz kati bir hüküm[1] değildi, çünkü yapacağı şeyin kendine göre maskaralık olduğuna inanmamakla beraber içinden ona şu sualleri soruyorlardı:

– Peki, bu işi kabul etmedin; fakat boşu boşuna ne yapacaksın? Kahveye gideceksin, boş ve manasız bir ceset gibi, şehir sokaklarında dolaşacaksın. Torunun bu sene sonunda mektebe gidecek. Günleri nasıl geçireceksin?

İki tezat içinde idi. Birinci tezat; ona balıkların arabaya koşulmasına pek benzeyen alışmadığı yeni bir hayata atılmaktır. Altmışından sonra bir meslek edinmişti. Buna bütün vücudunun altmış yıllık itiyatları ayrı ayrı isyan ediyordu. Daha bu geceden eli dershanenin kara tahtasına çizgi çizmemek için katılaşıyordu. Sağ elinin, masanın üstündeki kibrit kutusunu almamak için inat ettiğini hisseder gibi oldu. Kibriti güç hâlle alabildi. Gözlerinden şüphelendi. Sanki gözleri yeni bir şey görmemek için, ona hıyanet edeceklerdi.[2]

1 Kesin bir yargı.

2 Kötülük edeceklerdi.

İkinci tezat; kendini avutmak için, günleri bir rotatif makine gibi süratle çevirmek isteyen adam için, saniyeleri hafta kadar uzatan boşluk ve şehrin yeknesak[1] hayatıydı. Gazete, dama, dama, gazete, nihayet tavla...

Bu tedbir[2] şehirde saatleri yakalamak için, odanın bir kenarına asılmış bir sinek kâğıdıydı.

Yatağında bağdaş kurdu. Piposunu yeniden doldurdu. Kibriti çaktı, çakışın alacakaranlığında karşıki duvarda asılı camlı bir levha parıldadı. Morumsu aydınlık altında parıldayan eski bir fotoğraftı. Bir geminin bordasında çekilmişti. Yatağından kalktı, elektriği yaktı, resme derin derin baktı.

Resim, gözlerini garip bir cazibe ile çekiyordu. Bakışları onların üstünden bir türlü ayrılmıyordu.

Resimde, büyük bir kalabalık vardı. Bu kalabalık içinde kendini, ölen arkadaşlarını seçti, bu resimle bugün, bu resme bakan insan arasında otuz yıl fark vardı. Fesini, kıyafetini biraz sünepe buldu. Kalabalık içinde bir acemi duruşu vardı. Toyluğun çiğliği elbisesinden, kulaklarından, burnundan dökülüyordu. Bütün bu acemiliğin dekoru içindeki genç günlere herkes gibi, gayet klasik şekilde hasretini ifade için, hafif hafif içini çekti. Sol köşede sade kafası gözüken bir resim önünde biraz daha durakladı, gülümser gibi oldu. Bu surat, ona neler hatırlatmıştı! Bu surat, gemiye yeni gelen, gemide acemiliği ile herkese kendini güldüren bir gemicinindi.

Toy adama misal göstermek isteyenler ondan numune[3] diye bahsederlerdi. Selam verişi gülünçtü, direklere sarılışı paytak paytaktı. Gemi zabitlerinin adlarını birbirine karıştırırdı. Bir acayip hafızası vardı, bütün bunların üstüne de mahcuptu, hicabı[4] acemilikle birleşince Ali, başlı başına bir vodvil[5] hâlini alırdı.

1 Tekdüze.

2 Önlem.

3 Örnek.

4 Utanması.

5 Eğlenceli bir konusu olan, şarkılı, hafif güldürü.

Resmin karşısında sanki Ali'den bir cevap almak istiyordu.

Cevabını kendi kendine verdi:

– Altmışından sonra, sen de bir Ali olmak istiyorsun; lanet olsun böyle işe...

Kestirip atacak, gözlerini kapayacak, rahat rahat sabahı yapacaktı. Fakat resim duvardan ruha akın etti ve harekete başladı.

Donanma Haliç'ten çıktı... Sarayburnu'nu aştı.

Adalar açığında gemilerin manevra yapmalarına irade-i seniye[1] çıktı. Geminin taretleri hep birden ateşe başladı. Bizim için komik, fakat ihtiyar adam için hâlâ hüznünü içinde saklayan bir facia ayaklandı. Taretler ateş ettikten sonra denizi koskocaman bir kara bulut kapladı. Ve gemiyi donanma kaybetti. 12 saat sonra gemi, İzmit açıklarında kendini buldu. Bu hatırayı düşündükçe, hâlâ hicap duyuyordu. Bir gemi, yıllardır top atmamıştı, geminin tozları silinmemişti. Daha o zaman bu hadise hakkında hükmünü vermişti.

– Cehalet! Toz çeliği, zehrin hayatı mahvettiği gibi, silip süpürür!..

İçinden acayip bir cehalet düşmanlığı geçti, geminin batışını da hatırladı.

Anlattıklarına göre, gemi süvarisi kendine gelen torpili görmüş, kumandayı vermiş, fakat geminin dümeni tam beş dakika sonra gemiye istenilen istikameti verecek hâlde imiş.

Bu da cehaletin, ilme inanmamanın düpedüz kendisi idi.

Bu iki hadise, kafasında bir davayı ispat etmek için, ardı ardına sıralanmıştı. Kendi kendine soruyordu:

– Hocalığı kabul etsem, çocuklara hiç olmazsa bu kadarcık hakikati anlatsam... İyi olmaz mı?..

Bu aklından geçerken, Ali'nin suratı tekrar gözlerine çarptı.

Piposunu söndürdü, yatağına uzandı, bir türlü gözlerine uyku girmiyordu. Gerçi artık kendisi de bir şeyler düşünmüyordu. Fakat

1 Padişah emri, buyruğu.

içi belirsiz, adsız düşmanların karşı karşıya geçtikleri bir meydan hâlinde idi.

İçindeki mesele, müphem[1] bir uğultu hâlinde devam ediyordu. Su altında boğuşmaları anlatan hışırtılar vardı.

Boğuluyordu.

Sağa döndü olmadı, sola döndü yine olmadı.

Adı konmamış ve tahlil edilmemiş bir sıkıntı boğazına sarılmıştı.

Biraz hava, biraz nefes almak istiyordu. Yatağından küfür savurarak kalktı:

– Hay kör şeytan hay, diyordu, bu akşam yine uyku haram oldu.

Saate baktı: Yatağa gireli bir hayli zaman olmuştu. Sabah yaklaşıyordu. Bu lomboz deliği hâline giren pencerenin camlarına alnını dayadı, dışarıyı seyretti. Ev bir tepenin üstünde idi, karşıki tepede de sıralanmış aydınlıklar vardı. İki tepenin ortasını karanlık, bir deniz gibi kaplamıştı.

Parıldayan birkaç ışık limanda demirlemiş gemilerin aydınlıklarına ne kadar benziyordu.

Yukarıda, yükseklerde birbirini kovalayan lambalar, Üsküdar'dan Beşiktaş'ın yahut köprünün uzaktan görünümüne ne kadar benziyordu. Karanlık bir deniz kımıldanıyor, dalgalar sessizce nefes alıyor, denizin derinliği, heybeti, kudreti belirsiz bir ufka doğru akıp gidiyor ve karanlığın hudutsuzluğu içinde pusula gibi, gemi merdiveni gibi, arkadaşları gibi, kendi ruhu gibi yakın olan kutup yıldızı mavi gözlerle ona bakıyordu.

Tatlı bir hülya ile, güzel bir ümit içinden geçti:

– Deniz ne güzel şey!..

Ferahladı ve karar vermiş bir adam gibi yatağa uzandı.

İhtiyar kaptan, bir daha damadına hocalıktan bahsetmedi.

Fakat, iki gün sonra, kızı ve torunu ile büyük yayladan uzaklaştı.

1 Belirsiz.

Yolcular, eteğinde hurma bittiği, tepesinde yosunların karla sarmaş dolaş olduğu dağlardan aştılar, manzaralar perde perde değişmeye başladı, step dağ yamaçlarının arkasına saklandı.

Yollarına önce bodur çalılar çıktı. Sonra çamların iniltisi bir acayip yalnızlık korkusu verdi.

Su kenarlarında birer uzun boylu aptal bekçi hayaletiyle yükselerek birbirlerinin omuzlarından, önlerinden gelip geçeni seyre dalan kavaklar, sağa sola sallanırken kıyılara inen sarı, yılankavi yollar önlerine çıktı. Üst üste yatan, ölü otlarla dolu, sonbahar tarlaları bazen simsiyah, bazen kırmızı, bazen ham bakır renginde sıkı girintiler, yıkıntılarla uzanıp giden çıplak topraklar arasından geçtiler, birdenbire portakal bahçesine girdiler.

Büyükbaba yorgundu, dalgın dalgın söylendi:

– Bakın, ne güzel koku...

Belki de bu koku sadece onun burnunda idi. Biraz daha derin bir nefes aldı:

– Oh, diyordu... Genzime kadar girdi. Deniz, deniz kokusu...

Büyükbaba, beyaz badanalı evin önünde otomobilden inerken, büyük bir sıkıntı atlatan insanlar gibi sevindi. Yüzünün hatları değişti. Denebilir ki, senelerden beri görmediği kızını, damadını gördü de sevindi.

İhtiyar kaptanın sevinmesinin sebeplerini sade ve basit bir aile sevgisinde aramak, abesle[1] uğraşmak demektir. Eğer onun ayaklarını yerden kesip de kapısı önünde otomobile bindiği dakikadan itibaren yüzündeki hatları seyre dalsaydınız, ayağının karaya basışından duyduğu hazzı acayip bir aile muhabbeti nişanesi saymazdınız.

İhtiyar kaptan, tekerleklerin sert toprak üstünden kayışında, sandala ilk binen adamın duyduğu acayip ürperişi duyuyordu. Rüzgârlı bir günde sandala ilk binen insan nasıl sandalın kenarlarına yapışır, avuçlarıyla tahtaları kavramak isterse, ihtiyar kaptan da otomobilde aynı vaziyeti almıştı.

1 Saçmalıkla.

Yaslandığı yere büzülmüş, elleriyle kenarlara sarılmıştı. Rengi, zaman zaman sapsarı kesiliyordu. Dudakları titriyor, ara sıra bir şeyler mırıldanıyordu. İnanınız: İhtiyar kaptan da dua okuyordu. Tekerlekli bir nakliye vasıtasıyla yolculuk onda asabını sarsacak, bütün bedenine hükmedecek kadar derin tesirler bırakmıştı.

Otomobile binince başı dönenleri, bir deniz tutmasına benzeyen hâller geçirenleri hep tanırsınız, fakat ihtiyar kaptanın derdi, sanıyorum, bazı insanlarda olan deniz korkusunun zıddı idi, o da karadan korkuyordu. Onun için, hayat yumuşak, çok elastiki hacimlerden ibaretti. Ona göre, hayat mikyası[1] denizdi. Onun su, fırtına ve pusuladan mürekkep[2] bir dünyası vardı. Ona göre, dünya yumuşacık su, suyun üstünde yüzen Arşimed kanunları idi.

Bir motorun yahut bir hayvanın sert tabakalar üstünde yine sert maddeleri sürüklemeleri ona tuhaf geliyordu. Karalardaki hayatı bir balık gibi hayretle idrak ediyordu.

Ertesi sabah, torununun elinden tuttu, kıyıya götürdü. Ve şimdi her gün oturduğu kahveye geldi. Denizi biri hayretle, öteki iştiyakla[3] seyre daldı...

Yaylaya tekrar dönmek üzere, bu sahil şehrine inmişlerdi. Aradan bir hafta geçti. Kızı:

– Baba, dedi, artık dönelim!..

İhtiyar, evet diyemedi. Hayır, diyemedi. Fakat aklına sert satıhlar[4] üstünde, yine sert tekerleklerin dönüşü geldi. Beyni uğuldamaya başladı, korkusunu söylemek istemiyordu. Bu hissini şöyle tevil etti:[5]

– Seni kocan bekler, sen oğlanı al, ben de biraz sonra gelmeye gayret ederim. Haydi yavrum, dedi. Ben kendimi biraz hasta hissediyorum; yol gelirken beni çok sarstı.

---

1 Ölçüsü.

2 Oluşan.

3 Özlemle.

4 Yüzeyler.

5 Anlamlandırdı.

Hakikaten artık kendisinin bir daha yaylaya çıkabileceğine inanamıyordu. Kızı, torunu yaylaya döndüler...

İhtiyar kaptan, bildiğiniz gibi, kıyıya işe giden bir adam gibi muntazaman devama başladı.

İhtiyar kaptan denize kavuşmuştu, limana uğrayan gemileri de teftiş ediyordu. Fakat o, her gün ufukla bir duman gibi kaybolan gemilerin içinde bir duman gibi gözden kaybolmak, karalardan uzaklaşmak istiyordu.

Bu sert, bu kaskatı âleme bir türlü alışamıyordu.

Fırtınalı bir gündü; kayıklar, dalgaların bir sırtından öbür sırtına zıplıyordu.

O yine iskelede teftiş edecek gemi bekliyordu.

Limana iki bacalı bir gemi geldi. Dalgaların sırtından aşarak geminin bordasına yanaştı. Gemiciler ihtiyarı:

– Hoş geldin Beybaba! diye karşıladılar. Gemiyi baştan başa teftiş ettikten sonra, salondaki ziyafet sofrasına geçti. Gemi çok uzaklara gidecekti. Yediler, içtiler; genç, ihtiyar bütün gemi zabitleri neşe içindeydiler.

İhtiyar kaptan susuz içiyor ve meze yerine eski hatıralarını anlatıyordu. İhtiyar kaptan, bugün ne kadar gençleşmişti; söylüyor, mütemadiyen gülüyor, yerinde duramıyordu. Ayağa kalktı, ceketinin önünü ilikledi. Ceketinin kollarını kıvırdı ve edebiyle, süzüle süzüle, bahriye çiftetellisi oynadı. Altmışını geçen bu ihtiyarın içinde, gemiden geriye dönmek, karaya çıkmak bir acı idi. Meclis[1] nihayete erdiği zaman:

– Eh, artık yürüyelim... dedi.

Fakat süvari:

– Beybaba, dedi, bizim ikinci süvari biraz rahatsız; hastanede, sen bizimle gelsen ne kadar iyi olurdu...

---

1 Burada toplantı.

İhtiyar, her şeyi unuttu. Koynundaki hekim raporunu ve evde kendisini bekleyen kızını...

– Derhâl dedi. Hem biraz hava alırım. Fakat, ben bu seferde bir mülazım[1] kaptan gibi çalışmak isterim.

Süvari cevap verdi:

– Nasıl istersen Beybaba!..

Beybaba, bu kıyılardan uzaklaşmak, karaları görmemek, yumuşak bir boşluk içinde kayıp gitmek istiyordu.

Gemi kalktı.

Hava düzelmişti.

Güvertede yolcular, geminin dar hendesesinden[2] uzaklaşmış gibi gözükmek için, bir boydan bir boya yürüyorlar, dolaşıyorlar. Ara sıra biri üflüyormuş gibi deniz kabarıyor, sonra nefes çekilince gemi aşağıya iniyordu.

Akşam vardiyayı aldığı zaman, vapurun yürüyüşü hissedilmiyor gibiydi. Yıldızlar arasından donuk renkli bir ay yükseliyor ve suların bitmeyen uzunluğu üstünde çizgiler görünüyordu.

Bütün bir hayatın bu çizgiler ardında nasıl eridiğini hatırlar gibi oldu. Fakat, içinde öyle bir sevinç, öyle bir his vardı ki, kendini yeniden doğmuş bir insan sanıyordu. Fakat bir insan, karanlık bir ana karnına benzeyen kaskatı toprak üstünde geçen günleri hatırlıyordu.

Gemi yalpaladıkça, aşağıdaki yumuşak denizi gördükçe bütün beden ihsaslarının[3] derinleştiğini hissediyor ve bu ihsaslar devam ettikçe kendine gelen bir insan hâli alıyordu. Deniz onu ayıltmıştı.

Altı saat sonra, genç bir kaptan:

– Beybaba, dedi, kamaranıza gidiniz...

İhtiyar, saatlerin nasıl geçtiğini bir türlü anlayamamıştı. Piposunu tüttüre tüttüre kamarasına girdi.

---

1 İşe alınmak için parasız çalışan.

2 Geometrisinden.

3 Duyumlarının.

Gözlerini henüz açmamıştı. Bir sarsıntı ona deniz üstünde olduğunu hissettiriyordu. Yatağı bir el tarafından itiliyor, sonra başka yeni bir el bir salıncak gibi, yatağı aksi istikamete doğru sürüklüyordu. Sonra bir su gürültüsü geride kalıyordu.

Duvarları beyaz, kenarları esmer lomboz kapağından ince, sarışın bir aydınlık içeri sızıyordu. Beyaz duvarlarda denizin hayaleti bir gölge gibi uzanıp gidiyordu.

Yatağın üstünde bağdaş kurdu. Pencereden denize baktı. Berrak su, beyaz köpükler hâlini almıştı. Derinlikler gözükmüyordu.

Davrandı, kalkacaktı. Fakat vücudunda müthiş bir hâlsizlik hissetti. Ateşi de vardı. Yatağa uzandı, gözleri, karşıki çivilerde asılı paltonun, ceketin, pantolonun, havlunun birbirine muvazi[1] birer rakkas gibi sallanışını seyre daldı. Ateşi, sancıları bastırdı, öksürüyordu. Paltonun, ceketin, pantolonun, havlunun rakslarını[2] yüzlerce mil takip etti. Kendini kaybetmişti, sayıklıyordu:

– Beni vardiyadan almayın!

İki gün sonra, rakkaslar[3] birdenbire durdu. Ve sanki deniz onu kapladı.

Bir kurşun tabut denize indirildi.

1 Paralel.

2 Danslarını.

3 Dansçılar.

İki Sıtmalı

Davul gümbürdüyor, davulun gürültüsünü kıvrık, kıranta sakallı bir adamın sesi düğümlüyor:

– Duyduk, duymadık demeyin, nahiyeye gelin ilaç dağıtılıyor. Ha!..

Davul sesi, köyde hiç de hayra alamet sayılmaz, çünkü davulun çalması, muharebeden düğüne kadar bir sürü şey hatırlatır. Muharebe olursa can ister, düğün olursa mal!.. Düğünle muharebe ortası istenen yine bir sürü masraftır. Davulun sesi, gerçektir, uzaktan hoş gelir. Şehirliler, davul seslerini şairce veyahut romantik dekorlar içinde hatırladıkları için, onu sadece müzik aletlerinden biri sanırlar... Hâlbuki, uzun yollar, ince bir deride sese gelir. Ayrılıklar, hasretler, ölümler, büyük nostaljiler, tahsildarın yüzü, başka memleketlerin ve unutulan, uzaklaşılan insanların hülyası, bir tahta tokmakla, kurutulmuş bir dana işkembesi arasında bitmeyen, tükenmeyen bir senaryodur. Her davul sesi, kulakta bir ürperti ile bir sürü düşünceyi ayaklandırır. Sineması olmayan köylerde, herkes, sinemayı yaşına göre, davul sesi ile kendi kendine icat eder.

Kıranta adamın "ilaç dağılıyor" sözü, köyde serin bir rüzgâr gibi dolaştı ve davulun uyandırdığı korkuyu, ürperen bir kedi sırtını okşayan yumuşak bir el gibi, sıvazladı.

Değneklerine dayana dayana ilerleyen ihtiyarlar; saçları anaları tarafından makasla merdiven merdiven tıraş edilmiş yalın ayak, büyümüş dalakları mintanlarının üstünden göze batan soluk renkli çocuklar; yularsız boş eşeklerini ite kaka sürükleyen kadınlar; küme

küme nahiye konağının önünde birikiyorlardı, bir teselliye ve şüpheye benzeyen bu hâl, köylülere, yeniden yeniye, konuşma imkânları hazırlıyordu. İlaçtan şüpheli şüpheli bahsediyorlardı:

– Bu ilaç kele iyi gelir mi?

Bir başkası alaylı alaylı cevap veriyor:

– İlaç değil mi, tabii gelir...

Bir başkası merakla soruyor:

– Bizim eşeğin sırtındaki semer vuruğu yere sürsem yara geçer mi?

Bir başka köylü içindekileri döküyor:

– Bizim oğlanın dalağına iyi gelir mi acap?

Müdürlük dairesinin önüne biriken köylülere kapıdaki jandarma anlatıyor:

– Baştan iki kişi kalkın... Sizler (bekleyenlere) oturun bekleyin.

Nahiye müdürlüğü dairesine girmek için ayağa kalkan köylüler ayaklarındaki yemenileri yahut çarıklarını çıkarıyorlar, kimi kapının bir köşesine, kimi bir ahbabına bırakıyor, sonra içeri giriyordu.

Binanın önünde bir yanda çömelmiş, bağdaş kurmuş insanlar, bir köşede başlarını sallayarak, kulaklarını ve kuyruklarını yelpaze gibi kullanarak sineklerle kavga eden eşekler bekleşiyorlardı.

Sıra sol başta çömelen iki ihtiyara geldi. Ayağa kalktılar, ikisi de çarıklarını çıkardılar. Birinci ihtiyar çarıklarını eline aldı.

Genç bir köylü gülümseyerek:

– Ayıp değil mi? diye seslendi.

Jandarma, edalı edalı kafasını salladı, yüzü sertleşti:

– Bunak, dedi.

Yanındaki ihtiyar, dik dik baktı ve arkadaşına seslendi:

– Ülen bize kubat[1] adam derler, müdürün odasına elinde çarıkla girme.

İhtiyar elindeki çarığını bırakmadan, cevap verdi:

1 Kaba.

– Mal canın yongasıdır.

Bir genç söze karıştı:

– Ne de yonga...

İhtiyar, yine cevap verdi:

– Onu ben bilirim, bir yıl çalıştım, bir çarık edindim.

Jandarma mektepte okumuş bir genç olacak ki hayret etti, sordu:

– Burada pabucunu emanet etmiyorsun. Evini, tarlanı, kabını kacağını nereye bıraktın, elâleme nasıl emanet ettin?..

İhtiyar yavaş yavaş anlattı:

– Ne evim, ne tarlam, ne kacağım, ne de eşeğim var. Topu topu bir çarıkçığım var. Bir çarıkçık.

Genç atıldı:

– Yenmez, satılmaz...

İhtiyar:

– Yenmez mi? Satılmaz mı? dedi, karşısındakini süzdü. Sonra gülümseyerek sakalını sıvazladı:

– Öyle bir yenir ki... Lezzetine doyamazsın.

Gençler, ihtiyarın bu sözlerinden utandılar, bunak, diye söylendiler. Sonra birkaç delikanlı jandarmaya dönerek:

– O bunamış artık, istersen elinden çarıkları alalım, dediler.

Delikanlılar ayağa kalktı, ihtiyara yaklaştılar.

İhtiyar, onları şöyle bir süzdü:

– Mal canın yongası dedim, beni bırakın, benimle uğraşmayın.

Delikanlılar hep birden seslendiler:

– Ayıp be, köyün namusu var...

İhtiyar, öbür köşede çömelen tek gözlü bir adama döndü:

– Ülen, çarık yenmez diyorlar. Sen ne dersin?

Çömelen adam sırıttı:

– Geç onları, dedi. Onlar ne bilecekler, çarık nasıl yenirmiş...

Jandarma sordu:

– Nasıl yenirmiş?..

Tek gözlü adam ayağa kalktı:

– Biz, dedi, elinde çarığı tutan ihtiyarı gösterdi, bununla bir mangada idik, muharebe sürüp gidiyordu. Bir hafta kadar yiyecek, içecek bulamadık, ne bulduksa yedik.

Elinde çarığı tutan söze karıştı:

– Son kalan benim çarığımdı, uyurken ayağımdan çıkarmışlar, kızartmışlar...

Hep birden cevap verdiler:

– O zaman muharebeydi...

– Yarın yine bir muharebe olabilir...

– Olabilir...

– İnsanlar birbirini yerken, bir çarığın lafı mı olur!

– Onun için çarıkcağızımı elime alayım.

İhtiyar, çarığını muhafazada, kesesini, malını, mülkünü tarlasını koruyan bir zenginden hiç de farklı değildi.

Kalabalık, jandarmaya tekrar yalvardı:

– Aman ağam... Köyümüzü ele güne karşı mahçup bırakma...

İhtiyarın pabuçları, yakalanmış eşkıyanın elinden silah alınır gibi, zorla alındı.

İhtiyar, arkadaşı ile birlikte merdivenleri çıkmaya başladı...

Merdiven başına yaklaştıkları zaman, şu sesleri işittiler:

– Köyünüz yemyeşil, fakat insanlarınızın hepsi dalaktan hasta... Hepsinin karnı davul gibi... Size bu ilaçları veriyoruz. Bunları yutacaksınız, alın.

Söz buraya kadar iyi idi. Fakat ses devam etti:

– Yaz kâtip efendi, bunların künyelerini deftere.

"Yaz künyelerini" sözü iki ihtiyarı da şaşırttı. Birbirlerinin yüzlerine hüzünlü hüzünlü baktılar. "En sonunda bu da mı başımıza gelecekti?" der gibi birbirlerini süzdüler, mırıldandılar:

– Deftere kayıt düşmeseydi iyi olurdu. Mademki kayıt düşürüyorlar, keşke gelmeseydik.

Bunu söylerken iki ihtiyarın gözlerinde kırk elli yıl önceki dağlar, dereler ve bu nahiye merkezi canlandı.

İki ihtiyar düşünüyordu:

Mademki bizi kaydettiler, sonra da elimize bir şeyler verdiler... Muhakkak bir gün gelip bunun hesabını isteyeceklerdir. Parasını veremeyenlerin vay haline, devlet borcu hiçbir şeye benzemez. İnsan öküzün boynuzu içine girse bir kere adı deftere girdi mi bulurlar, çıkarırlar.

Çarığı bırakmak istemeyen ihtiyar şöyle düşünüyordu:

Vaktiyle kura neferliğine[1] çağırıldıkları zaman köyün delikanlılarıyla birlikte yola düzülmüşlerdi.

Delikanlıların sırtlarında torbaları, önlerinde bir bayrak, bir zurna, türkü söyleyerek ilerliyorlardı. Şimdi yanındaki ihtiyar, kara bıyıklı bir zaptiyeydi. Kır ata heybetle kurulmuştu. Yaya gidenlere tepeden bakıyordu. Bacağının arasına sıkıştırılmış martini[2] heybetine bir kat daha heybet katıyordu.

Merdivenden çıkan ihtiyar o zaman iki arkadaşı ile birlikte kafilenin içinden sıvışıvermişti. Fakat bu sıvışma zaptiyenin gözünden kaçmamış, kaçaklara şöyle bir bakmış, istifini bozmamış:

– Siz kaçın, demişti, kaçın.

Elinde tuttuğu defteri göstermiş.

– Adlarınız burada yazılı iken!..

Bir gün, bir başka vilayet şehrinde[3] onu yakalamışlar. Dokuz sene askerlik ettirmişlerdi.

---

1 Çağları geldiğinden askere.

2 Tüfeği.

3 İlde.

Eski zaptiye kaydın ne demek olduğunu daha iyi biliyordu, gözünün önünde bin bir film çevrildi. İki ihtiyar bir noktada birleşiyorlardı.

– Deftere kayıt düşmek iyi değildir.

Fakat bir kere başlarına gelmişti. İlacı aldılar. Almazsak çoluk çocuk yine sırtımıza binerler. Kötü laf ederler, bilinmez belki de köye kötülük gelir, diye düşündüler. Deftere künyelerini kaydettirdiler.

Etrafta sıtma mücadelesi bütün şiddetiyle devam ediyordu. Bataklıklar kurutuluyor, sivrisinekler ortadan kaldırılıyordu.

Çocuklar yeşil tarlalardaki nebatlar gibi gürbüzleşti, şiş karınlar yavaş yavaş ortadan kalktı. Birkaç yıl içinde köyde iki ihtiyardan başka sıtmalı kimse kalmadı. Kayıtlara göre onların da hasta olmaması lazım geliyordu.

Bir gün bu hastaları nahiye merkezine çağırdılar. Doktorlara merak olmuştu. Hekimler fevkalade bir sağlık meselesi önünde bulunduklarını sanıyorlardı.

İki ihtiyar titreye titreye nöbet içinde nahiye müdürünün dairesine girdiler.

Doktor sordu:

– Size bu kadar ilaç verdik ne yaptınız?

Yanındakine dönerek:

– Para ile filan satmış olmasınlar, dedi.

İki köylü:

– Haşa efendim, dediler, satmak ne haddimize...

Kuşaklarını karıştırdılar. Kinin tabletlerini masanın üstüne koydular.

– Devlet verdiği malın hesabını sorar, parasını ister diye verdikleri ilaçları sakladık, günün günü olur, bugün değil, yarın değil, bir gün parasını istersiniz, biz bunları ne ile öderiz beyim...

Serseriliğin Hududunda

Bir yanı iğde dalları arasından uzayan dağ yamacı, öbür yanı bulutlara, sabah sislerine yaslanan bir yol.

Boz bir eşek sırtında yavaş yavaş ilerleyen adam, bulutlara yaslanan yamaçtan akseden çıngırak seslerine dalmış gibiydi. Boz eşeğin kenarından geçtiği yolun uçurumla kucak kucağa geldiği yer bir denizin sisle kaplanmış sathına benziyordu. Bu beyaz duman örtüsünün altında dikkat edilirse suda akis bırakan ağaç gölgelerine benzer hayaletler vardı. Çıngırak sesleri oradan geliyordu. Yamacın kenarında, ağaçların son yaprakları hizasından yürüyerek geçen insan, vecde[1] benzer bir zevk içindeydi. Kulağından aldığı sesleri gözünün sinemasıyla tamamlıyordu.

Yanından geçen adamın sol kulağında çınlayan ve öksürüğe karışan "merhaba" sesiyle kafasını karlı dağ sırtına çevirdi.

Selam aldı. Bu adamın ağzında, koskocaman bir çubuk vardı. Kara çember sakalı yüzünün etrafına bir kirpi derisi gerilmiş hissini veriyordu. Gözleri küçük küçük oyuklara benziyordu. Kocaman göbeği, bindiği katırın sırtında bir hayvan üstüne yüklenmiş çuval gibi ileri fırlamıştı. Yüzüne bir bakışta, insan, kat kat, katmerli yağlı, kırışık ensesini görür gibi olurdu. Bu adamın, katırın kuyruğu hizasından üç adım geriden gelen yaya bir hizmetçisi de vardı.

Selam veren adam, çubuğunu ağzından çıkarmadan konuşmaya başladı:

---

1 Coşkuya.

– Hocam, böyle nereye?

Boz eşek sırtındaki adam dalgındı. Sözleri iyice anlayamadı, daha doğrusu yarım yamalak, anladığı sözlere cevap vermek istemiyordu. Düşünüyordu: Konuşmak, cevap vermek, susuzluğu gidermek için bir çeşme başına koşmaktan başka bir şey değildir. Bir tarafta susayan, yanan, ateşten dudakları çatlayan insan vardır. Beri yanda serin ve insanı kandıran su.

Adam cevap vermeden, yüzüne bir daha baktı, bu adamda, bir insanın susuzluğunu dindirecek hiçbir şey yoktu. Hatta o bir serap bile değildi. Öyle insanlar vardır ki, insana vaatlerde bulunurlar. Bu adam hiç de bunlardan biri değildi.

Çubuğunun dumanı gibi, avare bir ömürdü, katırın palanı üstünde öylesine bir oturuşu vardı. Cevap vermemek daha iyi, dedi.

Boz eşeğin sırtındaki adamın hülyası genişti. Uzun saçlı Çin, esmer yüzlü Hint kervanlarının ipek ve baharat taşıdıkları bu yolda, o, bambaşka bir heyecan cennetinde yaşıyordu. Gönlünde, kendini bulmuş bir sevinç vardı. Bir şey yapmanın, bir şeyi istediği gibi bitirmiş olmanın hazzı içinde bir semaver gibi kaynıyordu.

Boz eşeğin sırtındaki adam, ne yol başlarını basan haramilerin hayaleti ile titriyor, ne de kervanları yürütmek için arz ve tul[1] dairelerini ellerinde bir kamçı hâlinde kullanan tüccarlar gibi hesaplar kuruyordu.

O, bir kuyunun dibinde ışığa, karanlıktan ve nasipsizlikten hayata çıkmaya çalışan insanın dertlerini duymuştu.

Henüz küçük bir kasabada belirsiz ve anlaşılmaz bir adamdı. Elli yıllık bir hayat, bugün, boş eşeğin sırtındaki heybede bir kitap hâline girmişti. Onun elli yıllık hayatından, bir imbikten çekilir gibi taktir edilmiş[2] satırlar, bir ruhun, kâğıt üstüne dökülmüş, harfler ve mürekkep yığınları hâlini almış bir timsaliydi.

1 Enlem ve boylam.

2 Damıtılmış.

Elli senelik uğraşmadan, didişmeden sonra, vardığı netice ona son eserini bitirmek cesaretini vermişti. Bu cesaretti onu sevindiren, bu cesaretle Erzurum'dan İstanbul'a gidiyordu. İstanbul'da davasını kalburüstü fikir adamları önünde heykelleştirecekti; böylece boz eşek, Erzurum-Trabzon yolunda, sırtında konuşan bir sfenksi sessiz sedasız taşıyordu. Onun için, konuşmak susuzluğunu henüz duymuyordu. Adam tekrar seslendi:

– Hocam nereye?

İstemeye istemeye cevap verdi:

– İstanbul'a!

Bu söz ağzından çıkarken, heybede sallana sallana giden el yazması kitap önüne açılmış gibi oluyordu:

"Siz dersiniz ki, gece uykusu sıhhattir, ben derim ki vakit öldürmektir. Siz dersiniz ki, söyle; ben derim ki, sus; siz dersiniz ki, iste; ben derim ki, bırak! Siz dersiniz ki, bil; ben derim ki, unut. Sizin hâliniz sizin olsun, benim hâlim benim."

İstanbul'a sözünü, bu cümleleri hatırlayarak söyledi. Değirmi çember sakallı, koca göbekli, küçümencik gözlü adamı ta çocukluğundan tanırdı. Hasankale'de beraberce mahalle mektebinde okumuşlardı. Şimdi karşısında bir büyük çuval veyahut yağ tulumu hissini veren adam o zaman, teneşirle tabut arasında, cami avlusunda yerleşen mahalle mektebinin en komik çocuğuydu. Bir gün erkenden cami avlusundaki tabutlardan birinin içine saklanarak cami avlusundan geçip gidenleri:

– Dur!.. sesi ile yollarından alıkoymuş, sonra:

– Sökül!.. diye bağırmış, geçenler ceplerinde ne varsa hepsini tabutun önüne bırakmışlar, sonra arka arka çekilip gitmişlerdi.

İnsanların, nasıl korktuklarını, hele kendisini her gün falakaya yatıran hocanın nasıl tir tir titrediğini kahkahalarla anlatmıştı.

Vaka[1], halk arasında yayılıp da kendi mektepten kovulduğu zaman, herkes onun için:

1 Olay.

– Yaman bir harami olacak! demişlerdi.

Buna inanmayan tek insan, şimdi boz eşeğin sırtındaki adamdı, o diyordu ki:

– Hayır, bu adam harami olmayacak, tüccar olacak.

İtiraz edenlere şöyle cevap veriyordu:

– Harami çalar, söylemez. Hâlbuki bu adam yaptığını gururla, zevkle anlatıyor.

Aradan yıllar geçti, tabutun içine girip ötekini berikini korkutan çocuğun sonra mühim işler yaptığını işitmişti. Fakat, esaslı bir surette ne cins işlerle uğraştığını bilmiyordu.

Katır sırtındaki adam, eşek üstündeki adamın suratındaki çizgilere ve memnuniyetsizlik alametlerine bakmadan söze başladı:

– Ben Kâbe'ye gidiyorum. Hacı olmaya... Sen İstanbul'da ne yapacaksın?

– Ben kitap yazdım, İstanbul ulemasıyla[1] mübahese edeceğim.[2]

Tombul adamın gözleri, yine çocuk neşesi ile güldü:

– Kitap, okumasından fayda olmayan bir şey, onu yazmak beyhude bir emek, bu beyhude[3] emek için yollara düşmek boşuna ömür törpülemek...

Eşek sırtındaki adam, hiddetle adamın suratına baktı, sakalı titredi, cevap vermedi, fakat hizmetçisinin tazelediği çubuğu sağ eline alan tombul adam, sözü bırakmadı:

– Kızına azizim... Öyle suratıma bet bet bakma, davamı sana birer birer ispat edeceğim. Kitap dediğin şey, insanlara yeni bir şey getiren nesnedir. İnsanlara yeni bir şeyi yine bir insan veremez. Onu yerlerin, göklerin, denizlerin, ayların, yıldızların sahibi yaratabilir.

Bizler hakikaten, iki ayaklı, tüysüz bir mahlukuz, yani tüyleri yolunmuş bir tavuktan hiç farkımız yok. Bir tavuk, ne kadar yeni şeyler,

1 Bilginleriyle.

2 Konuşacağım.

3 Boşuna.

yeni fikirler, yenilikler getirebilirse, biz de o kadar yeni şeyler yaratabiliriz. Allah kitaplarını, mürekkep ve kâğıt harcamak veyahut meraklı bir delikanlı gibi, iç sıkıntılarını dökmek için dünyaya göndermemiştir. O halis akıldır. Güneş nasıl arzı kaplarsa, akıl da kâinatı ve bizleri öyle kaplar, ne varsa ondadır. O, akıldan, kıymetten zerreleri ilhama mazhar olan[1] insanlara bildirir. Onlar da kitaplarını yazarlar. Bizler gibi etten, kandan mürekkep olan ve bedenimiz içinde soluk bir kandil gibi parlayan ruh, büyük hakikatleri aydınlatmaya kâfi gelmez. Biz, her şeyi görürüz, fakat hiçbir şey görmeyiz. Çünkü hakikatler karşısında gözlerimiz birer burgu değildir. Gören gözlerimiz değildir. Gözlerimizin içinde bütün dünyayı kaplayan ezeli varlıktır. Biz, ancak ilhama mazhar olanların eserlerini okuyarak kendimizi, dünyayı tanıyabiliriz... Bizim topumuzun hakikat önünde aklanmamız mümkündür. Bin kişi olsa, suya batmış bir değneği kırık görür. Bizim şu çatlak aklımız, dünyayı hep böyle kırık değnek gibi seyretmiyor mu acep? Bize, bizim bilgilerimize göre bir şey yapmaya imkân olmayınca en kestirme, makul yol, üstatların yolunu takip etmektir. Aristo'dan naklen, muallimi sani[2] Fârâbi'nin kitabında aslanın tasvirini okuyorduk. Bizim gördüğümüz aslan, kitapta yazılı olana pek benzemiyordu. Fakat, biz kitaba inandık. Olabilir; yanlış görmüşüzdür. Biz iki üstattan daha mı iyisini göreceğiz?.. Onun için, ben kitapları bir yana koydum, okuyacağım kadar okudum. Elimi divite, kâğıda, kaleme bile sürmüyorum. Şöyle böyle bir hayat sürüyorum. Çin'den kumaş getirdim. Hindistan'dan baharat ve günlük, bunlarla da bir kitap yazmış kadar insanlara yardım ederim. Fakat İran'la sık sık harp oluyor.

Bu yüzden Hint, Çin kervanları sıcak yaz günlerinde çölde bir bulut gibi görünmez oluyor. O zaman yollarda otlar bitiyor, kervansaraylarda baykuş trampet çalıyor. Böyle zamanlarda ehli İslam[3] sıkıntıya düşmesinler diye bir çare buldum, halı dokutuyorum. İspanyollar, Portekizliler İran'a silah verdikçe harp devam ediyor. Bunda onların

1 Tanrısal esine, Tanrı buyruğuna ulaşan.

2 İkinci öğretmen.

3 Müslümanlar.

menfaati var. Hint, Çin yolu kapanıyor. Hint ve Çin tüccarları mallarını denizyoluyla götürüyorlar. Ben de bu zamanda halı ticareti yapıyorum. Erkekler harp ederken öksüz kızlara, dullara iş buluyorum. Hac dönüşü de Afrika'nın Musavva iskelesine uğrayacağım, oradan birkaç yüz Habeşli alıp geleceğim. Tarlada, konakta, ötede beride Habeş köle çok iyi işe yarar. Maksadım ehli İslama hizmet...

Eşek sırtındaki adam, bu sonu gelmeyen, tükenmeyen sözleri dinlerken birkaç kere esnedi. Eşeğini sürüp gitmeyi de düşünmedi değil, fakat bu hareket tuhaf olacaktı.

Yolculukta soysuzluk gösterimeyi hiç sevmezdi. Bu kadar yıl şehir şehir dolaşmış, dünyanın birçok insanlarını görmüştü. Hiddetin insanı küçülttüğünü ve onu bir soytarı hâline soktuğunu kaç defa görmüştü. Alelacele bir işe girişmek istemedi. Fakat içinden mukavemet edilmez[1] bir his kendini cevap vermek için zorluyordu. Nasıl fildişi, bir yuvarlak mermer satha[2] çarpınca yukarı doğru fırlarsa, tombul adamın sözlerinin çamura saplanmış bir kaya gibi kalmasını istemiyor, karşısındakinin fikirlerini zıpzıp gibi hoplatmasını istiyordu.

Ona bir mermer mukavemeti[3] göstermek gerekti.

Gülümseyerek cevap verdi:

– İnsanı küçük gören gerçekten küçük olandır. Her insanda bir Aristo vardır. Her insanı bütün varlığın ışığı olan aklın, zekânın ta kendisidir. Güneşi zerrelerinden nasıl ayırmak mümkün değilse, insanı da kül[4] olan akıldan öylece ayırmaya imkân yoktur. Biz yoksak hiçbir şey yok... Mumlar söndüğü, güneş çıkmadığı, yıldızlar kaybolduğu zaman her yer karanlıktır. Her adam bir güneş, bir yıldızdır. Bir ışıktır. Kâinat bende, ben varsam kâinat vardır. Ben varsam Allah vardır. Allah bizim kalbimizde yaşayan bir ümittir. Ümit ise insan kadar boldur, insan kadar sonsuz olan arzudur, fakat onlar kadar bol

1 Karşı konulmaz.

2 Yüzeye.

3 Dayanıklılığı.

4 Bütün.

olmayan zaruretler[1] vardır. Hayatımız zaruretlerle imkânların kavgası içinde geçer. Ben de bu imkânla zaruret arasındaki hesabı buldum. Kavgayı kazanan müsterih[2] bir adamım... Siz düşünmeyerek sükûna[3] ermeyi istersiniz, ben düşünerek sükûna ermiş insanım. Siz dünyada bir sairfilmenam[4] gibi dolaşırsınız, dünya nimetlerini rüyada gibi yersiniz. Ben düşüne düşüne, zaruretleri bula bula yaşarım. Her yaptığım şey, düşünmek eseridir. Bunun için günahımı bile severim.

Tombul adam güldü.

– Hocam atma, dünya imkân âlemidir. Allah dilerse taşı insan eder.

– Doğrudur. İnsanlar kendilerini dilerlerse eşek ederler. Fârâbi bile, Allah teferruatı[5] tanımaz, der.

– Tanır hocam tanır, kara taş üstündeki karınca onun emriyle hareket eder.

– Göklerin üstünde, bu Keykâvus[6] gibi astığı astık, kestiği kestik bir zalim ve nefsine düşkün, aklına eseni yapan bir Allah yoktur. Bunu siz icat ediyorsunuz. Siz böylesiniz, böyle olmak istiyorsunuz.

Gölgelerinize şahsiyetinizi veriyorsunuz. Hiç yıldırım düşen ağaçları gördünüz mü? Yıldırımdan ölen babaların ardında sefil kalan çocukları, açlıktan sürünmeye mahkûm yavruları hatırlar mısınız? Fırtınadan batan gemileri hiç düşündünüz mü? Yağmurlardan çöken tavanları, doludan harap olan tarlaları, lav altında kalan şehirleri hiç gözünüzün önüne getirdiniz mi? Bunları yapan hep Allah mı?

– Allah... Şüphesiz...

– Allah adil ve şefiktir.[7]

---

1 Zorunluluklar.

2 Kaygısız.

3 Dinginliğe.

4 Uyurgezer.

5 Ayrıntıları.

6 Zalim bir İran hükümdarı, aynı zamanda kuzey yarımkürede üç parlak yıldızdan oluşan bir burcun adıdır.

7 Şefkatli, sevecendir.

– Bu saydıklarımın hepsi birer zulümdür. O hâlde sizin Allah'ınız zalimdir. Zalim Allah olamaz. Yahut şefkat, merhamet, muhabbet istediği hâlde buna muvaffak olamamıştır. O hâlde o, hiçbir şeye hükmünü geçiremeyen bir mankafadır. Kadir[1] olmayan bence insan bile değildir. Siz olanı olduğu gibi görüyorsunuz. Olanın, bizim ne gözyaşlarımızı, ne neşelerimizi, ne sevgimizi, ne de kinimizi asla düşündüğü, hesaba kattığı yoktur. Yıldızlar mahreklerini[2] kaç kere değiştirdiler. Dünyanın en güzel, en hayırlı insanı dünyaya geldiği gün, çark neşesinden yolunu mu şaşırdı? Ebediyet onları bir bostan dolabını çeviren gözü kapalı hayvan gibi işlerine koşmuştur. Bütün varlığın vazifesi bir bostan kuyusundan suları çekip mazinin tarlalarını sulamaktadır. Bizim ömrümüz de gelecek ile geçmiş arasında hayretimizi uzatmak için zamana "Dur!" diyen boş bir yalvarış ve hâl[3] denilen hayali icada çalışmaktan başka bir şey değildir. Boş bir yalvarış, kof bir teselli. İçinizi açsam ruhunuzda çömelmiş Allah denen korkuyu böylece size gösterebilirim. Hayat akıyor. Durmadan, dinlenmeden, değişe değişe zıtların ahengi, zıtların kanunu içinde yürüyor. Hissiz madenden hisli çiçeğe, hisli çiçekten kımıldanan maymuna, maymundan insana doğru bir akış gibi oluş seli geliyor. Bu selin içindeki zaruretleri anlıyorum.

Tombul adam gülümseyerek:

– Sen, dedi, tefekkürde[4] nemrutsun[5], elbet senin de burnuna bir sinek kaçar.

Tombul adamla İbrahim Hakkı'nın konuşmalarını dinleyen hizmetçi, bunlardan hiçbir şey anlamıyordu.

– Bu bir acayip hayvan üstünde karşılıklı vaiz veyahut dua olsa gerek, diyordu...

---

1 Güçlü.

2 Yörüngelerini.

3 Şimdiki zaman, içinde yaşanılan zaman.

4 Düşüncenden.

5 Acımasız, can yakıcısın, burada, Babil hükümdarı Nemrut gibi düşünüyorsun.

Uzun zaman avuçları açık olduğu hâlde iki adamı takip etti. Söz bitince bir Fatiha okuyup ellerini yüzüne sürdü. Elini yüzüne sürerken parmakları onun gözlerine harikulade bir senaryo çevirdi ve bir ses, içinde, bir vahiy[1] gibi çınladı: Allah'ın sesini duyar gibi idi. Muti[2] kulları için hazırlanan sekiz cenneti gördü. Bu sekiz cennetin sekiz kapısı vardı. Her birinde safrandan yetmiş bin bahçe, her bahçede inci ve mercandan yetmiş bin belde, her belde içinde kırmızı yakuttan yetmiş bin köşk, her köşkte altından yetmiş bin oda, her odada sarı yakuttan üstü ipekle kaplanmış yetmiş bin yatak, her yatağın üstünde bir huri vardı.

Her köşkün altından dört nehir akıyor, her nehrin kenarında yetmiş bin ağaç, her ağacın yetmiş bin meyvesi ve yetmiş bin türlü yaprağı, her dalda yetmiş bin kuş, yetmiş bin türlü ses çıkarıyordu.

Huzurla, sükûnla etrafı süzdü. Gözleri çıplak ayağına süründüğü zaman, içinde yine Allah'ın sesi gümbürdedi:

"Muti kullarım cennette mesut olacaklar! Ey kulum, sıdkını[3] bütün tut!"

İlerlerken ses bağırıyor gibiydi:

– Sen kendini bu dünyada garip bir misafir bil, kaderine tabi ol!..

Tombul adam, İbrahim Hakkı'nın sözlerini pek ciddiye almıyordu. Ona göre İbrahim Hakkı kitap ve nazariyeler[4] içinde boğulmuş bir zavallı idi. Ona sadece acıyor, için için gülüyordu. Uşağına seslendi:

– Bize taze birer çubuk doldur.

İbrahim Hakkı'ya döndü:

– Daha pişmemişsin kardeşim... Bütün konuştuğumuz şeylerin bir çubukluk tütün kadar lezzeti yoktur.

İbrahim Hakkı, hiddetini yenemedi:

---

1 Tanrı'dan gelen buyruk.

2 Yumuşak başlı itaatli.

3 Doğruluğunu, yüreğinin temizliğini.

4 Kuramlar, teoriler.

– Ama sen de ateşte yanmış soğan gibi pişkinsin. Ben bu pişkinlikten ırak olayım.

– Buyurun efendim, buyurun... Ağaç gölgesinde bir kahvemizi için. Efendilerimize ikram etmeden salıveremem.

Tombul adam kahve sözünü işitince yumuşadı. Bir fincan kahve... Köpüklü, yorgunluğu bir siyah tahta üstünden tebeşir çizgilerini siler gibi ruhtan silip süpüren, insana taptaze kuvvetler veren sihirli bir şeydi.

– Hocam, dedi, hani şurada bir kahve içsek, biraz kahvaltı etsek...

İbrahim Hakkı cevap vermeden ses tekrarlandı:

– Kahvemiz gayet meşhurdur. Hanımızda envai türlü yemeklerimiz de vardır. Sizleri hanımda misafir etmeden salıvermem.

– Beni çiğnerseniz gidiniz... Efendilerimin bastığı toprak olmak ne şeref... Bize bu şeref kırk yılda bir gelmez. Güneşle ayı bir yerde misafir etmek Allah'ın bize en büyük nimeti. Bir büyük âlim, bir büyük tüccar... Zamane, ikisinin yüzü suyu hürmetine duruyor.

Tombul adam katırından inmeye hazırlanıyordu. İbrahim Hakkı'nın içinde bir an için bir hoplama oldu. Tanımadığı bir adamın böyle kendisine kalpten geldiğini hissettiren konuşmaları onu memnun ediyor gibiydi. İnsan sevilmek için sırtını kaldıran kedi gibidir. Hele uzun yorgunluklardan sonra şefkat ve sevgi bekleyen insanlar için bu bir nevi huy hâline girmiştir. Bu hissin verdiği memnunlukla İbrahim Hakkı adamın yüzüne dikkatle baktı.

Bu kısa boylu, topalca, alnı yumruk gibi ileri fırlamış köse bir adamdı. Küçücük kulakları vardı. Gözleri çipildi. Burnu çenesine yapışmıştı. Konuşurken ağzı bir yana dönüyordu. Omuzları ağzı gibi çarpıktı. Göğsü ileri doğru fırlamıştı.

Eşeğinin sırtından inmeye hazırlanırken birdenbire durakladı. Tombul adam katırından inmişti bile.

– Dostum, dedi, biz bu hana inmeyelim. Bu herif uğurlu bir adama benzemiyor.

Tombul adam gülümsedi:

– İşte gene ukalalık başladı... İnsanın mürekkep yalaması fena şey değil, ama biraz mürekkep yaladı mı, adamların huyları değişiyor. Adamcağız bizi ta yolun başından yakaladı. Yalvardı, yakardı, bir kahve içelim, bir yemek yeriz, şu ağacın altında bir tavla oynarız.

Hancının adamları, çoluğu çocuğu misafirlerin etrafında toplandılar.

Uşaklar başlarında tepsiler, kuzu dolmaları, ayranlarla sökün ettiler. Hancı, gözlerinin yaşlarını siler gibi seslendi:

– Sizin geleceğinizi daha evvelden haber aldık. Bu kuzuları onun için doldurduk.

İbrahim Hakkı'ya döndü:

– Ah efendim ah, benim babam, büyükbabanızın kapısında büyümüştür. Murat Ağa ne zaman Erzurum'dan Trabzon'a gitse hep bize uğrardı. Onun misafir olduğu oda hanımızın başka odalarına benzemez. Biz onun soyuna sopuna kul, köleyiz.

İbrahim Hakkı, eşeğinin yularını sıkı sıkı tuttu:

– Gidelim, şerden uzak olalım, diye tombul adama ısrarla seslendi.

Tombul adam yine gülümsedi:

– Dostum, sen filozofsun, filozof dediğin bir gözü açık rüya gören adamdır. Felsefe bir taraftan hem dünyanın içinde olmak, hem de dünyanın dışında yaşamaktır. Dünyanın nimetlerinin fani[1] olduğunu bilerek ondan istifade etmek[2] filozofluğun şanındandır.

İbrahim Hakkı'yı kollarından tuttular; yere indirdiler. Kahveler içildi, yemekler yendi.

İbrahim Hakkı uçkuruna bağladığı bir altını çıkardı. Tombul adam da iyi bir bahşiş verdi. Fakat köse, gözlerini silerek karşılarına dikildi:

– Biz, bu hakareti kabul etmeyiz, efendilerimizden nasıl para alırız. Efendilerimize canımız kurban...

1 Geçici.

2 Yararlanmak.

Yolcular hayvanlarına bindiler. Tombul adam:

– Dostum, dedi. Şimdi rahat rahat yolumuza devam edebiliriz.

Bir kafile, yolcuları uzun bir mesafeye kadar teşyi etti.[1]

Tombul adam memnundu. Ağzı kulaklarına varıyordu. Uşak, şanlı şerefli bir efendiye uşaklık ettiğinden dolayı şükürler ediyordu.

Tombul adam, gururu okşanmış bir insan hissiyle rahatlamıştı. Yalınayak, efendisinin ardından dağ bayır aşan uşak da kalabalığı gördükçe bundan efendisine, efendisinden kendine hisseler çıkarıyordu.

Emirberlerde, uşaklarda, daire hademelerinde görülen bu hâl ile bu adam da bir şeref hissesiyle yüreğinin kabardığını hissediyordu. Yolculardan yalnız, İbrahim Hakkı'nın ağzını bıçak açmaz bir hâle gelmişti. Rengi solmuş, gözleri kararmış, âdeta ağlayacak gibiydi. Tombul adam katırın sırtında biraz daha dikleşmişti. Uşak bir ok gibi dimdik ve heybetli heybetli yürüyordu.

İbrahim Hakkı, eşeğin sırtında âdeta içindeki ayranı boşaltılmış bir tulum hâlini almıştı. Bacakları bir tulumun uçları gibi sallanıyordu. Sırtı çökmüştü. Yüzünün hatları karmakarışıktı. Bu yeisli[2] hâl eşeğe de sirayet[3] etmişti. O da sendeler gibi yalpalar yaparak ilerliyordu.

İbrahim Hakkı'nın ıstırabı büyüktü. Kendi kendinden utanıyordu. Senelerce hakikat arayan adam, oğluna bir tek hakikat bırakmayı düşünmüştü, bu hakikat da eşeğin sırtındaki heybede yatmakta olan Marifetname'ydi[4].

Marifetname, onun hayatı, onun günleri, geceleri, yazları, kışları, seneleri idi. Orada onun hakikat diye bulduğu her şeyden bir parça vardı. Parası yoktu, pulu yoktu, evi yoktu, barkı yoktu.

1 Uğurladı.

2 Üzüntülü.

3 Geçmişti.

4 İbrahim Hakkı Bey'in divan kültürüyle ilgili ünlü kitabı.

Ne para kazanmak için, ne pul toplamak için, ne ev yapmak için, ne de bark kurmak için ömründe bir gününü sarf etmişti. Bütün bir ömür, hakikatin ruhtan ve tabiattan toplanması için harcanmıştı.

Medresenin kurşun kubbesi altında birbirine benzeyen günlerin acısını duymuş ve medresede eski çamaşır gibi yıkanıp yıkanıp başkalarının sırtına giydirilen şahsiyetsiz, kulaktan dolma fikirden nefret etmişti. Sırtındaki başkalarının çamaşırlarını bir deli kuvvetiyle yırtıp attığı zaman kendini çırılçıplak hissetmişti.

Neye inanacaktı, hakikat ne idi? Ne insanların tecrübelerin dışında halk ettikleri[1] Allah'ı aklı alıyor, ne de tabiatın birer su gibi akan varlığını bir nizama[2], bir kaideye[3] bağlamak imkânını bulabiliyordu.

Şüphe ediyor, her şeyden şüphe ediyor, kendisinden bile şüphe ediyordu.

Minare ile kuyu aynı şeydir diyebiliyordu. Büyük imanlardan sonra gelen şüphe sağanakları hep böyledir. Sağanaktan sonra açan güneş gibi bir ruh, yavaş yavaş, onun içini sardı. Hakikatin mikyası[4] insanlardı, insan dünya kadar dağınıktı. Bu dağınıklık içinde büyük seyahatler yaptı.

Bu seyahatleri, ruh iklimlerinin gizli noktalarını keşif için yapıyordu. İnsanı tanımak, insanı anlamak gerekti.

Akıcı, hain, mütemadiyen rengini, kokusunu değiştiren varlık önünde durmak istiyordu.

Yavaş yavaş ruhunun katılaştığını hissediyordu. Tabiat önünde bir iskelet oldu. Bu iskeletin kanunu vardı, nizamı vardı.

Artık aradığını bulmuştu. Nihayet insan ruhunu anlamak için bedenle ruhun münasebetleri üstünde laboratuvarda uğraşır gibi çalışmıştı... İnsanın imkânlarını, zaruretlerini bir arının kovanında petek

1 Yarattıkları.

2 Düzene.

3 Kurala.

4 Ölçüsü.

yapması gibi kendinde cem etmişti[1]. Elli senelik kovanda süzme hakikat balı vardı.

Düşünüyordu. Bu köse, bu topal, bu saçları yumuşak, gözleri fırlak çipil adam kendini nasıl aldatmıştı? Bütün görünüş bunu ispat ediyordu.

– Nefsine hâkim olan insan, diyordu, gerçi her vasıftan ayrı bir hâlde yaşar. Onu bir vasıfla aramaya, bulmaya lüzum yoktur. Fakat katırlar gibi, kelebekler gibi ancak dış vasıflarıyla tanınan hayvanlar ve bu hayvanlara benzeyen insanlar için dış vasıflardan başka hakikat ölçüsü yoktur. Bu çipil, bu köse hancının hayvanlığın üstüne çıkan bir adam olduğunu nasıl kabul edebilirim? Eğer bu kâmil[2] bir adamsa ben bu kâmil adamı neden anlayamadım? O hâlde benim ilmim hatalıdır. Eğer kâmil adam değilse, bu adamın yaptığı nedir?

O hâlde gene ben hata ediyorum. Müşahedelerimde[3] aklanmışım. Kanunları ters kurmuşum. Bütün bir ömrü bir yalan için harcamak olur budalalık değil! diyordu.

Elini heybeye doğru uzattı. Tombul adam bunu görünce seslendi:

– Birader düşersin, eğilme!

İbrahim Hakkı, bir şeyler mırıldandı.

Bu mırıltıyı ne kendisi, ne de yanındakiler anladı, bu mırıldanış bir acayip yeisin sesiydi.

Bir dönemeçten aşarken bir adam kayanın üstünde bağırıyordu:

– Eller yukarı!.. Hacım, hocam haydin bakalım sökülün…

Tombul adam şaşakaldı. Uşak durakladı. İbrahim Hakkı'ya bir gayret geldi. Yüzü güldü, eşeğini adamın olduğu yere doğru sürdü. Karşısındaki adam köseydi.

Sevincinden gülmeye başladı:

1 Toplamıştı.

2 Olgun.

3 Gözlemlerimde.

– Yahu, dedi, ne istiyorsun? Demin sana istediklerini biz vermeyecek miydik?

– Demin siz istediğiniz kadar verecektiniz, şimdi ben istediğim kadarını alacağım.

– Al, istediğin kadarını, her şey sana helal olsun, hatta kanım.

– Ben senin kanını ne yapayım? İnsan eti yenmez, satılmaz.

Bu söz İbrahim Hakkı'nın sevincini biraz daha artırdı.

– Aferin be, dedi, ne istersen yap...

– Yalnız ben değil, şu adamlar ne isterlerse onu yapacağız.

On adam gizlenmişlerdi. Başlarını kaldırdılar.

İbrahim Hakkı, geriye döndüğü zaman güle güle vaziyeti anlattı.

İbrahim Hakkı konuşurken haydutlar uşağın elini ayağını bağlamışlar, tombul adamı sıkboğaz etmişlerdi.

Tombul adam bir don bir gömlekle, İbrahim Hakkı sade bir şalvarla yola düştüler. Uşağın üstünden alınacak bir şey kalmamıştı.

Tombul adam, gülümseyen İbrahim Hakkı'ya sordu:

– Sen kaçırdın mı? Geçirdiğimiz facia karşısında ne gülüp duruyorsun?

– Nasıl gülmeyeyim, kitabım yanmaktan kurtuldu!

Hakikaten, eğer köse adam, karşısına biraz daha çıkmasaydı kitabını yakacaktı ve yolunu değiştirecek, ebedi bir serseriliğe başlayacaktı.

Bir Boşanma Hikâyesi

Başında beyaz, omuzlarına kadar inen bir namaz bezi vardı. Sırtında pembemsi bir yeldirme, ayaklarında patiğe benzeyen bir karamandol.[1] Bu yaşlıca bir kadındı. Aşı boyalı evin yeşile boyanmış kapısına yaklaştı. Geniş, oymalı saçağın altında asma dalları, hanımelleri birbirine karışmış; küçük cumba, yapraklar ve çiçeklerle örtülmüştü...

Cumbadan kendisini görürler de kapıyı açarlar diye elini, kapının üstünde ince bir ipe bağlı halkaya dokundurmaktan çekindi. Her çizgisinde bir ümidin, bir mahrumiyetin, istediğine kavuşmamış bir ananın hatırası, bir mezar taşı gibi okunan kadının yüzü, birkaç dakika cumbaya döndü kaldı.

Gözleri mahcup, yorgun, endişeliydi. Beyaz namaz bezinin altında saklanan küçük beyaz kulağını cumbadan ses gelecek tarafa biraz daha yaklaştırdı:

– Buyurun teyze! sözünü bekliyordu. Ses gelmedi, fakat yavaş, ürkek adımlarla cumbaya doğru ilerledi. Dudaklarını asma dalları arasında açtı:

– Hu, ayol! diye seslendi. Fakat gene bir cevap alamadı. Kapının eşiğine bastı, çıngırağı çekti...

Çıngırak, evin içinde bir vaveyla[2] hâlinde dalgalanırken kadın:

---

1 Parlak ve sağlam bir kumaştan yapılan ayakkabı.

2 Çığlık, feryat.

– Fukaralık, diyordu. Bir hacetimiz[1] olduğu zaman büyüklerin cumbasından ses gelmiyor. Çıngırak bile onları uykudan uyandırmıyor!

Çıngırağı bir daha çekti. Kadın korkuyordu:

– Acaba benim kendilerinden isteyeceğim şeyi bildiler de kapıyı mı açmak istemiyorlar?

Ve bu düşüncesine gene kendi cevap verdi:

– Hacı Selim Bey, iyi kalpli, güler yüzlü, memlekette hatırlı, tuttuğunu koparır bir adamdır. Kapısı gelene gidene açıktır. Karısı ahret kardeşimdir. Kızı beni gördüğü zaman "teyzeciğim" diye çıldırır.

Kapı, her zamankine bakınca geç kaldı, fakat açıldı. Kadın, ayakkabılarını Malta taşları üstüne bırakıp elindeki küçük bohçaya sarılı mercan terliklerini giyerken hizmetçi kız:

– Hanım teyzeciğim, dedi. Küçük hanıma görücü geldi. Kusura bakmayınız. Bunun için kapıyı açmakta geç kaldık!

Kadını, ceviz bir konsolun üstünde iki mavi karpuz lambalı, aynalı, duvarlarında Mekke ve Medine resimleri ile 312 Yunan harbine ait tablolarla, tabanı Uşak halıları ile döşeli bir odaya aldılar.

Sabun kokan beyaz patiska örtülü sedirlere yerleşti. Beri tarafta da, beşibirlikleri, broşları, elmas küpeleri ile köşeye yaslanmış iki kadın vardı. Kızın annesi de beri yandaki köşede, kenarı cevizli tunç mangalın üstündeki sivri parça üzerinde gözü dalmış kalmıştı.

Kız, elinde gümüş tepsi ile girdi. Görücülere kahveleri sundu. Sıra yaşlı kadına geldi. Gözleri gözleriyle karşılaşınca kızın gözlerinin ucunda ince bir yaş tanesi dalgalanır gibi oldu. Yüzü kıpkırmızı kesildi. Gözlerini indirdi. Fakat elindeki kahve, fincanından tabağa taştı...

Kızın bu bakışında, gözlerinin ucundaki ince yaş parçasında, bütün bir hayatın sırrı, yaşamak ve ölmek, kalp sızısı, saadet, nefret, sevmek ve kin boşalıyormuş gibi idi. Bir genç kızın o zaman başının, sinirlerinin, etinin, derisinin, ruhunun üstünde sırrını asla dökmeyen bir Sfenks olması tabiiydi.

1 Dileğimiz.

İhtiyar komşu teyzenin karşısında bu Sfenks dile gelmişti. Bu konuşma bir saniye bile sürmedi, genç kıza hüzünle bir kere baktı yaşlı kadın, içini hafifçe çekerek, evde kendisini bekleyen oğlunu düşündü. Sonra acı bir şey yutmuş, ağzına zehir almış gibi dertli dertli başını iki yana salladı. İşte bu genç yaşın, çocuklukla kadınlık arasındaki merhalenin[1] Sfenksi böylece konuştu.

Görücüler kapıdan çıkarken annesi:

– Kısmetse olur efendim, sözünü söylediği zaman iç odalardan birinden ince, hazin bir kadın sesi, ağlayan bir insanın hıçkırıkları aksediyordu.

Sokak kapısı kapandıktan sonra kızın annesi:

– Ahret kardeşim hu... Haydi beyin yanına gidelim... Başına bir namaz bezi al, o senin kardeşin sayılır.

Kadın, yamalı entarisini göstermemek istiyordu. Bunun için yeldirmesini de giydi. Beyefendi, evinin bahçesinde, asma çardağının altında nargilesini tokurdatıyor, bir yanında büyük, yayvan bir kahve fincanı içinde telvelerin dumanı tütüyor, beri yanda açık tavlada birbiri üstüne binmiş pullar, atılmak, avuç içinde sıkılmak için nöbet bekleyen zarlar, ev sahibinin karşısında oturan ve yan gözle tavlaya bakan misafirleri gözlüyorlar.

Beyefendi anlatıyor:

– Pes artık... Şu tavlada, ikinizi de yendim.

Bol entarisini savura savura oturduğu koltuktan ayağa kalktı. Biraz ilerde duran kara kaplı bir defter aldı.

Hacı Selim Bey kalkınca, üstlerinde askeri ceketten bozma sivil ceket giymiş kıranta adamlar da otomatik bir hareketle ayağa kalktılar ve kendileri üniformalı bir kumandan karşısındaymış gibi esas vaziyet aldılar.

1 Aşamanın.

Selim Bey, bir miralay mütekaidiydi[1]. Misafirleri vaktiyle maiyetinde[2] bulunmuş zabitlerdi. Henüz yeni satın aldıkları bastonları kollarına takıp bir kılıç gibi sürüklüyorlardı. Bastonu hâlâ kılıç niyetinde kullanıyorlardı. Bu adamlardan biri kolağası[3], biri de binbaşı mütekaidi idi.

Selim Bey, defteri açtı:

– Dün akşam, dedi, yazıverdim:

"*Küstüm sana ey gonca fem*[4] *şimdengeru*[5]

Gelmem seninle bir dahi hiç ruberu!"[6]

Mütekait miralay, bunu söylerken gözünün önünden alay sancakları, sırmalı üniformalar, taburlar, emirberler[7] bir film gibi geçiyordu sanıyorum.

Selim Bey, arkadaşlarına döndü:

– Siz tabii aruz bilirsiniz. Okuyun bakayım...

Ne kolağası, ne binbaşı bu işi becerebildiler. Selim Bey, koltuğunda, ayak ayak üstüne attı. İlikli don paçalarından kocaman çıplak ayakları âdeta misafirlerin burnuna gelecek bir hâlde idi.

Selim Bey, kendisinin karşısındakilere yalnız askerlikte değil, aruzda da miralay olduğunu hissetti.

– Başlıyoruz, dedi.

Hem okuyor, hem de elleriyle şiirin temposunu tutuyordu:

Küstüm sana... Müstef'ilun

En gonca fem... Müstef'ilun

---

1 Albay emeklisi.

2 Kumandası altında.

3 Yüzbaşıyla binbaşı arasındaki bir rütbe.

4 Konca ağızlı.

5 Şimdiden sonra.

6 Yüz yüze.

7 Emirerleri.

Şimdengeru... Müstef'ilun

Gelmem senin... Müstef'ilun

Le bir dahi... Müstef'ilun

Hiç ruberu... Müstef'ilun.

Miralay; binbaşı ve kolağasına aruzu öğretirken kumanda verir gibi sert, keskin ve hızlı hızlı söyleniyordu.

Binbaşı ve kolağası da aldığı emri avaz avaz tekrarlıyordu.

Olmuyordu. Bir türlü beceremiyorlardı. Hele birisinin aruza dili hiç uymuyordu. Ona baktı, mırıldandı:

"Fahri âlemin ve lâkin f'ası yok

Gevheri gânsın ve lâkin r'ası yok

Dilerim bari hüdadan ruzu şep

Sana bir merkep verekim b'ası yok."

Karşısındakiler pisi gibi miralayın sözlerini dinliyorlardı. Karısı ile yeldirmeli kadın kapıdan girince, Selim Bey:

– Buyurun hemşire hanım, diye iltifat etti. Kadın, söze başlamadan Selim Bey'in karısı anlattı:

– Bey, dedi. Kızına görücü geldi.

– Hayır ola... Kimmiş bakalım bize damat olacak. Soyu sopu malum bir şey mi?

Kadın cevap verdi:

"Elmaslar gibisin ve fakat r'ası yok

Dilerim bari Tanrı'dan gündüz ve gece

Sana bir merkep versin biri b'ası yok."

Bu dörtlü över gibi görünen bir yargıdır. Arap alfabesine göre fahr (övünç) sözcüğünün f harfi kalkınca "eşek" anlamına har; gevher (mücevher) sözcüğünün r'si kalkınca "pislik" anlamına guh; merkeb (eşek) sözcüğünün b'si kalkınca "ölüm" anlamına merg sözcükleri ortaya çıkar.

– Yedi ceddi paşa, babası Vali Rükneddin Bey. Kendisi Şair Zafir Bey. Fotoğrafını gördüm, resmi pekâlâ. Ceylan gibi delikanlı...

Selim Bey'in gözleri döndü. Arkadaşlarına baktı:

– Bu ismi ben hatırlıyorum, dedi.

Karşısındakiler:

– Evet, dediler.

Gene Selim Bey konuştu:

– Hani biz... dedi. Parkta oturmuş, size "ümmü dünya[1]" redifli şiirimi okurken karşımıza geçip kem küm eden uzun saçlı, Mısırlıvari altı üstü bir hasır fesli, saçları uzun, her zaman elinde düz, başı altın topuzlu baston taşıyan, sırtı bonjurlu[2], göğsü çiçekli züppe değil mi?

Kadın resmi getirdi. Birer birer baktılar. Binbaşı mütekaidi gülümsedi:

– Müşarünileyhin[3] sırtında değil ama, göğsünde bir çekmece var galiba...

Kolağası mütekaidi atıldı:

– Bilirim efendim, bilirim. Göğsünden kamburdur. Üstelik de şairim diye öteye beriye rezil rüsva oldu. Geçen gün idadi[4] mektebinin önünden geçiyordum. Nazeninim[5] salın asalına sökün etti. Beri taraftan da mektebin paydos zamanı imiş. Çocuklar, biri ötekine seslendi: "Şaire bak!" Taburdan bir alay, bir kahkaha koptu: "Şaire bak... Şaire..." "Şair. Şair. Zafir. Zafir!" Kalabalık içinden biri çıktı. Elinde uzunca bir kâğıt parçası vardı. Galiba bir gazete idi. Onu uzun uzun kesti ve usul usul şairin arkasından gitti, bonjurunun eteğine iliştirdi. Çocuklar bağırmaya başladılar: "Şair, şair. Kuyruklu, kuyruklu şair," diye. Nazeninim, takip ettiği iki kadının ardından hiç aldırmadan yürüdü gitti.

Selim Bey küplere bindi:

---

1 Dünyanın anası, Kahire.

2 Uzun siyah ceketle çizgili pantolondan oluşan erkek giysisi.

3 Adı geçenin.

4 Lise.

5 Şımarığım.

– Ben, dedi, böyle bir züppeye kız vermem. Fakir olsun, fakat adam olsun. Arlı edepli kişi isterim. Anladın mı hanım?

Yeldirmeli kadın zaten ayakta duruyordu. Fırsattır, dedi ve Selim Bey'i etekledi:

– Hacetim var, Beyefendi, diye söze başladı. Mahdum bendeniz[1] fakirlikle büyüttüm. Babası evkaf kâtibiydi, taşrada vefat etti. Bugüne kadar çocuğumu gül gibi yetiştirdim. Ne sokak bilir, ne oyun, ne kahve. Yavrum dizimin dibinden ayrılmaz. Yetiştiren Allah yetiştirdi. Bu sene de idadiden şahadetname[2] aldı. Malum a Beyefendi, insanın kendi başına, büyüklerden birinin yardımı olmadan bir şey yapmasına imkân yoktur. Mahdum kölenize iş için bir tavsiye lütfetmenizi istiyorum. Bugüne bugün mahallenin büyüğü sizsiniz. Allah'tan sonra ümidim sizde.

– Bilirim Hürmüz Hanım, bilirim. Senin oğlanı pek beğeniyorum. Pek efendi çocuk, inşallah büyük adam olur. Nasiyesinden[3] böyle okunuyor.

Selim Bey, tekrar Zafir'in resmine baktı. Sonra karısına döndü:

– Hanım, dedi, kıza bir koca lazımsa ben Hürmüz Hanım'ın oğlunu pekâlâ buluyorum.

Yeldirmeli kadının yüreği hop etti.

Çocuğunun komşunun kızı ile nasıl alâkalı olduğunu hissediyordu. Fakat ne çocuk anasına, ne anası komşu beye böyle bir şeyden bahsetmeye cesaret edebiliyordu. Fakat ihtiyar miralay, mademki meseleyi açmıştı; artık konuşulmasında mahzur yoktu.

Miralayın sözü ile oğlunun hem kalbi, hem de kesesi saadete kavuşacaktı. Oğlu kızı seviyordu. Miralay da damadını iyi bir yere yerleştirirdi. Kadın, ahret kardeşim dediği miralayın karısı ile de iyi geçineceğini pekâlâ anlıyordu.

1 Oğlum kulunuzu.

2 Diploma.

3 Alnından.

Hürmüz Hanım'ın oğlu bir hafta içinde adliyede bir memuriyete kayırıldı ve kendisi hukuk mektebine devama başladı.

Mektepten çıkınca da miralayın kızı ile düğünleri yapıldı.

Ne mesut idiler. Ana, baba, damat, kaynana, kayınbaba dünyanın hasedini[1] üstlerine çekecek derecede iyi yaşıyorlardı.

Kayınpeder akşamları sofrasını kurar. Damadını da karşısına oturtur, kızının eline udu sıkıştırır, iki ihtiyar kadın da mezeler hazırlardı. Damat rakıyı kayınbabasının elinden tatmıştı. Meyhane nedir bilmiyordu.

İdadiye ve hukuk mektebine giderken boynuna takmak için bir lastik yakalığı ne kadar güçlükle satın almıştı. Arkadaşlarına karalama yazarak, defterlerini temize çekerek biriktirdiği beş on para ile zaten ne yapabilirdi! Birkaç aylık kazancını biriktirir, annesi de dikişten, tenteneden maaşından artırdığını ona verir, bununla Kızıl Horoz'dan[2] bir kat hazır elbise satın alırdı.

Tütünün lezzetini, rakının tadını hep, bu yeni girdiği kapıda tanımıştı.

Hürmüz Hanım'ın Fettahçığı, mahallenin öksüzü, evvela Fettah Efendi oldu, sonra Miralay Selim Bey'in Damadı Fettah Efendi diye anıldı. Fakat bir gün ona taşrada bir adliye memurluğu verdiler.

Karısını aldı, yola çıktı.

Fettah Bey, mahkeme azası olmuştu. Memlekette vakarı[3] ile, doğru sözlülüğü ile, hak ve adaletten kıl kadar ayrılmamakla şöhret kazanmıştı.

Adliye dairesinden çıktıktan sonra doğruca evine gider, entarisini giyer, kayınpederinin usulünce köşeye çekilir, karısı mutfakta güzel güzel mezeler hazırlar, karaciğerin üstündeki derileri çıkararak yaptığı kebabı kimse yapamazdı. Ondaki lezzeti yalnız karısı halk edebi-

1 Kıskançlığını.

2 Dönemin ünlü giysi mağazası.

3 Ağırbaşlılığı.

lirdi.[1] Karısı, Bey'in ciğeri hazırlandıktan sonra udunu alır, kocasının karşısına geçer, hem çalar, hem şarkı söylerdi.

Bir gün bir telgraf aldılar. Bu telgraf karı koca ikisini de rahatsız etti. Selim Bey'in hastalığından ve kızını dünya gözü ile görmek istediğinden bahsolunuyordu. O zaman, taşradaki bir memurun İstanbul'a gelmesi padişahın iradesi[2] ile mümkündü.

Buna imkân yoktu. Fakat karısını babasının yanına göndermek bir zaruretti.

Bu işi nasıl başarmalıydı. Dokuz aydır maaş aldıkları yoktu. Köşede bucakta birikmiş olan şeyleri kullanarak, İstanbul'dan kayınpederin gönderdiği öteberiyle geçinerek günlerini geçiriyorlardı. Kadına hiç olmazsa bir yol parası tedarik etmeliydi. İnsan, karısını kırk yılda bir İstanbul'a gönderir de ona hiç bolca harçlık vermez miydi? Kayınbabasına da biraz güzel mezelik öteberi göndermeliydi. Bunların böyle yapılmasını bir ahlak ve şeref ve vazife borcu biliyordu. Kimden borç isteyebilirdi?

Kime müracaat etti ise hayır diye cevap aldı.

Kendisine borç verecek insanlar yok değildi. Fakat hâkim sınıfından bir adamın tüccardan, eşraftan[3], mütegallibeden[4] alacağı on paranın nasıl, ne müthiş bir kuvvet hâlinde ve neler pahasına kendisine ödetileceğini pekâlâ biliyordu. Borçlanma yüzünden masum insanları hapis, mücrimleri[5] serbest bırakmaya mecbur kalan ve şerefleri, haysiyetleri harabe hâline giren bazı insanları da bilmiyor değildi.

Onun için tüccar ve eşraftan kimseye müracaat etmedi. Yegâne ümidi mal memurundaydı. Onun gönlünü edip tedahülde kalan[6] maaşları bir kere koparabilseydi mesele kalmayacaktı.

---

1 Yaratabilirdi.

2 İzni.

3 Zenginlerden, ileri gelenlerden.

4 Toprak ağasından.

5 Suçluları.

6 Ödenmesi geciken.

Mal memuruna müracaat etti, dert yandı. İnandığı, kendisi için şeref saydığı meseleyi olduğu gibi anlattı.

Malmüdürü evvela olmaz dedi. Sonra, bakalım hele, dedi. Fettah, adliye dairesinden sonra, hatta arada bir daireden çıkıp malmüdürünü ziyaret ediyor; fakat memur, öteden beriden bahsedip "Para var mı?" sözüne gayet otomatik şekilde:

– Yok!.. diye cevap veriyordu.

Fettah her akşam evine eli boş döndükçe mustarip oluyordu.[1] Karısı gerçi kendisine bir şey söylemiyordu. Fakat kadının yüzündeki hüzün dalgasını kocası anlamakta güçlük çekmiyordu. Bu hüzün dalgası Fettah'ı mustarip ediyordu. Geceleri uykusu kaçıyor, gündüzleri en mühim mesele olarak bu para hikâyesini düşünüyordu.

Bir gün aklına acayip bir tedbir geldi. Bunu evvelâ namuskârane bulmadı. Fakat maaşını yüzde otuzla kırmaya talip olan fakat zaman zaman bunda da mızıkçılık eden malmüdürüne ne yapılsa haktı. Onun kasasından para çıkarmak, aslanın ağzından lokma almaktan daha kolay değildi.

Daireden çıkarken şeriye[2] kâtibini ve kadıyı[3] yanına aldı. Ve mal müdürlüğüne uğradı. Malmüdürü onlara kahveler, çaylar ikram etti. Fettah, malmüdürünün dalgın bir zamanında sordu:

– Allah var mı?

– Yok canım... Yok!..

Kadı ve şeriye kâtibi derhâl heyecanlandılar:

– Malmüdürü Bey, Malmüdürü Bey, kendine gel, Allah yok diyorsun.

Fettah seslendi:

1 Acı duyuyordu.

2 İslami kuralları uygulayan daire.

3 Dönemin yargıcı.

– Bir arize[1] ile atebei felekmertebeye arz edelim[2]. Haydi zaptı[3] imzalayalım…

Malmüdürü işin kötüye saptığını anladı. Kelime-i şahadet getirdi. Tecdidi iman etti[4].

– Ben para sanmıştım. Sizin huzurunuzda onu da bulurum. Kötü itiyat[5], biz maliyeciler yok sözünü dilimize pelesenk etmişiz. Bundan sonra hiçbir şeye yok demeyeceğim. Bu bana ders olsun! dedi ve Fettah'ın dokuz aylığını verdi.

Fettah, sevine sevine evine döndü.

Ertesi gün, karısı İstanbul'a hareket etti.

Yaptığı işin namuskârane olmadığını bilmiyor değildi. Fakat karısını namusuyla ölçtüğü zaman, karısının ağır bastığını anlıyordu. Bunun için karısının bir gülüşü uğruna bütün dünyayı feda edebileceğini anlıyordu.

Karısı İstanbul'dan döndükten sonra Fettah, uzun zaman vazifesi başında kalamadı. Yalanlar uyduran, cürümler tasni eden[6] bir adliye memurunun vazifesine devam edemeyeceği bildirildi. Apar topar gene İstanbul'a döndüler.

Selim Bey'in evi vardı, dükkânları vardı; bankada parası vardı. Serasker kapısında[7], levazım dairesinde[8] ikinci dünyalığı uydurmuştu.

Kadın, kocasının ve kayınbaba damadının fedakârlığını unutmadılar, Fettah'ı evlerine aldılar.

---

1 Dilekçe.

2 Padişah katına, saraya sunalım.

3 Tutanağı.

4 İman tazeledi.

5 Alışkanlık.

6 Suçlar düzenleyen.

7 Harbiye Nezareti'nde, Millî Savunma Dairesi'nde.

8 Askerlerin yiyecek, giyecek gibi gereksinimlerini sağlayan daire.

Fettah'a yeni bir kapı aranırken, Meşrutiyet ilan edildi. Fettah, göğsünde beyaz kırmızı kokart, göğüste çaprazvari "Yaşasın hürriyet, adalet, müsavat[1], uhuvvet[2]" sözleri yazılı büyük bir kordela, omzunda bir Osmanlı bayrağı ile şehrin inkılâpçıları[3] kafilesine karıştı.

Gazeteler, nutuklarından bahsettiler, resimlerini bastılar, istipdadın gadrine[4] uğramış bir Jön Türk diye günlerce tebrikler kabul etti. Azledildiği[5] yerden inkılapçılar kendisine telgraflar gönderdiler.

Fettah, ilk Osmanlı meclisi mebusanında mebus[6] sıfatıyla boy gösterdi.

Birinci intihap devresinde[7] gene karısı mezeciklerini hazırlıyor, meşhur ciğer kebabını yapıyor, karısını eski günlerde olduğu gibi seviyordu.

Rakı, ciğer, ut sesi, karısının yüzü onun ilk intihap devresindeki hayatının değişmeyen dekoru idi.

İkinci intihap devresinde, Selim Bey'in aşı boyalı, cumbaları hanımeli ve asma yapraklarıyla örtülü, tahta merdivenleri bastıkça gıcırdayan, avlusu Malta taşı döşeli, mutfağı kuyulu, duvarları bağdadili[8] evinden çıktı. Şişli'ye taşındı. Mebus arkadaşları, Jön Türklerin kibarları hep bu semtte oturuyorlardı.

Büyük Harp içinde onun bir ayağı parlamentoda, bir ayağı ticaret evlerinde idi. Arkadaşlarıyla birlikte vagon ticareti yapıyordu. Mallarını Almanya'ya gönderiyor, Almanya'dan eşya getirtiyordu.

Artık evinde, karısının udunu dinlemiyordu. Alman musikisinden, orkestradan bahsediyordu.

---

1 Eşitlik.

2 Kardeşlik.

3 Devrimciler topluluğuna.

4 Baskıcı yönetimin kıyımına.

5 Atıldığı.

6 Meclisinde milletvekili.

7 Seçim döneminde.

8 Ağaç direklere çakılı çıtaların sıvanmasıyla oluşturulan duvar.

İşi ve hayatı, bilhassa Berlin seyahatleri onun dünyasını değiştirmeye başladı.

Entarisini sırtına geçirerek köşesine kurulup rakı içmek, karısının meşhur ciğer kebabını yemek, udunu ve sesini dinlemek yavaş yavaş unutuluyordu. Çünkü eve, büyücek bir gramofon ve bir sürü Avrupa musiki parçaları geldi.

Ciddi söylüyorum. Fettah gramofonda konuşan selüloit bedenli, Edison kızlarının sesinden pek zevk almıyordu. Fakat ne çare ki, dostları, ahbapları, hele Alman misafirleri, yerli Ermeni ve Rum ortakları uttan zevk almıyorlardı.

Ut, kendiliğinden ihmale uğradı ve torbası evin bir köşesinde tozlanmaya başladı.

Bu kadarla kalmadı. Fettah, küçük kulübe devama başladı. Orada oturup ne rakı içilir, ne de karısının ciğer tavası yenirdi.

Viski ve şampanyaya alışmak güç oldu, ama alıştı. Artık tuzlu badem, fıstık gibi şeyler yemek ona göre bir medeniyet merhalesine varmanın alametiydi. Dostları ve rakipleri kulüplere ve kabarelere gidiyorlardı. Onlarla beraber bulunmak, onlarla at başı iş yapmak bir zaruretti. İlk defa karısının üstüne bardaki kadınlardan birisine kalbi akar gibi oldu.

Cumhuriyet devri, onu mebus diye karşılamadı, fakat büyük bir müteahhit olarak buldu. Balolar, suareler onun için artık işin tabii icaplarından biri sayılıyordu.

Dans öğrendi, cici bici fraklar, smokinler yaptırdı. Kübik ve modern möbleli apartınanında gramofon bile ortadan kaldırıldı. Udu koyacak yer bulamıyordu. Karısı ile çatışma böyle başladı.

Karısı bir gün modern möbleli odada udu eline alacak oldu. Kocası, pür hiddet[1] ayağa kalktı:

– Kes şu zırıltıyı, dedi.

1 Büyük bir öfkeyle.

Kadın, o gece kocasına eli ile rakıları hazırlamış, ciğer kebaplarını bin bir itina ile pişirmişti. Kocası rakıda eski lezzeti bulamadı, ciğere gelince:

– Doktorlar müsaade etmiyorlar, diye bir tarafa bıraktı.

Kadın somurttu. Koca, Viyana radyosunu açtı ve karısını memnun etmek için:

– Bak, dedi, dans müziği çalıyor. Haydi dans edelim.

Karısı dolu dolu gözlerle kocasına baktı. Mamafih[1] ayağa kalktı. Erkek kadına baktı, kendi kendine şu sözleri söyledi:

– Haliç'te mavna idare etmek, bu kadını dansta idare etmekten daha kolaydır.

Karısıyla saat on bire kadar oturdu. Kadının gözleri kan çanağına döndü ve soluğu Garden Bar'da aldı.

Artık evine sık sık uğramıyor, eve geldiği zaman kocanın içini müthiş bir sıkıntı sarıyordu. Eskiden olsa büyü yaptı derlerdi. Artık Fettah, karısıyla fazla bir şey de konuşamıyordu. Ya karısının sözü kocasına batıyor yahut kocasının kinayeli bulduğu bir sözü, kadının gözyaşı dökmesine sebep oluyordu.

Geçen hafta elli beşindeki Fettah'la otuz beş yaşındaki karısı boşandılar. Ne karısı, ne de kocası niçin aralarının soğuduğunu bir türlü izah edebiliyorlar.

1 Gerçi.

18 Yaşında Bir Delikanlı

Bir yaz sabahı...

Baba oğul, bulutsuz, çini mavisi bir gökle, çini mavisi deniz arasında sıkışan kulübelerinden çıktılar...

Bu balıkçı köyünde kurumuş yosun, çürümüş balık kokmaz. Bu köy, yemyeşil portakal bahçelerinin uzanıp gittiği kalabalık bir sahil üzerindedir.

Esen rüzgârı eğer avucunuzda sıkarsanız, bir portakal kabuğunun nemini ellerinizde bulursunuz.

Nefes alırken portakal kokusu sizi sarhoş eder. Rüzgâr burada sarhoşluk dağıta dağıta salınır, gezer.

Güneş portakal bahçelerinin üstüne çıkmadan, onlar kayığa atladılar... Yelkeni açtılar...

Ana ve köylüler kırmızı şallarını salladılar.

Baba oğul, Akdeniz'e doğru açıldılar...

Sahildeki insanlar kayboldu.

Portakal bahçeleri ufuktan silindi. Deniz genişledi, güneş omuzlarına yaslandı. Deniz durgundu.

Oltaları attılar... Ağları gerdiler... İkindiye kadar uğraştılar.

Nafile, boş yere çalışmıştılar. Tek bir balık bile meydana çıkmadı.

Baba:

– Pedro, dedi, Balear açıklarına kadar gidersek belki kısmetimizi buluruz.

Balear Adaları delikanlıya biraz korku verir gibi oldu.

– Baba, dedi, ya fırtına çıkarsa!..

– Delikanlım, sen hâlâ çocuksun... Baban senin yaşında iken Asur Adaları'na kadar gider, korsanlık ederdi. Laspalmas'tan şarap taşıdım. Gene altımda böyle bir tekne vardı. Hem bilir misin, Atlantik ne korkunç bir denizdir! Cinlerin yarı bellerine kadar sularda zincirlendikleri Atlantik'te neler, ne korkunç, ne acayip işler olur. Orada kaynayan sular, alev fışkıran adamlar vardır.

Delikanlı hayretle sordu:

– Bu nasıl yer böyle?..

– Nasıl olacak? Berbat... Ama sıdkını[1] bütün tut, Santamarya, sıdkı bütün olanları himaye eder.[2]

Baba oğul birer istavroz çıkardılar.

– Santamarya için dikilecek her mum, deniz ejderlerine, deniz cinlerinin ayağına birer bukağıdır. Ruhülkudüs[3] dağlar gibi dalgaları deler. İnsana yolları âsan eder[4]. Nuh tufandan nasıl kurtuldu, Musa'ya yollar nasıl açıldı? Ruhülkudüs'e kendini nezreden[5], Santamarya'ya bel bağlayan denizden korkmaz oğlum!..

Delikanlı, tekrar istavroz çıkardı. Artık Balear koyuna girecekler-di. Birdenbire bir şıpırtı oldu. Denizin rengi değişti.

Mavi suyun sinirleri gerildi. Hırçın bir amiralin yüzünde hiddet nasıl çizgiler yaparsa, nasıl hiddetli adamın yüzü karanlık, korkunç bir hâl alırsa, deniz de öyle oldu. İlk bakışta insanın yüreğini hoplatıyordu.

---

1 İnancını.

2 Korur.

3 Cebrail.

4 Kolaylaştırır.

5 Adayan.

Deniz kaynamaya başladı.

Baba bağırdı:

– Sağ küreğe yapış... İki volta ve limana girelim...

Çocuk küreğe yapıştı.

Baba tekrar bağırdı:

– Bir daha!.. Dikkat... Yelken dönmesin, kuvvetli çek...

Deniz azdıkça azdı. Kayık olduğu yerde dönüyor, fakat sular kayığı boyuna dışarı atıyorlardı.

Baba bağırdı:

– Çok açıldık, haydi yapış sol küreğe... Bir daha!.. Aman çabuk ol yelken dönmesin!

Kayık fırıl fırıl dönüyor, fakat sular onu bir türlü içeri bırakmıyor.

– Yelkenin ipini gevşet oğlum.

Kayık havalanıyor. Yerinden sıçrıyor, başından, yanından su giriyor.

Ses yok... Oğul, elindeki konserve kutusuyla su boşaltıyor...

Gece bastırdı... Sahil yok, gökyüzü yok, yıldız yok, ay yok!..

Yalnız, deniz kabarıyor, çarpıyor...

Gece yarısı, baba oğul bitkin. Baba ağları topluyor...

Oğul dümende...

Çıt... Fenerin camı kırıldı sonra da...

Fuuuu...

Fener söndü...

Baba seviniyor:

– Güçlük çektik... Fakat balık geliyor. Eh şöyle bir on beş yirmi okka kadar var. Pazar günü eğleniriz. Allah büyüktür.

Delikanlının yüzü güldü. Karanlıkta bile kazanan bir adamın yüzünde neşenin parıltıları fosforlaşır.

Baba yorgun:

– Biraz dürüst çek...

Deniz gene coşkun, deniz gene delidir. Delikanlı yerinden kalkarken bir şey çat etti.

İhtiyar seslendi:

– Galiba dümen kırıldı...

Denizde bir tahta parçası gördü. Uzandı, eli yetmedi. Biraz daha... Kayık dönüyor, dalgalar tahtayı oynatıyor. Biraz daha uzandı.

Kayık aldı başını... Yürümeye başladı.

İhtiyar zifiri karanlıkta bağırıyor:

– Ulan dümeni düzelt... Dümeni düzelt...

Ağları aldıktan sonra, hızla yerinden kalktı, oğlan biraz daldı galiba, denizcilikte tembellik olmaz diye tokatlayacaktı. Fakat oğlan meydanda yoktu.

Sağır adamın yanında birisi olsaydı, bir saat evvel bir insanın dalgalar arasında çırpındığını ve bir insan sesinin yükseldiğini işitirdi...

Sabahleyin deniz duruldu. Baba karşıki sahilde oğlunun cesedini kayalar arasında paramparça buldu. Kayığa aldı.

Sahile çıktığı zaman köy matem içinde kaldı.

Ana dizlerini dövdü, baba somurttu. Komşular ağlaştı, köyün genç kızları karalar bağladı.

Baba o gün elindeki yirmi okka balığı satmak için Valansiya'ya gitti ve tablası başında sokak sokak dolaşıp:

– Taze, taze, oynar, oynar balık... 2 peçeta! diye bağırıyordu.

Valansiya kibarlarının uşakları pencerelerden bakarak:

– Bir peçetaya olmaz mı, neden bu kadar pahalı bu balık? diye söyleniyorlardı.

O, cevap veriyordu:

– 18 yaşında bir delikanlı, 2 peçeta etmez mi?..

Sadri Ertem Üzerine Kısa Kaynakça

Yapıtları

Öykü:

Silindir Şapka Giyen Köylü (1933)
Bacayı İndir Bacayı Kaldır (1933)
Korku (1934)
Bay Virgül (1935)
Bir Şehrin Ruhu (1938)

Roman:

Çıkrıklar Durunca (1931)
Bir Varmış Bir Yokmuş (1933)
Düşkünler (1935)
Yol Arkadaşları (1945)

Gezi Notları:

Kıyılardan Step'e Bir Vagon Penceresinden (1934)
Ankara-Bükreş (1937)

İnceleme:

Türk İnkılabının Karakteri (1933)
Modern Avrupa İktisat Tarihi (1934)
Hibe (1934)
İmparatoriçe ve Saray (1934)
Politika Felsefesi (1935)
Avrupa'nın İskeleti (1940)
Propaganda (2 cilt, 1941-1942)

Deneme/Fıkra:

Fikir ve San'at (1939)

Ders Kitapları:

Tarih El Kitabı (1938)
Ortaokul İçin Tarih (1941, Kâzım Nami Duru ile birlikte)

Yayımlanmamış Yapıtları:

Foto Montaj

Köylü İhtilali Nasıl Başlar Nasıl Biter
Elâ Gözlü İnsanlar Memleketi

Hakkındaki Kitap:

Murat Uraz, Sadri Ertem Hayatı ve Eserleri, İstanbul, 1940

Kitaplarda Hakkında Yazılanlar:

Tahir Alangu, Cumhuriyet'ten Sonra Hikâye ve Roman, İstanbul, 1968 (c. 1, s. 61-72)

Cevdet Kudret, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, İstanbul, 1990 (c. 3, s. 19-29)

Parlak M., Sadri Ertem Üzerine Monografik Bir Araştırma, Erzurum, 1995 (Yayınlanmamış doktora çalışması)

Ömer Lekesiz, Yeni Türk Edebiyatında Öykü, İstanbul, 1997 (c. 1, s. 415-431)

Behçet Necatigil, Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü, 3. Baskı, İstanbul, 1989 (s. 104-105)

Olcay Önertoy, Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü, 1984

Şükran Kurdakul, Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, 5. Baskı, İstanbul, 1989 (s. 252-253)

Mahir Ünlü-Ömer Özcan, 20. Yüzyıl Türk Edebiyatı, c. 2, 1988

Asım Bezirci-Refika Taner, Seçme Hikâyeler, 3. Baskı, 1990 (s. 63-68)

Atilla Özkırımlı, Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 2004 (c. 1, s. 493)

Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, İstanbul, 2001 (c. 1, s. 336-337)

Gazete ve Dergilerdeki Yazılanlardan:

Fahir Onger, Beraber, 1 Eylül 1952

Hulki Aktunç, Papirüs, Nisan 1970

Feridun Andaç, Yazko Edebiyat, Kasım 1983; Yeni Düşün, Temmuz 1988; Gerçekçilik Yolunda 1989

Ahmet Oktay, Çağdaş Eleştiri, Mart 1984

Adnan Özyalçıner, Evrensel Kültür, Haziran 1998

Konur Ertop, Milliyet Sanat, 20.11.1978

Hasan Ali Ediz, Yeditepe, 15.11.1952

Oktay Rifat, Hatıralar, Yeditepe 15.11.1952

Sadri Ertem, 1898'de İstanbul'da doğdu. Üsküdar Askerî Rüştiyesi'nde başlayan öğrenimini Üsküdar Sultaniyesi'nde sürdürdü. İlk öykü çalışmalarını Genç Yolcular dergisinde yayımladı (1917). Darülfünun Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi. Yedek subay olarak Birinci Paylaşım Savaşı'na katıldı. Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'ya geçti. Ankara'da Hakimiyet-i Milliye ve Yeni Gün gazetelerinde yazı işleri müdürü olarak çalıştı. Cumhuriyet'in ilanından sonra, İstanbul'da Son Telgraf gazetesinin başyazarı oldu (1924-1925).
Resimli Ay'da yayımlanan (1928) "Bacayı İndir Bacayı Kaldır" öyküsüyle beliren gerçekçi tavrı, Çıkrıklar Durunca (1931) romanının yayımlanmasıyla toplumcu gerçekçi edebiyatımızın öncülerinden biri sayılmaya hak kazandı. 1930'larda Matbuat Umum Müdürlüğü'nde (Basın Yayın Genel Müdürlüğü) 'memleket işleri danışmanı' oldu. Bu görevini sürdürdüğü yıllarda Kütahya milletvekili seçildi (1939). 12 Kasım 1943'te Ankara'da kalp krizinden yaşamını yitirdi.

Sadri Ertem'in öykülerinde mizahla gerçeklik iç içe geçer. Bürokratik ilişkilerle toplumsal çelişkilerin doğasında var olan saçmalıkla mizah duygusunu hemen her öyküsünde bulabilirsiniz. Onun öyküleri, okunduğunda buruk bir acı, bir yürek sızısı duymanıza neden olacağı gibi, bıyık altından da güldürüp düşündürtecektir sizi.

EVRENSEL BASIM YAYIN

ISBN 978-605-331-367-0